

MEGJELENIK
MINDEN HÓ-
KÖZEPÉN.
1919.
NOVEMBER

ART ÉS JÖVŐ

ZBIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-
SÁG ALKALMI ÉS KRITIKAI FOLYOIRAT.

AZ ORVOSI KULTURBIZOTTSÁG HÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKEZTI

DR. PATAI JÓZSEF

DIGESTOL

Agyon- és bélműködést szabályozza

Kapható minden gyógyszerárban

Biztosan és állandóan ható emésztő- és éltör
Eredeti doboz ára 1 és 2 kor.

RÖSER-TANINTÉZET

Alapítói 1893-ban.

I. Háromosztályú felső kereskedelmi iskola. II. Négyosztályú polgári iskola. III. Nevelő-internátum. — Értékelő-kívonatol küld az igazgató.

Igazgatósg: Budapest, VI., Aradi-utca 10. sz.

Dr. RENNER phys. diét. szanatórium

Gizella Telep

Posta: VISEGRÁD (Pestmegye).

LÁNYKÖZÖSSÉG-telep baromfi- és légnád-telek, nap- és légfürdők.

Hírlap, szórakoztató és félévkönyvek.

Tűzheszély: könyvek. Visegrád 3. Városi viszorgyintézet: Budapest, VII., Valter-utca 4. sz.

Örök hűséget esküszik

a „BEAU BRUMMEL” folyékony szappannak, aki egyszer azt használta. A „BEAU BRUMMEL” szabadalmazott amerikai tiszta növényolajból készült folyékony szappan, az annak adagolására szolgáló készülék a Liquid Soap dispenser. Rendkívül társaságos és tiszta. Ragályos betegségek áthárítása (mint a darabaszappannál) kizárva. Nem utalás, mint az elköcsönnyésdől, hajos, poros, darabaszappan. A készleték ára nélkülözhetetlen foglalkásban, csavassal és kulccsal . . . 16.— K. 1 gallon (későbbel 3 liter) költői vízzel illatosított folyékony szappan, bádogdobozban, töltődeggel . . . 18.— K.

Raktáron tartja:

Geittner és Rausch

cég, főherceg udv. szállító,

Budapest, VI. ker., Andrásy-út 18/MJ szám. Saját ház.

Budapest legelőkelőbb helyén!

OPERA PENSIÓ

BUDAPEST, ANDRÁSSY-ÚT 21. SZ., II. EMELET LIFT.

Gyönyörű, feltétel nélküli tiszta szobák, ellátás nélkül is.

Diner-Abbonement. Elsőrangú konyha, mérsékelt árak. * Angol, francia, német társalgás.

TELEFON 22-14 SZ.

TÜDŐS JÓZSEF FESTÉKKERESKEDÉSE

Állandó nagy raktár festék, keze, lakk, terpentín, enyv, festő, mázó anyagok és szerszámok, háztartási cikkek stb.

BUDAPEST, IX., FERENC-KÖRÚT 18. TELEFON 64-91. SZÁM.

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Dr. Hevesi Simon: Testvéri szövetség	435	„REMÉNY“ A MULT ÉS JÖVŐ IFJÚ- SÁGI MELLÉKLETE.	
Dr. Patai József: Beszélgetés az orthodoxok elnökével	437	Szebenyei József: Miss Lefèvre generális	57
OROSZ ZSIDÓ KÖLTŐKBŐL.		Nagy László: Az ó zsinagóga (vers)	59
Reisen Ábrahám: Zsidó népdalok, Ősz, Számúzve, Ima, A szegénysoron, S ahol te jársz (versek) dr. Fejes Lajos és Fejes Boldisár Ferenc fordításai	439	Jávor Bella: Dominó néni (elbeszélés)	59
Honti Henrik: Jó az Isten (rajz)	440	HIRDETÉSEK.	
Radó István: Zsidótárgyú képeink	442	ILLUSZTRÁCIÓK.	
Pap Izsák: Edómhoz (vers)	444	Domenichino Zampieri: Az ifjú Dávid a Góliát-fejjel. (Műmelléklet.)	
Komlós Aladár: Versek: Pesti ősz, Most itt ülök mosolygón összetörve, Ő bol- dogok	444	José Martinez: Jób	437
A „Mult és Jövő“ Lilien-kiállítása	445	Rembrandt: Az öreg rabbinus	440
Patai Edith: Az első magyar zsidó illusztrált évkönyv	446	Falusí zsidó pap. (Az 1859-iki zsidó évkönyv- ből.)	441
Leitner Miksa: Az orosz zsidók problémája	448	Gevaert Flinck: Hágár elüzetése	442
Fleyner János: Prolog (vers)	450	Jan Victoors: Hágár elüzetése	443
Dr. Singer Leó: Asmodaj (dráma)	451	Lilien-arcsképe	445
Forbát Henrik: Halál nótája (vers)	455	A Jahrbuch belső címlapja (Az 1859-iki zsidó évkönyvből.)	446
Krausz J.: Zsidó népdal (kotta)	455	Az após (Az 1859-iki zsidó évkönyvből.)	447
MAGYAR ZSIDÓ RÉGISÉGEK.		Idill (Az 1859-iki zsidó évkönyvből.)	447
Báró Dirsztay Béla ajándékai a magyar zsidó múzeumnak	456	Börzianerek (Az 1859-iki zsidó évkönyvből.)	447
Dr. Kohlbach Bertalan: II. József-kora- beli menóra	458	Az unifikáció jegyében. (Az 1859-iki zsidó évkönyvből.)	447
Dr. Bernstein Béla: Eszme és forma (Dr. Frisch cikkéhez)	459	Az unifikáció jegyében. (Az 1859-iki zsidó évkönyvből.)	448
Szabó I.: Városról-városra	462	Tiseo-beav. (Az 1859-iki zsidó évkönyvből)	448
TOLLHEGYRŐL. (Secundus.)		Jeruzsálem elpusztulása (Az 1859-iki zsidó évkönyvből.)	449
Philoszemita antiszemiták, Művészet és gettó, Minden baj oka, stb.	465	Szombat délután (Az 1859-iki zsidó évkönyv- ből.)	449
KRÓNKA ÉS SZEMLE.		A magyar zsidó gróf okmánya (1280)	456
Az OMIKE új pártfogó tagjai, A nőegyletek szövetsége, A menzáról, Dr. Singer Leó, stb.	467	Ezüst tóradisz	457
ÚJ KÖNYVEK:		Hosszúnapi ezüst övcsatt	457
Szilágyi Géza: Versek, A lovasberényi zsidó hitközség története, Winterberg Gyula családfája	471	Ezüst tóradisz	458
SZERKESZTŐI ÜZENETEK. HIRDETÉSEK.		II. József korabeli chanukamécs	459
		Részletek az új frankfurti zsidó templom- ból	462, 463
		Az új frankfurti zsidó templom	464
		Dr. Breuer frankfurti rabbi	463
		Rosenfeld József (arckép)	468
		Dr. Singer Bernát (arckép)	469
		Goldmann Samu (arckép)	470
		Szombat délután (Az 1859-iki zsidó évkönyv- ből.)	Remény 57

A MULT ÉS JÖVŐ
C MÜMELLÉKLETE

DOMENICHINO ZAMPIERI: AZ IFJÚ DÁVID A GÓLIÁT-FEJJEL.

.....
A MULT ÉS JÖVŐ
□ MŰMELLÉKLETE

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI

MEGJELENIK MINDEN HÓ KÖZEPÉN.
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL
BUDAPEST, VI. KER., PODMANICZKY-
UTCA 6. SZAM ■ TELEFONSZAM 146-92.

☒ FOLYOIRAT ☒

AZ O. M. I. K. E. KULTÚRBI-
ZOTTSÁGÁNAK KÖZREMŰ-
KÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

ELŐFIZETÉSIÁRA A „REMÉNY” IFJÚSÁGI
MELLÉKLETTEL EGYÜTT EGÉSZ EVRE
16 KORONA. DÍSZKIADÁSBAN 25 KORONA
EGYES SZAM ÁRA 2 ÉS 3 KORONA.

◆ DR. PATAI JÓZSEF ◆

DR. HEVESI SIMON: TESTVÉRI SZÖVETSÉG.

Szönyegen van és izgalmat kelt az egységesítés eszméje. Tárgyilagosan és elfogúltság nélkül óhajtók néhány szót hozzáfűzni. A zsidóságban két pártárványt tényével állunk szemben, ezzel számolni kell. Túlzók és szenvedélyeskedők nem lesznek az ügynek hasznára sohasem. Tiszteletben kell tartanunk és komolyan vennünk az ellentábor meggyőződéseit és pusztá létélén alapuló jogosult igényeit, de nem szabad megengednünk a haladó művelt zsidóság értékének alábecsülését. A zsidóság hivatásának betöltésében kifejtett nagyarányú munkáit nem dobhatjuk oda a rosszakarat gáncsoskodásának prédájává, épp oly kevésbé hozhatunk *elvbéli* áldozatokat, hogy annak fejében ellenértékeket kapjunk. Az orthodoxiával szemben hibás eljárás az örökös támadás épp úgy, mint az utánajáró kedveskedés és carta-bianca följajánlás. Mind a kettő a saját álláspontjában való megerősítést jelenti, míg a békében hagyás — ha figyelembe vesszük, hogy orthodox szülők gyermekei nem mindig lelik kedvüket a körülöttük megnyilatkozó vallási formákban — negyven éven át állandóan gyakorolva annyit jelentett volna: mint engedni a merev konzervatívizmust a saját hamvában áporodni és egyebekben a fejlődés természetes törvényeire bízni.

A szoros egyesülést egy szervezetben az orthodoxiával nem is lehet célul kitűzni. Itt csak az autonómia megalkotásáról van szó, amit nyélbe lehet ütni, anélkül, hogy voltaképeni egyesítésre gondolnánk.

Az autonómiát első sorban az állam szempontja követeli. Az állami szempont rendezett viszonyokat posztulál, épp úgy sürgeti a zsidóság autonómiáját, önkormányzati elveinek megállapítását és az állami

rendbe való összhangzatos beillesztését, mint maga a felekezet világos érdeke. Kötelességtudó kormányzati rendszer a jog és igazság, a közérdek és rend álláspontján nem tűrheti, hogy egy elismert és bevett vallásfelekezet jogi viszonylata az államhoz ne legyen törvényesen megszervezve, épp úgy, mint a magyar zsidó honpolgár, ha magát a haza hú gyermekének érzi, nem nyugodhat bele abba, hogy felekezete mint gyökértelen lézengő növény szerepeljen ez országban, mint gyökértelen idegen dolog; nem nyugodhatik bele ebbe hazafias érzése szempontjából.

Antiszemita álláspontból lehet az autonómiára való törekvést kedvetlenül, rossz szemmel nézni és akadályokba ütközésén örvideni, de a jogrend szempontjából mindenkinek kötelessége odahatni, hogy a jogrend fogalmával ellenkező állapot véget érjen. Megalkotott hazai törvényeink megteremtették azt a helyzetet, melynél fogva a magyar zsidóság beilleszkedése az állami kontingencia keretébe, szervezett egység alakjában, nemcsak lehetővé, hanem sürgős kötelességgé vált.

Az orthodoxia, mely a szigorú vallásgyakorlatra fekteti a fösúlyt, nem akarhatja a művelt zsidók százezreit kítaszítani a zsidóság kötelékéből, nem akarhatja kítagadni a hitbéli és vérbéli kötelékből azokat, akik készek áldozni és szenvedni zsidó hitükért és meggyőződésükért, akik megpróbáltatások között is szeretettel vallják magukat zsidóságukhoz és hitbéli meggyőződésük tisztaságában, a zsidóság magasztos eszméivel és tanaival telve azokért élnek, azokat átörökítik és azokért helyt állanak. Az orthodoxok, kik szép görög szóval „helyesen hívők”-nek nevezik magukat, nem eshetnek abba a sötét bünbe, melyet a próféta e szavakkal fejez ki és még a tirusi pogányoknak is szemére lob-

bant: „nem emlékeznek meg a testvéri szövetségről!“ De „helyesen hinni“ ez még nem elég a zsidóság szellemének ítélete előtt. Helyesen cselekedni — ez az ősi fölfogás szerint az igazi föladat. Azt hiszem, orthodox hittestvéreink minden egyéb érdemök mellett helyesen cselekednének akkor, ha nem törekednének teljes elszakadásra, ami testvértagadásra vezet, hanem szem előtt tartva a zsidóság autonómiájának kiépítését, beérnék azzal, hogy vallásos fölfogásuk intakt érvényesülését biztosítsák saját köreikben.

Nem új eszme, nem új megoldási mód, már sokan ráeszméltek, de itt volna az ideje, hogy a legnagyobb jóakarattal mérlegeljék mindkét részről azt a gondolatot, hogy a zsidóság mindkét árnyalata kiépítse a maga külön szervezetét és azt a kellő garanciákkal biztosítsa, de a delegációs rendszer mintájára egy legfelsőbb kapcsoló szervet, egy oly tanácsot létesítsenek, mely a magyar zsidóságot, mint hitfelekezetet az állammal szemben tisztán közigazgatási értelemben képviselje és így a magyar zsidóságot mint hitfelekezetet az állam jogrendjébe beillessze.

Orthodox hittestvéreink táborában nagy számmal lesznek emelkedett gondolkozású férfiak, akik ezt a gondolatot méltányolni tudják. Nem szükséges aztán a folytonos rekriminációk tüzet élesztgetni, az orthodox irányzatot támadni, gáncsolni, a haladó zsidóság nagy igaz zsidó jelentőségét alábecsülni, nem szükséges erkölcsi áldozatokat hozni, nem szükséges egymással viszályban állani és egymás zsidó hivatásrétét tagadóba venni, sőt lerombolni.

Ezen az úton, de csak ezen az úton remélem és tartom lehetségesnek az „unifikációs“ törekvésnek nevezett mozgalom eredményességét. Ne is nevezzük azt *unifikációnak*, hanem nevezzük *megegyezésnek!*

Aranyhidat építeni a Sulchan Aruch jelszavával, nem vezethet célra, noha kétségtelen, hogy modern hitközségeinknek és minden vallásos zsidónak fölfogása szerint a Sulchan Aruch vallásos életünk egyik alapköve, amint azt a hitoktatásban részülő gyermekek is így tanulják. De a „Sulchan Aruch alapján állani“ — ezt a kifejezési formát más másként lehet érteni. Az egyik értelmezés szerint az áll csupán a Sulchan Aruch alapján, aki életének minden ténykedésében, magán- és üzleti életében, nemcsak vallásgyakorlásában, hanem mindennapi cselekedeteinek legapróbb részleteiben is pontos akribiával a Sulchan Aruch minden tételét gyakorlatban megvalósítja, egyetlen

kivétel nélkül, és egyetlen szabványát se mellőzi, nem hagyja figyelmen kívül és magától értetődőleg az egész Sulchan Aruch összes paragrafusait oly alaposan ismeri, hogy azok a nap minden percében és minden adandó alkalommal az ő szavainak és cselekedeteinek, de még gondolatainak is szabályozói és irányítói lesznek. De van olyan fölfogás is, mely teljes jóhiszeműséggel azt érti e kifejezés alatt, hogy a hitközség szertartási intézményei egészökből a Sulchan Aruch rendelkezéseinek épülnek föl, rituális intézményei azoknak felelnek meg és a vallásgyakorlat oly módon nyugszik a Sulchan Aruch alapján, mint például a Talmud a Tóra alapján áll, mert ki mondhatná, hogy a Talmud nem áll a Tóra alapján még ott is, ahol új intézményeket inaugurál, régiektől eltér és a Tóra rendelkezését kiterjesztőleg, vagy megszorítólag magyarázza, avagy régiebb gyakorlatoktól eltér?

Ha tehát — legalább elméletben — a Sulchan Aruch alapján állás különböző körökben mást mást jelent és gyakorlatban szintén nem fődí egymást, elannyira, hogy izgatásra és bujtogatásra kedvező alkalmat ad — úgy ez megértésre és megegyezésre aligha vezet. Ellenben oly kibontakozási mód, mely mindkét fölfogás intakt érvényesülését nem gátolja és a kölcsönös oktrojt eleve kizárja, amely nem céloz egyebet, mint hazai törvényeink keretében a zsidóság autonómiájának kiépítését és az egésznek a közigazgatási rendbe való beillesztését, nem találhat ellenzésre becsületes, jó szándékkal eltelt és a zsidóság javát szem előtt tartó komoly és igazságos embereknél. Azt hiszem, mindenütt az egész világon, ahol zsidók élnek és ahol zsidó ügyek iránt érdeklődnek, a legnagyobb elismeréssel adoznának magyar zsidó orthodox hittestvéreinknek, ha programjukba fölvennék a kérdést, hogyan lehetne a saját belső önrendelkezési joguk teljes biztosításával azt a történelmi jelentőségű megoldást megtalálni és őszinte jóakarattal elősegíteni, mely mindkét pártárnyalat jogos igényeinek kielégítésével életbe hívná azt a legfőbb adminisztrációs kapcsoló szervet, mely a magyar zsidóság jogi viszonylatát az állami renddel kifejezni, a magyar zsidóság méltóságát biztosítani és minden javát előmozdítani alkalmas.

Ezt a komolyságot, jóakaratot, bölcseséget, ezt a magasabb álláspontot bizvást föltételezem és merem hangoztatni: senki sem zárkozhatik el becsületes gondolkozásmóddal attól, hogy találkozzunk egymással a *testvéri szövetségben*.

mint az orthodoxok, de vannak a zsidóságnak közös érdekei, amelyeket csak közös munkával lehet megvédeni és erre a célra akarják a két testvérfelkezetet *szövetkezésre* bírni — ilyen nyílt és őszinte beszédre az orthodoxia természetesen nem felelhetne rideg visszautasítással, annál is inkább, mert mi is tisztában vagyunk vele, hogy ilyen közös érdekek tényleg vannak.

— Ugyebár az autonómiára is méltóztatik gondolni, elnök úr?

— Természetesen. Mi épp olyan fontosnak tartjuk az autonómia kérdését, mint a neológ zsidóság. Mi is küzdünk érte, mi is törekedünk reá. Nem a magasabb állami dotáció elérése céljából, mert ha milliőket helyezne kilátásba az állam, akkor sem engednénk szigorú vallási elveinkből egy jottányit sem, a főrendiházi képviseletet sem tartjuk valami fontosnak, de igenis fölötte fontosnak tartjuk, hogy a zsidóság a maga felekezeti ügyeit önállóan, autonóm szervezeti szabályzat alapján intézhesse. Az a törvény, amelynek 40 éves jubileumát a minap ünnepeltük öfelsége színe előtt, biztosítja az orthodox zsidóság külön szervezetét, amelyet néhány évvel ezelőtt a Lukács-féle rendelet kiegészített. De még mindig van sok kiépíteni való. Készítettünk is erre vonatkozólag tervet, melyről közelebbit egyelőre nem mondhatok. Természetesen, hogyha neológ testvéreink külön szervezetük kiépítésére törekednének, akkor mindketten hamarabb jutnánk el a célhoz és akkor lehetne, amint dr. Hevesi ajánlja, *delegációs alapon* közös szövetet is megteremteni, amely az összzsidóságot képviselné. De mindaddig míg a neológ zsidóság *unifikációról* beszél, ismétlem, semmiféle tárgyalásba nem bocsátkozhatunk. Mert mi azokat a védelmi állásokat, melyeket nekünk a törvény biztosít, megközelíteni sem engedhetjük.

— Elnök úr — vetettem közbe — többször használta ezt a kifejezést: „neológ testvérek, neológ zsidóság“, hogyan kapott hát lábra az a vélemény, mintha az orthodoxok nem is tekintenek a neológokat zsidóknak.

— Ez a legnevezetesebb dolog, amivel benünket megrágalmaznak. Hát mik a neológ zsidók, ha nem zsidók? Csak rosszhiszeműség találhatta ki ezt a vádat, talán politikából, hogy reánk süsse a korlátoltság bélyegét. Mi becsülünk mindenféle meggyőződést akár a zsidóságon belül, akár azon kívül. Csak meggyőződés legyen, azaz őszinte és jóhiszemű. A neológ zsidóság másképp gondolkodik a zsidóság lényegéről, ez ellen nem lehet kifogásunk. De megíngatja a haladó zsidóság haladó eszméinek őszinteségébe vetett minden hitünket, ha a neológia politikai célból a Sulchan Aruchhoz nyúl és azt fegyverré profanizálja, vagyis a Sulchan Aruchnak ellene szegzi a Sulchan Aruchot. Mi sohasem állítottuk, hogy a neológ zsidóságot nem tekintjük zsidóknak. Ha a civódás hevében ilyenféle nyilatkozat valamelyik omnibuskocsiban elhangzott volna, annak nem lehet nagyobb fon-

tosságot tulajdonítani, mint amikor valamelyik csodarabbi hive azt mondja a másik csodarabbi híveiről: „hát azok is zsidók?“

— És hogy értelmezi elnök úr a két felekezet elméletét?

— Ez kérem nem elmélet, hanem a praxisból támadt. Az orthodox zsidóságnak van külön autonóm szervezete. Már most hogyan nevezze magát, hát természetes, hogy aut. orth. *felekezet*. Nem *vallásról* van szó, hanem *felekezetről*. Tessék megnézni, itt a hivatalos másolata annak a feleletnek, amelyet nekünk Öfelsége a múlt héten adott. A kabinetiroda küldötte el. Láthatja, hogy Öfelsége is ezt a szót használta: *orth. izr. felekezet*. És ez természetes is. Mi legyen egyéb? De világos, hogy ez nem jelentheti azt, hogy az orthodox zsidóság a zsidó vallást foglalta le magának. Csak a nagy elvbeli különbséget kell őszintén bevallani, elismerni és elismertetni és akkor találkozhatunk közös munkában a delegátusok útján, mint a különböző protestáns felekezetek teszik állandó bizottságaikkal.

— És egységes-e ezekben a kérdésekben az orthodox zsidóság véleménye?

— A legteljesebb mértékben. Mert ha itt-ott akadnak is akár egyesek, akár községek, akik az orthodox zsidóság meggyőződését nem respektálják, ezek csak az úton levők, akik éppen átmenőfélben vannak a neológia felé. Mi szívesen elengedjük őket. Hiszen előbb-utóbb úgyis elszakadnak tőlünk. Aminthogy nem tekinthetik magukénak a neológok azokat az orthodox zsidókat, akiket a véletlen közéjük sodort és akik minden községben szintén függetlenségre törekednek. Ez a szabadságérzet legtermészetesebb követelménye. Így látjuk ezt a külföldön is. A német, angol, holland és amerikai zsidóság konzervatív és haladó hívei között egyre teljesebbé válik a szakadás. De éppen ez fogja meghozni mindenütt a békét. Ez fogja megszüntetni a folytonos zsörtölődéseket, így válik majd lehetővé a közös érdekű ügyekben a közös működés. Mert csak egymástól teljesen független emberek köthetnek egymással szövetséget, ami a mi esetünkben, mint dr. Hevesi mondja, *testvéri szövetség* volna. Az egyik testvér sem mondhatja majd, hogy ő az apai hagyatéék egyedüli örököse; megosztzkodtak az örökségen, ki-ki a maga útján jár, de szövetséget kötnek, hogy harcok idején testvéri hűséggel egymást megvédelmezzék, béke idején pedig kegyelettel együtt óvják azokat a kincseket, amelyeket az örökségből közösen tartottak meg.

Azzal a benyomással hagytam el Frankl elnök dolgozószobáját, hogy a dr. Hevesi ajánlotta megoldás az egyetlen, amelybe az orthodox zsidóság belemenne, tehát az egyetlen, amely eredményre vezethet.

OROSZ ZSIDÓ KÖLTŐKBŐL

REISEN ÁBRAHÁM¹: ZSIDÓ NÉPDALOK.

ŐSZ.

És ahogy megjön az ősz,
Gögöm beadja derekát,
Szél fütörész a szobámban:
„Hé toprongyos, van-e fád?”

Eső paskolja ablakom,
S míg szídom a rút időt,
Az út sara is kigúnyol:
„Hé toprongyos, van cipőd?!”

SZÁMŰZVE.

Ünnep . . . Idegen asztalnál ülök,
Bor poharamban, étel tányéromban.
„Ha több fűszert szeret, — szól gazdám —
Itt a sótartó, megsózhatja jobban.”

Idegen asztalnál! . . . Eszembe jut
Távolí hazám, családom, népem . . .
S a tányérba könnycseppet hullatok;
„Eléggé sós, uram, köszönöm szépen!” . . .

Fordította: dr. Fejes Lajos.

IMA.

Már hallik a távoli dörgés,
S a messzi villám már vakít . . .
Ó, Isten, mentsd meg a vihartól
A szegények sátrait!

Kik a mezőn kapálnak mostan,
Kiknek távol az otthona,
S nincs fészker, hova elbujjanak,
Se ernyő, se fedél, se fa.

Kiket útban ért a zúgó vész,
— Baktat az álmos ló, szekér —
Kiknek távol van még a város,
S kiket a vihar dúhe ér.

Kik az utcán árulnak holmit,
Zöldséget, almát, kenyeret . . .
S mindazt, kik most kint áznak-fáznak
S kiket az éhség is fenyeget.

És mindenkit, ki éppen él
S kit az élet az utcára taszít:
Ó, Istenem, mentsd meg a vihartól
E szegények sátrait!

A SZEGÉNYSORON.

Ha egy szűk zugutcában jársz,
A piszkos, rút szegénysoron,
Nem látsz csak könnyet, csak könnyet
S vaj', tudsz-e segíteni a nyomoron?

De jobban ha nézed a sort,
Látod, hogy esnek, hogy hullnak.
Borultan sír fel a lelked
S karjaid feljűk nyúlnak.

De bárhogy is fáj a szíved . . .
Még a lelked kinja árán
Sem emelheted fel őket, —
Melljűk roskadsz gyáván!

S AHOL TE JÁRSZ . . .

S ahol te jársz, ott Isten vigyáz.
Ne kérdj okost, ostobát,
Vigan, bátran és énekelve
Vedd botod és menj tovább.

Ha mezőre érsz, erdőbe térsz,
Ó, az kellemes vigasz . . .
Ha városhoz érsz, térj ki, térj ki,
Ah, a sátán fészke az!

Fordította: Fejes-Boldisár Ferenc.

¹ Reisen Ábrahám a fiatal orosz zsidó költők gárdájának egyik legtehetségesebb tagja „Aus Volksmotiven“ című zsargon verseskötete nagy feltűnést keltett.

HONTI HENRIK: JÓ AZ ISTEN. (RAJZ.)

A NEHÁNY ÉV ELŐTT OLY KORÁN ELHÚNYT ÍRÓ HAGYATÉKÁBÓL.

I.

Az alkony rárebbent a világra és elterítette rajta szürkés, homályos szárnyait, amelyeken hol itt, hol ott ragyogott keresztül egy titokzatos csillag.

Itt volt az idő, amikor a pihenés áldott napja, a szent szombat belevész az örök mindenségbe és új hat nap napja következik a fáradságnak, a veritékes munkának...

Befejezték a maárív istentiszteletet, és tudja Isten miféle titkos helyekről előszedett péntekesti maradékszivarokra gyujtanak a hívők, olyik pipát tömöget és miközben „Jó hetet“ kívánnak egymásnak, elindulnak hazafelé.

Kohn Mózes, az előimádkozó marad utolsónak, mert neki kettős elvégezni valója van. Ilyen faluhelyen ugyanis, ahol a hitközség és a jövedelem

kicsiny, az előimádkozó minden, ő nyitja, ő csukja be a templomot is az Úr dicsérete után, míg a városban külön szolgálja van az Úr hajlékának.

Bezárta az ajtót Mózes bácsi, meg is nyomta a kilincset külön, nem mondott-e csütörtököt a zár, azután előkeríti egy rejtett sarokból görbe botját és ő is haza ballag.

A lelkében ott van még az ünnep zsongó hangulata és olyan könnyen, olyan nyugodtan gondolkodik, mintha nem is négy apró magzata várná mindennap az ebédet, pedig a fizetése lehetetlenül kicsi, a jövedelme alig több a semminél és mégis élnek, végtelen irgalmából a nagy Alkotónak, akinek bizonyára nagy gondot okoz az ilyen sok ezer apró bogár, akiknek nevelője, az édes apjuk élhetetlen arra, hogy a napi tülekedő küzdelemben kicsikarjon annyit, a mennyi szükséges arra, hogy az ember megélje a másik napot is, amelyen hálatelt szívvel dicsérhesse azt, aki megteremtette az eget és a földet...

De honnan is tudná ilyen szegény, ügyefogyott zsidó, hogyan kell a mindennapit megteremtteni, hiszen egyebet sem tesz szegény, naphosszat, mint hogy dicséretét zengi a nagy, a végtelen jóságú mindenhatónak...

Amint hazaér Kohn Mózes, világot csinál a felesége, azután meggyujtják a havdolót és megint csak áldást mond a maga és családja nevében arra, aki elválasztja a szent ünnepet a dolgozó napoktól.

II.

Talán hét esztendő csak a legidősebb fiú, a kis József, de azért már tanulja a bibliát, és alig bírja el azt a nagy gemarát, amiből rasival gyönyörűséggel tudja elmondani, amire édes apja oktatta.

Alig hét esztendő és kivüle még három csemetét adott már az Úr a jámbor családapának, és ma súgta meg neki asszonya a boldog reménységet, hogy a család, — ha Isten is úgy akarja — valószínűleg ismét fog szaporodni.

Igy váltja be híveivel szemben fogalmát az Úr:

— ... És megszorítlak, mint a tenger fövenyét... mint csillagot az égen!...

A kis Kohn apai szive büszkeségtől dobog. Eszében sincs neki, hogy lehet olyan idő is, amikor ennek a sok apróságnak nem lesz mit ennie, az ő ártatlan lelke csak hálat érez az Úr iránt, aki megáldja az ő házat, az ő

Rembrandt: Az öreg rabbinus.

házi tűzhelyét... Örökösen az Isten törvényeivel foglalkozó lelke már nevet is szánt a kis jövevénynek, ha fiú lesz — még pedig a megboldogult talmudtudós, a híres csúzi rabbi nevét.

— Jó az Isten, — gondolta a kis Kohn, — és ha a fiú csak fél olyan tudós lesz, mint nevének egykori viselője, — áldassék érte mégis az Úr szent neve!...

Múlt az idő, a termés érett... amikor új csapás sújtott le Izraelre. A nagy törvénytudó, az Írás alapos ismerője, az Úr szent életű szolgája, a surányi pap is — áldassék emléke — befejezte földi életét és nagy lelke megtért őseihez.

Aki járatos az Írásban, az ismeri ennek mélyseges szellemét, az tudja, hogy olyan igazán hivatott művelője, aki haláláig éjjel-nappal kutat benne, vajmi kevés van, mert a kenyérkeresés sok-sok embert elvon attól, hogy minden idejét az Úr dicsőítésének szentelje.

Megsíratták az agg papot, hét rabbi mondta a szebbnél-szebb búcsúztató beszédet a megboldogult sirjánál és a gyászoló közönség könnyes szeméi mind azt bizonygatták, hogy ez esetben semmi dicséret sem túlzás, mert a rabbi valóban nagy és szent életű férfiú vala...

Kohn Mózes lelkében most súlyos probléma támadt. Azon aggódott, mitévő legyen, ha a kis jövendőbeli fiú lesz? Kinek a nevét viselje: a csúzi, avagy a surányi papé-e? És ez fölötté nagy kérdés volt az együgyű emberkének, aki hol egyiknek nevére talált több jogcímet, hol a másikéra volt nagyobb hajlandósága. Egész órákat, talán egész éjszakákat is töltött azzal, hogy meglatolja, meggondolja annak a kis jövevénynek a nevét, aki esetleg — még leány is lehet...

Ebben reménykedett ő is, hogy az Úr, — aki ilyen nehezen megoldható kérdés elé állította, — segíteni fog rajta.

Igen, az Úr maga fogja eldönteni a kérdést végzetlenül bölcseségével.

Utóbb eszébe jutott, hogy talán az asszonyt is illenék megkérdezni, mert hiszen neki is volna valamelyes köze a dologhoz.

Az asszony, — akinek szellemi képességeit még így sohasem terhelték meg, — szintén nem talált kibúvót, sőt mi több, még a község feje, az érdemes Herzfeld Izsák sem volt képes határozott választ adni, pedig egy rös ha-kóhol már csak hivatalból is — okos ember!...

Csendes éjszakákon a biblia mellett ülve el-elálmódzott a kis Kohn Mózes, és miközben az írás eléggé soha ki nem fürkészhető mély értelmét kutatta, megjelent neki a csúzi pap szelleme és ha jól emlékszik így szólt:

— Mózes, Mózes! ne törd a fejed olyan nagyon a kérdésen, mert belebetegszel és így gyermekeid éhezni fognak. En haltam meg előbb, enyém az elsőség!... A surányi rebbe várjon... Hisz különben is lesz még neked fiad — elég!... Kohn Mózes úgy találta, hogy a megboldogult csúzi

pap szellemalakjának igaza van és egy nagy lelki gondtól megkönnyebbülve, szenderedett el kemény fekvőhelyén.

Másnap vidáman ébredt, elmondta fűnek-fának az éjszakai látomását, hogy már eldőlt a fogas kérdés és a kis reménybeli fiúcsemetét Benjámira fogja a nagy csúzi tudós emlékére — pardon! — keresztelni.

De mikor az est leszállt és Kohn Mózes ismét az Írás fakó leveleit forgatta, megint egy légiés alakot látott felizgult képzelete, a melyben nem-sokára a surányi pátriárka szellem-arcát vélte felismerni, aki így szólt hozzá:

— Mózes, Mózes! hát te a fiadat a megboldogult csúzi rabbi után akarod elnevezni?!... Jól van, fiam, énnekem nincs ellene kifogásom, de mondd, hát illik ez?... nem vagyok én idősebb, mint Ő?... meg azután a tudományom!... a szent életem!?... felelj, Mózes!...

Imígyen aprehendált a tisztelendő szellem, és Kohn Mózes könnyezve borult le a szentírásra, mert kis lelke most még jobban vergődött a két-ségek között.

Eppen ki akart a zokszóval fakadni a végzet ellen ebbeli szorult helyzetében, amikor a másik szobából mosolyogva jött be hozzá a tudós asszony.

— Örvendj, reb Mojse, kivánságod teljesül!...

Az apró emberke reménykedve kérdezte:

— Leány?!

— Nem... Nem!...

— Hát?...

— Két fiú!

Kohn Mózes könnyes szemekkel, igaz hittel fohászkozott fel és szívből rebegette:

— Mindig mondtam, hogy jó az Isten!... legyen áldva az ő szent neve!

Es arra egy pillanatig sem gondolt szegény, az ő bizodalmas nagy hitében, hogy ezentúl két apró, éhes szájjal több van az egyetlen kicsi szobában, hanem csak ujjongva mondogatta:

— Jó az Isten!... Jó az Isten!... Mind a két nagy rabbi neve meg lesz örökítve.

Faluszi zsidó pap. (Az 1859. zsidó évkönyvből.)

RADÓ ISTVÁN: ZSIDÓTÁRGYÚ KÉPEINK.

A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM KÜLFÖLDI KÉPEI.

„Mult és Jövő“-ben bemutattuk már eddig azokat a magyar szerzőktől származó képeket, amelyek a Szépművészeti Múzeum tulajdonai és zsidó témákkal foglalkoznak, vagy zsidó alakokat ábrázolnak.

Konstatálhatjuk, mint ahogy már annak idején is megállapítottuk, hogy a Szépművészeti Múzeum zsidó tárgyú magyar képekben meglehetősen szegény. — Azonban nem sokkal gazdagabb — számbeli-
leg — külföldi képekben sem. — Alig húsz képet találtak zsidó témákkal, azonban a magyar képekkel szemben van közöttük néhány igen értékes kép.

A legjobb és véleményünk szerint legértékesebb közöttük Domenichino Zampieri Dávidja (l. műmelléklet). Nem bizonyos ugyan, hogy a kép valóban Domenichinótól való, csak az ő modorában van festve, de művészi szempontból így is értékes. Dávid

fiatal, tiszta arcán, nyílt tekintetében hatalmasan és erősen tükröződik az az önbizalom, az az elszántság, ami Dávidot történelmi nevezetességű tettére készítette. Érdekes az, hogy Dávid arcában sémita jelleget nehéz felfedezni, de ha figyelmesen nézzük, észrevehetjük azt a nagy hasonlatosságot, amely a tiszta, kimosakodott falusi zsidófiúak fehér arcbőre, mély fekete szeme és a „Dávid“ arcvonásai között van. A „Dávid“ harmónikus művészi élvezetet nyújt és szépségével valóban lebilincseli a nézőt.

Másik értékes képe a gyűjteménynek, a mi szempontunkból, José Martinez spanyol festőnek „Az istenfélő Jób“ című képe. Jób, az öreg, ráncos arcú Jób, ég felé emelt tekintettel ül és nem törődik azzal, hogy előtte, mögötte gúnyos arcú vénasszonyok csúfolják, nevető férfiak sértegetik. Erő és művészet van a képben és Jób alakja és arca nem annyira az áhitatot, az Istenhez való ragaszkodást,

Gevaert Flinck: Hágár elűzése.

mint inkább a Jób ismert keserűségét, lelki életének meghasonlott voltát mutatja. Érdekes az, hogy Martínez XVI. századbeli spanyol festő volt, felfogása és kidolgozásmódora azonban teljesen modern. Munkássága különben nagyobbrészt új-testamentumi képekre terjed ki és a „Jób“ egyike kevés ó-testamentumi munkáinak.

Ezeknél a festőknél sokkal ismertebb festőnek a képe egy éppen olyan ismert kép: „Az öreg rabbinus“, amelyet Rembrandt festett. Rembrandt minden jó tulajdonsága benne van ebben a képben. A sötét, homályos háttérbe még sötétebb foltként illeszkedik bele a kaftános, őszszakállú zsidó rabbinus, akinek egész alakján valami emberfeletti nyugodtság, harmonia ömlik el. Amint ez a rabbinus előttünk ül, úgy érezzük, hogy megértjük a zsidóüldözések áldozatainak azt a viselkedését, hogy a veszélyt is nyugodtan mozdulatlanul várják, arra előkészülnek és imádkozva lesik az utolsó percet.

Rembrandt tanítványa Jan Victoors holland festő, akinek két képe van a Múzeumban, amely bennünket érdekel. Jan Victoors a XVII. században élt és igen sok zsidó tárgyú képet festett. Ilyen József álma, amely Amsterdamban van, Sámson elfogatása, amely Braunschweigan, Mózes feltalálása, amely Drezdában van, és még sok más, amelyek közül kettő került el hozzánk. Az egyik „Jákob megáldja József fiait“. A kép színei melegek, élénkek; Jákob hatalmas ágyon hever, az ágy lábánál féltérden József, az ágy oldalánál pedig a két kis fiú. A kép jó és szép hatású, de beállításja Jan Victoors más képeihez képest nagyon gyenge.

A másik képe ennek a holland festőnek érdekes összehasonlításra ad alkalmat. A kép címe ugyanis: „Hágár elűzetése“. Jan Victoors, bár Rembrandt tanítványa, az élénkebb színek kedvelője és ez meglátszik e képen is, ahol a kompozíció mellett Hágárt, mint főszemélyt emeli ki azáltal, hogy piros, élénkpiros ruhát festett neki.

A kép annyiban érdekes, mert ugyanilyen tárgyú kép van még egy a múzeumban. Ez utóbbit Gevaert Flinck holland festő festette, aki szintén a XVII. században élt és szintén Rembrandt tanítványa volt. Mintha a két tanítvány közül az egyik a szép színeket, a másik a tompaságot sajátította volna el nagy mesterétől. Jan Victoors képein a színek melegek, de nyoma sincs annak a fájdalmas nyomottságnak, ami Rembrandt képeit jellemzi, viszont Gevaert Flinck képén csak ezt az utóbbit tapasztalhatjuk, fakó és élettelen, ugyanaz a téma, amit Victoors oly élénken tudott feldolgozni.

Hágár történetének egy jelenetével fog-

lalkozik Nicolas Colombel egy képe is „Hágár a pusztában“ címmel. Ez a festő erősen Rafael hatása alatt dolgozott és ez a hatás meglátszik ezen a képen is. Nem a bibliai téma a fontos, hanem Hágár alakja, amely olyanformán van festve, mint az ismert bűnbánó Magdolna-kép.

A többi képek, amelyek zsidó témákat dolgoztak fel, lehetnek művészi szempontból értékesek, a mű szempontunkból kevésbé jelentősek. Legfeljebb érdekesek.

Igy például van egy igen érdekes kép, amely mintegy az ó- és új-testamentum határán van.

Festője Jakob de Wet holland festő, és tárgya Krisztus cirkumciziója. A kép kissé homályos, alakjai miniatürszerűek, de szűzsége meglepően érdekes. Azután érdekes furcsaság a képen, hogy ugyanakkor, mikor Krisztuson egy valóban zsidó szertartást visznek véghez, Mária feje körül már megjelenik a — keresztény kultusz alkotta — glória.

Ugyancsak furcsaságánál fogva említésre méltó Jan Brueghelnek két képe. Brueghel tudvalevőleg egyike a legismertebb hollandiai állatfestőknek és a Szépművészeti Múzeumban két bibliai tárgyú,

Jan Victoors: Hágár elűzetése.

illetőleg című képe van: „Az eredeti bűn“ és „Noé bárkája“. Mind a két téma azonban csak keretként szolgált arra, hogy a két képen a ma már együvé nem férő ellenkező természetű állatokat, visszahelyezve őket a bibliai korba, egy képre ráfesse.

Még egy képet akarok kiemelni az itt levő képek közül. Michael Ostendorfer XVI. századbéli festő „Judit“ című művét. Tizenhatodik századbéli ó-testamentumi kép kevés van. Nálunk, a Szépművészeti Múzeumban van ugyan egy Carlo Caliari kép, amelyre ráfognak, hogy ó-testamentumi jelenet, de hogy mi lehet, azt nem tudjuk megfejtetni. Ostendorfer képe a primitív, háttérnélküli festészet egy alkotása és ha nem is sokat fejez ki zsidó szempontból — hiszen Judit arcában semmi jellemző sincs — mégis említésreméltó azért, mert abból a korból származik, mikor még az ó-testamentum a festők számára terra incognita volt.

Van még egynéhány ó-testamentumi kép a gyűjteményben, azonban ezek sem művészi, sem zsidó szempontból nem jelentősek. Ha a múzeum szegény is általában zsidó tárgyú képekben, annál gazdagabb anyagot találhatunk az amatőrök gyűjteményeiben. Ezekre legközelebb kerül a sor.

PAP IZSÁK : EDÓMHOZ.

A mécsesembe vizet öntöttetek,
Csak sistereg.

Kis sercegő szíporka-lángok
Koromja szállog.

Hej, nem kifujni, nem megölni,
Meggyötörni,

Azt akarjátok; — hadd éljen
Kinszenvedésben.

Éljen, égjen, meg ne halljon,
Haldokoljon.

Füstölödjön s éles lángon
Föl ne szálljon.

Terjedő bűze, fekete koromja
Szívemet befogja.

Körülölelve, lelkemet bejárja
A mécs agóniája.

Nem úgy urak, kiég a mécses,
Ha föl nem érez.

Vagy újra büszke, szálló lángra száll,
Fáklyára vál.

Sehogy örökre haldokoljon,
Magam kioltom.

KOMLÓS ALADÁR: VERSEK.

PESTI ŐSZ.

S eszembe jut az őszi rét, otthon:
Fakó ott most a rét, mint halk ima,
A dér hamuként sok gyepet leforráz.
És sorvadás ült erdők fáiba.

Október. Most a réten otthon őszi van.
S egy őszi bánat halkán hazahív.
Fülledt fejem bezsongja furcsa bánat
— S e bánat oly banális és naiv . . .

MOST ITT ÜLÖK MOSOLYGÓN, ÖSSZETÖRVE.

Indultam úgy, akárcsak a világot
A tengelyéből forgatnám ki én.
Pár éve még e fő egekbe vágyott,

Mert minden törpe volt a föld színén.
És háborogtam háborús szívemben,
Tűzelt bennem hit, mámor és remény.

És lázadoztam Isten, ember ellen.
Azt hittem én, fegyvert hozok a földre
És forradalmak lángja él e fejben . . .

S most itt ülök mosolygón, összetörve.
Tudom, belőlem semmi sem leszen
S belényugodtam már a szürke csöndbe.

Tudom, belőlem semmi sem leszen,
A tűznek már nem ég, csak hamva bennem
És elmosolygok versen, életen.

— Es színpadon és fölgyúlt tömegekben
Áhítatos szívemmel, éhesen
Várom, hogy bennem újra megjelenjen
A hit, a mámor: régi kedvesem . . .

Ő BOLDOGOK.

Ő boldogok az öregek, a készek,
Kik nem félnek, reményük, hogy be nem tel
S csak a bevégzett messze, múltba néznek.

Ő boldogok: bennük a kinja nem faj
A nővésnek, vajadásnak: szívükből
A bús bizonytalanság messze ment már

És tudják már, miért születtek, élnek . . .
De jaj, eröm, hitem még hánszor elfogy
Ó istenem, míg addig én elérek.

És hánszor kell remény nélkül teelnem
S járnom a súlyos kétségbeeséstől
Napokon át felájultan, leverten.

És hánszor járok céltalan s erőtlen
A halálról álmódva s elsóhajtvá:
„Mi vagyok én! Mi lesz, mi lesz belőlem!”

És hánszor látom szörnyű törpeségem,
Hánszor megátkozom magam s a tollam,
Míg azt a szélcsendes békét elérem!

A „MULT ÉS JÖVŐ” LILIEN-KIÁLLÍTÁSA. MÁSODIK LILIEN-SZÁMUNK.

A Mult és Jövő Lilien-kiállítása egy álmom megvalósítását jelenti. Olyan messzinek látszott az ilyesmi nálunk, azt hittük, még évekig kell küzdeni érte — és íme e hó közepén a Könyves Kálmán szalonjaiban, ott ahol a világ legnagyobb művészeinek képeiben szokott gyönyörködni a közönség, megnyílik a Lilien-kiállítás.

A zsidó művészet diádala ez és a Mult és Jövő örömmel és büszkeséggel veszi ki részét belőle,

Már a Magyar Zsidó Almanach közönsége megértéssel és elragadtatással fogadta a gyönyörű Lilien-illusztációkat, a Mult és Jövő Lilien-száma pedig valóságos lelkesedést keltett. A mi külön közönségünk ismeri és szereti a mestert és bizonyára kétszeres érdeklődéssel várja, hogy teljes egészében megismerkedhessen művészetével.

Hogy már eddig is milyen nagy volt az érdeklődés zsidó körökben Lilien iránt, arról tanuskodik, hogy arra a szerkesztői üzenetre, hogy nálunk néhány eredeti Lilien-kép látható, nemcsak Budapestről, hanem a vidékről is sokan jöttek fel szerkesztőségünkbe, hogy Lilien műveit megtekintsék.

Most ez az érdeklődés a Mult és Jövő közönségéről szélesebb rétegekre is áttérjed; mert a Lilien-kiállítás, melynek megnyitását nemcsak a zsidó intézmények és testületek, hanem a magyar kormány is képviselteti magát, a legáltalánosabb siker jegyében indul.

Hogy a kiállítás fényét emeljük, meghívtuk arra magát Lilient is, aki megleghangú levélben köszöni meg a Mult és Jövőnek, hogy ezt a kiállítást előkészítette és igéri, hogy örömmel tesz eleget meghívásunknak.

Németországban, Angliában és a Svájcban már több ízben voltak Lilien-kiállítások és olyan sikerrel jártak, hogy azokat már szinte időről-időre megismétlik és a mester képei már az egész világon elvannak terjedve. Mi is bizton reméljük, hogy sok Lilien-kép marad magyar kézen és a jövő műtörténésze, ha majd ki akarja egészíteni a Lilienről szóló vaskos monográfiákat, ide is el kell, hogy ellátogasson. Épp ezért, úgy hisszük, műtörténeti szempontból értékes feladatot vállalunk, ha a kiállítás után új Lilien-számot adunk, mintegy magyar Lilien-számot, amelyben az összes

magyar kézen levő Lilien-képek reprodukcióit közölni fogjuk, pontosan megjelölve, kinek a birtokában vannak. Reméljük, a magyar Lilien-szám épp oly élvezetet fog nyújtani olvasóinknak mint az előbbi Lilien-számunk, amely a magyar zsidó közönség színet-javát megnyerte Lilien művésztének.

*

A Mult és Jövő előfizetőinek a kiállítás egész tartamára érvényes tiszteletjegyet küldünk.

MULT ÉS JÖVŐ 445

PATAI EDITH: AZ ELSŐ MAGYAR ZSIDÓ ILLUSZTRÁLT ÉVKÖNYV.

Biedermeieres hangulat száll felém ebből a könyvből. Az elmúlt század homályba vesző színéből habos krinolinok virítanak elé, a vékonylábu spinét oldalán finom rózsafüzér fonódik, a falakon ovális képek. De ami különös és szinte csodálatos: a zsidóság beleilleszkedik ebbe a hangulatba. A zsidó életbe is elhat valami szépség utáni vágy, karcsú üvegvezék kerülnek a péntek esti gyertyák mellé, a zsidó házak csendjébe zongorahangok merészkednek és esténként Erkel-melódiákat játszanak merengő, zsidó hajadonok.

Ez a külszín. De a lágy, édeskés vonalak mögött súlyos emberi problémák vívódnak és az ébredező zsidóság lelkében felsajognak a régi sebek. Két világ határát jelzi ez a kor és az általános harci forrongás közepette a zsidóság is megvívja a maga küzdelmét. Körülbelül két emberöltő alatt végbemegy a nagy lelki átalakulás, a társadalmi átalakulás alapja. A nagypapa minden

testi és szellemi ereje kimerült a szent könyvek tanulmányozásában és a legprimitívebb létért való küzdelemben, az unoka már a kongresszus viharos levegőjében a haladás zászlaját fogja bontogatni és minden erejével sikra száll a zsidó polgárosítás érdekében. Csodálatosképen e siető, rohanó korszak teremti meg az első magyar zsidó művészi törekvéseket. Már a 40-es években találkozunk néhány zsidó fametsző és rajzoló nevével, — de ekkor a szabadságharc levegőjében a honfiúi érzés és ezzel együtt az asszimiláns irányzat oly erős, hogy ezek a zsidó művészek minden zsidó témát és irányzatot kerülnek, némelyek a kor izlésének megfelelően hangzatos idegen nevet vesznek fel. Kohnból pl. Alconelio lesz és rajzai ilyen név alatt látnak napvilágot a Honderűben. Tyroler Kossuthnak, mintegy udvari rajzolója, tőle származnak Kossuth legjobb rajkepei a Kossuthbankók rajzának is ő a mestere és magyarságáért azzal fizet, hogy a Neugebäudeba csukják. A század második felében különösen három zsidó fametsző neve ismeretes: Russ, Pollák, Winter. Winternek Pesten szabadalmazott litografiai intézete volt és ő adta ki a magyar zsidóság első illusztrált évkönyvét — német nyelven.

Ez az utóbbi körülmény némileg magyarázatra szorul, minthogy már a szabadságharc előtt megjelentek zsidó évkönyvek magyar nyelven, de úgy látszik, Wintert épp a drága fametszetek bírták arra, hogy illusztrált évkönyvét szélesebb körnek tegye hozzáférhetővé. Hiszen még így is kénytelen volt azt a humoros megjegyzést tenni: Wer hat die grössten Ausgaben? Wer Töchter ausgeben will. Und — der Herausgeber des illustr. Jahrbuches.

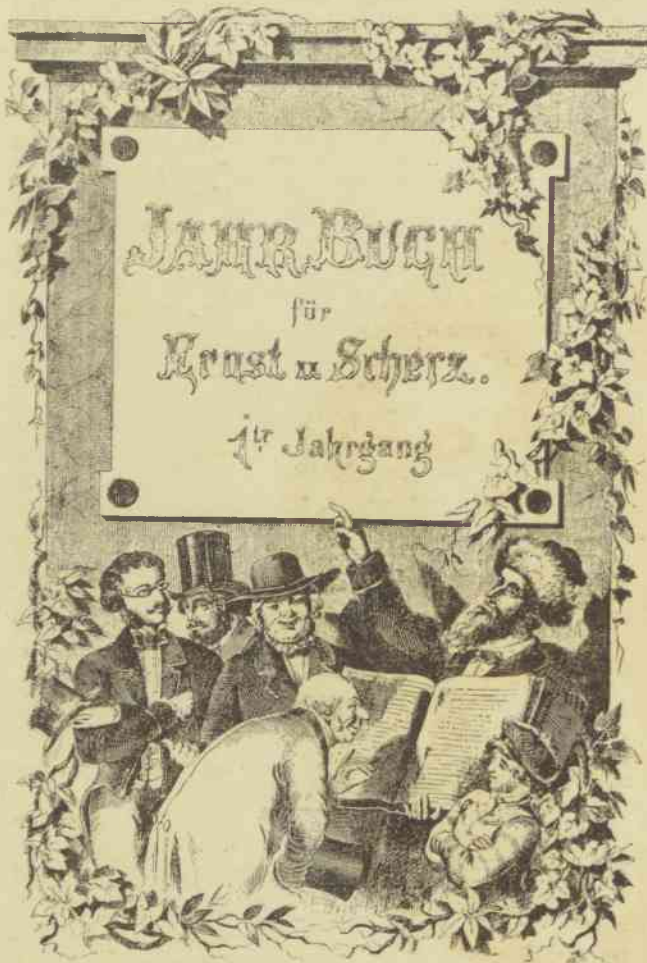
Mint évkönyv természetesen főleg azokkal a kérdésekkel és problémákkal foglalkozik, melyek az akkori idöket izgalomban tartották és amelyeknek némelyike még ma sem vesztett aktualitásából. Így mindjárt a címlapon az unifikáció kérdését veti föl. A címképen, mely kétszer is ismétlődik, az orthodox, chaszid és neolog zsidó típusával találkozunk egy kis vers kíséretében:

DREI RICHTUNGEN — EIN ZIEL.

Des Orthodoxen Selbstkasteiung,
Des Chaszid mystische Begeistrung,
Des Talmudmüden Selbstbefreiung
Sie sind nur eines Geistes Äusserung.
Fragt nicht, warum sie auseinanderstreben
Ist es doch auch dem einen Baum gegeben,
Dass seine Wurzel sich voll myst'schen Dranges
Dem Tag entzieht, und sich voll Scheu vergräbt.

Und dass, ein Haus voll fröhlichen Gesanges
Die Krone frisch und frei zum Lichte strebt,
Wie dass der Stamm so zäh und starr und stark
Mit festem Wall umschliesst sein Lebensmark.
Ob auch verschieden ist der Dreien Streben
Sie bilden doch zusamt ein einz'ges Leben.

Adolf Dux.

A Jahrbuch egyik belső címlapja.
A könyv teljes címe: Illustriertes Israelitisches Jahrbuch für Ernst und Scherz auf das Jahr 5620 (1859—1860). Herausgegeben von Samuel Winter. Erster Jahrgang. Mit zahlreichen litho- und xylographischen Original-Illustrationen, Pest.

446 **MULT ÉS JÖVŐ**

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

Az após.

Idíj.

Bőzianerek.

A címlap gondolata gyakran ismétlődik, több illusztrációban ott látjuk a stramlis zsidó alakja mellett a még konzervatív, szakállas, de már modernül ruházkodó hitsorsost és a felvilágosodás gyermekét leborotvált arccal és lorgnonnal a szemén.

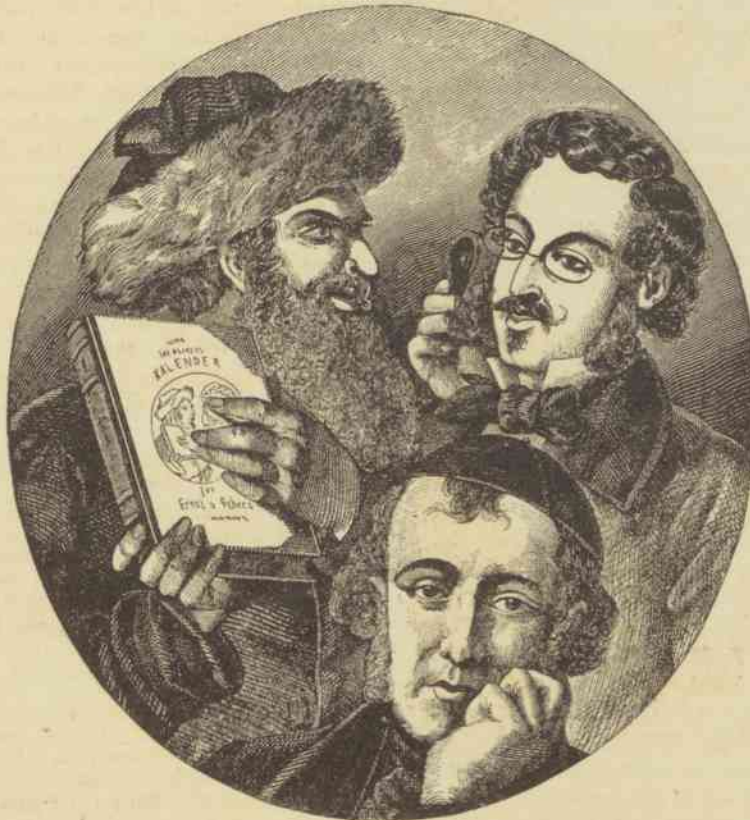
A novellairók természetesen kihasználják az áldatlan helyzetet és a romantika legcifrább íveivel hidalják át azt a nagy szakadékot, mely a zsidóság egyes rétegeit — akkor talán még inkább mint ma — egymástól elválasztja. A chaszid lánya szívesen látja az elegáns és felvilágosult ifjút, akiről apja hallani sem akar, — a Montaguek és Capulettek története ismétlődik új variációban. De ha novellisztikus téren régi csapásokon halad a könyv, másrészt sok újat, érdekeset nyújt. A zsidóság majdnem minden vonatkozásáról szó van benne.

Egyik cikke okmányok nyomán fejtegeti, hogy a zsidók Magyarországon néhány száz év előtt sikeresen üzték a földmivelést. Más helyütt bőven le van írva Ófelségelátogatása a budai Goldberger-gyárban, — a dohányutcai zsinagóga akkor új épületének rajzával is

találkozunk, közli azoknak a művészeknek névsorát, akik az építésben részt vettek (42 között csak 5 zsidó!), a királyi ház genealogiáját, naptárt, humoros rajzokat, szójátékot, prédikációt, anekdotákat, verset, novellát, szól Mendelsohnról és Lessingről, — teljes egészében érdekes képét nyújtva az akkori zsidóság élénk szellemi életének.

Bennünket ma a könyv tartalma talán jobban érdekel, mint az illusztrációk, bár ezekben a kezdet primitív formái között is sok hajlékonyság és kifejezőképesség nyilatkozik meg, de akkortájt bizonyára éppen az illusztrációk adták meg a műnek különös szenzációját. A kiadó a bevezetésben önelégülten jelenti ki, hogy nemcsak a művészi és szellemi, hanem a technikai rész, nyomás, típus stb. zsidók műve. — De azért, amit itt kapunk, korántsem zsidó művészet.

Sok a reminiscencia, sok az átvett gondolat; csak ritkán találkozunk egy-egy tipikusan zsidó arccal és hamisítatlan zsidó humorral. Egy iniciálé hajléksaiból a régi kódexek halvány szerzetesfejei frappáns variációja-képen egy kedélyesen mosolygó chaszid néz ránk, egyik kezével a trefás szójátékra

Az unifikáció jegyében. Az 1859-iki zsidó évkönyvből.

Az unifikáció jegyében. (Az 1859. zsidó évkönyvből.)

mutat, amely alatt a zsidó hónapokat sorolja fel szerző. A talmudtudós alakja egészen Faustra emlékeztet, amint libegő gyertyafény mellett elmélyed a titokzatos fóliánsokba, a családi képeken pedig minden zsidó tendencia és jóakarát dacára megérik a biedermeieres, krinolinos Magyarország hangulata és a felszabadult zsidóságnak az az érthető vágya, hogy ő is beléhelyezkedjék a nyugodt nyárpolgári életbe.

✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

LEITNER MIKSA: AZ OROSZ ZSIDÓK PROBLÉMÁJA.

Zsidó kérdéssel foglalkozóknak lehetetlen volt észre nem venni, hogy a XX. század a zsidó kérdés tekintetében is bizonyos zavaros összevisszaságot produkált. Nem nemzeti, nemzeti, faji, csak vallási, vallási is, egyáltalában nem vallási, területi, autonómia, ország stb. stb. kérdése a mai zsidó kérdés, ezt hangoztatják össze-vissza a legilletékesebb és legilletéktelenebb fórumok.

Nem érdektelen annak a kérdésnek megvilágítása, hogy vajjon miképpen keletkezhetett ez az összevisszadobálásnak a folyamata.

A XIX. század Európában és általában az egész világon a zsidóknak egyenjogositást, illetve a régi jó időkhöz képest nagy akciószabadságot biztosított. Azonban Európa két országa ellenszolgált a kor szellemének, t. i. Oroszország és Románia. Ez a két ország, amelyben aránylag nagyon sok zsidó van, sőt a világ zsidóságának csaknem fele, kereken visszautasított mindenféle kedvezményt a zsidókra nézve. Hiába mondotta ki pl. a berlini kongresszus, hogy azok a lakosok, akik egy ország területén ennyi és ennyi ideig éltek, teljes polgárjogot kell hogy nyerjenek! A kötelezett állam: Románia fűtyült a berlini kongresszusra, Bismarckra, úgyszintén Andrássyra is és zsidó lakosait nemcsak hogy nem szabadította fel, hanem azt a modern világtörténelemben páratlan dolgot követte el, hogy nem ismerte el őket román állampolgároknak. Ezáltal megfosztotta őket attól, hogy akár aktíve, akár passzíve, résztvehessenek bármilyen államügyben. Ennek legfőbb eredménye az lett, hogy ha akart, ha nem, a román zsidónak el kellett azon gondolkoznia, hogy mi is ő? Ro-

mán? Nem román? Zsidó? Izraelita? vagy mi? Oroszországban némileg máshogyan alakult a helyzet. Itt „állampolgárok“ lettek és így elismertettek mint orosz lakosok. Azonban itt meg úgy akartak a helyzeten rontani, hogy bizonyos kormányzóságokba — 15 déli és nyugatiba — szorították őket. Ezek az ú. n. „engedélyezett telepek“, az „Ansiedlungsrayon“. Itt lakhatnak, itt élhetnek — ha tudnak, itt űzhetnek kereskedelmet és ipart, ha nem akarnak éppenséggel éhen halni.

Természetes, hogy Oroszországban mindennek dacára nem hiányoznak a kiváltságolt zsidók sem, akik az orosz összzsidóságnak 4⁹/₁₀-át teszik. Ezeknek az a hallatlan kedvezmény jutott, hogy ott élnek, ahol akarnak. Ilyenek a dúsgazdag nagykereskedők, az orosz főiskolákon (ahol csak csekély százalékban iratkozhatnak be zsidók) végzett diplo-

Tiseo-beav. (Az 1859. zsidó évkönyvből.)

mások, kiváló művészek, fogorvosok, gyógyszerészek és bábák. A rayonban lakó zsidóság az ottani kormányzóságok lakóinak $11\frac{0}{6}$ -át teszik. Ezekből $18\frac{11}{100}$ falun, kis városokban $33\frac{05}{100}$ nagy városokban $48\frac{84}{100}$ lakik. Ez a felosztás nem speciális orosz-zsidó sajátosság, hanem Európa összes zsidóságánál tapasztalható.

Érdekes, hogy azt a körülményt, hogy a zsidók falun nem szeretnek lakni, még törvény által is szankcionálták. Nevezetesen 1882 május 3-án rendeletet adtak ki, amelyben a vidéken való települést a zsidóknak megtiltották.

Ilyen módon nem csodálatos, hogy földműves zsidó csak $3\frac{55}{100}$ van, míg kereskedeleméből $38\frac{65}{100}$, iparból pedig $35\frac{43}{100}$ él. A többi teljesen proletár.

A zsidó kérdés mai foglalatja röviden ez: az orosz zsidóságnak nincsen pénze, szerezni kell neki keresetet, mert pénze azért nincs, mivel a zsidót Oroszországban nem engedik keresni.

Kétségtelen, hogy ha vizsgáljuk a kereskedelmet, az ipart, a földművelést, amelyet az orosz-zsidó üz, rajövünk arra, hogy ez a modern kapitalisztikus, gépüzemi berendezkedéseknél megállani helyét nem tudja. Ugyanez a helyzet volt tapasztalható minden országban a zsidó kistökések között akkor, amikor a kézműipart kiszorította a gyárípar és a kereskedelem útjai megszűntek az országutak lenni, hogy helyüket a vasút foglalja el. Ebben az időben történt azonban Európában a fokozatos felszabadítás. A kétségbeesett, tönkrement egzisztenciák, miután taníthatni már szabad volt, fiaikat iskolákba küldték és ezek azután megvetették az általánosabb jólét alapjait is.

A kíméletlen orosz politika a tanulást nem engedte meg. Ügyszólván kényszerítette a zsidókat, hogy a kereskedelem és iparból éljenek. És közben bekövetkezett az az idő, hogy a hajdani tekintélyes nagykereskedőből mozgókereskedő és az ügyes kézműiparosból nyomorgó cipőfoltozó és nadrágvjavító lett. (Az orosz zsidó iparosok $25\frac{6}{100}$ -a szabó és $14\frac{4}{100}$ cipész.) Aztán kifejlődött a legnagyobb mértékben a zsidók elproletáriásodása;

Szombat délután.
(Az 1859-iki zsidó évkönyvből.)

a zsidók munkásoknak mentek, hogy itt a szenvedések újabb áradata kezdődjön. Szombaton dolgozni a zsidó nem akart, (vasárnap nem szabad), ezt a gyár tulajdonosa nem nézte jó szemmel, másrészt fatális nemtörődőséggel, fásultságával hagyta magát kiuzsorázni a tulajdonos által, amiért a másvallású munkások gyűlölték, mert lenyomta a béreket. „Rabszolgáknak“ nevezték őket.

Ez az örületes kalvária rettenetes reakciót szül még. Egyelőre az öntudatlan zsidók tudatossá lesznek. A szocializmus, mely mindinkább tért hódított, könnyű szerrel megnyerte magának a zsidóknak szenvedő rétegét.

Másrészt a hazátlan keserűség nacionalisztikus ábrándokat szült. Mindig többen és többen, nagyobb és nagyobb rétegek vágyakoztak a nyugalom, a béke felé. És megszületett a cionizmus. Aztán sorba a kolonizációs tervek. Mint érdekességet említem, hogy mindezek a tervek nyugati, külföldi zsidóktól származnak, akik látva a mérhetetlen szenvedést, emberbaráti szempontból alkották meg terveiket. Tekintettel nem lehettek az orosz zsidók belső viszonyaira, mivel azokat legtöbbször nem is látták.

Ezek a tervek mind odakonkludáltak, hogy „új hazát“ kívántak az orosz zsidóknak adni.

És mit veszünk észre? Azok a nyomorult zsidók, akiknek élete csak szenvedés és örökös félelem a pogromtól, mégsem szívesen hagyják ott szülőhelyüket: „hazájukat“. Nem azért, mivel nagyon ragaszkodnának a semmihez! Hanem mert ott tartja őket az a fatális semmiben bizás, amely a Kelet sokat szenvedett népeinél mindennapi és másutt is feltalálható. „Ha Isten úgy akarja, hogy itt lakjam, hogy itt szenvedjek, fogok itt lakni és itt szenvedni!“

Jeruzsálem elpusztulása. (Az 1859. zsidó évkönyvből.)

A bizonytalantól — még ha az rózsás is — irtózik!
Igy érthető, hogy a kivándorlás az irányított vidékekre, az agitáció óriási mérvéhez képest szinte száználmas. A kivándorlás, amely különben itt is sporadikus, teljesen megoszlik, ki-ki oda megy, ahol leginkább nyílik számára kilátás jó egzisztenciára és hozzávaló társadalmi körre. Csak Palesztinába vándorolnak egyesek lelkesedésből, de ez is teljesen elegendő az ottani lassú kolonizáció táplálására.

Modern korunkban népvándorlást előidézni: kész Don Quijote-i kalandkeresés. A tény az, hogy Oroszországból a kivándorlás aránylagosan nem nagyobb, mint nálunk vagy Olaszországban. Mint Oppenheimer kifejti, „a kivándorlás egyenes arányban van az illető országokban lévő nagybirtokok számával“.

Akik az idealista kolonizáló társaságok élénk versengését az orosz zsidók körül látják, naív fantáziával úgy képzelhetik, hogy az orosz zsidók milliói bepakkolt holmival, bottal a kezükben, batyúkkal a hátukon várják, miként egyiptomi őseink, a nagy kivonulást. Holott ezer meg ezer szállal összebogozott élet folyik az orosz zsidók között, akiknek ezerféle munkásszövetségeiről egy vaskos német könyv számolt be a minap. A nyomorúságos viszonyok között is életreményekkel és poézissal teli élet pezseg. Oroszországban van a legelőbb zsidó irodalom és zsidó irodalmi publikum. Pogromok és elnyomatás dacára csak óriási rábeszéléssel, költségigérettel, kivándorolt rokonok és ismerősök csábításával bírhatók rá egyesek, hogy lakóhelyüket tényleg elhagyják. Hiszen emlékszünk még, hogy a kisenevi pogrom után egyetlen árvát sem lehetett Oroszországból kihozni.

Meg lehetünk tehát arról győződve, hogy az orosz zsidó kérdés megoldása nem exterritoriális jellegű.

Ha a különféle kolonizációs társaságok rendelkeznek annyi anyaggal, amennyivel nem rendelkeznek, akkor eltudom képzelni, hogy sok ezer embert egyszerre, aránylag óriási költséggel letelepítsenek akár Galvestonba, Argentína, Palesztina vagy Angolába. De ehhez milliárdok kellenének.

Oroszország forrongó katlan, minden pillanatban várható, hogy az izzó, forró tömegszenvédély kítör és elsöpri a cárizmust, a potemkimpolitikát és mindazt a maradi ócskaságokat, amelyek ezekből táplálkoznak.

Ha ez megtörténik, új helyzet előtt állunk.

Az orosz zsidók mozgási szabadságot kapva, önmaguk — a nyugati hitsorsosok nélkül — próbálják a helyzetet tisztázni. És ez a tisztázás az Oroszbírodalmon belül fog megtörténni.

Ma az orosz hivatalos politika nemzetiségnek tartja a zszargónt beszélő zsidóságot. Lévén a mai általános, ha nem is korrekt felfogás szerint a nemzetiség ismérve: a nyelv.

A zsidó szó Oroszországban kettőt jelent. Nevezetesen: vallást és nemzetiséget.

Az orosz statisztika szerint „jeweirei“, a nemzetiséget jelentő, azaz azokat az embereket, akik a

zszargónt beszélők. Másrészt a „judei“ szóval a zsidó vallásúakat jelölik.

Ezek szerint a hivatalos statisztika tud 161,505 olyan zsidóról, aki nem jewrei és 8856 jewreit ismer, aki nem zsidó vallású. (Oroszországban a kikeresztelkedés sem használ.)

A felszabaduló zsidóságnak most első sorban az lesz a dolga, hogy a nyomorúságos rayonból eltávozik, illetve szétszűrődik. Most már az ott megélni nem tudó zsidó akadály nélkül vonulhat az Oroszbírodalom oly helyeire, ahol megélhetését biztosíthatja.

Másrészt a nyomorgó, fölösleges elem a rayonból kiszabadulva, felszabadítaná egy óriási tehertől az ott levő zsidó lakosságot.

Tehát itt kettős folyamat jön létre: egy szétszóródási és egy tömörülési folyamat. Ennek közvetlen következménye lenne, hogy a szétszóródtak asszimilálódása kétségtelen tényé lesz, miként ma Nyugat-Európában, másrészt a tömörültek a már kifejlődött nacionalisztikus törekvésekről le nem mondva, oly kedvezmények elérésére törekednének, mint amilyenek ma a tatárok, a doni kozákok vagy finnek bírnak.

Es ekkor bekövetkezne az a furcsa, ma megmosolyogni való állapot, hogy a zsidók visszavándorolnak Oroszországba, mely óriási területeivel, termékeny földjeivel és kereseti lehetőségeivel épp oly csábító lesz, mint ma pl. Észak Amerika. És bekövetkezhetik az a meg nem álmódott idő, hogy a zsidó territórium ideálja Oroszországban valósul meg, ahol a territórium és a rajta tömörült zsidó lakosság ma is megvan és nem hiányzik más, mint a szabadság.

Bár nem mindenben értünk egyet kiváló munkatársunk fejtegetéseivel, mégis készséggel adtunk helyet az érdekes cikknek, amely az orosz zsidók problémáját egész új világitásba helyezi. (Szerk.)

FLEYNER JÁNOS: PROLÓG. (EGY MARIONETT SZÍNHÁZHOZ.)

Csöngetés. A függöny felhúzódik.
A bábszínház játékra készen áll.
A játékos kezében drótfonál,
Ott áll hátul, a színpad mögött.
A képe álarccal fődött.

Ahogy rándítja a drótszíneget,
Ezer bábu úgy fordul könnyű táncba,
Nagy küzdelembe, szörnyű rohanásba;
S a játékosnak, a színpad mögött,
A képe álarccal fődött . . .

És én tudom, hogy ez a Sors,
A bábuk tánca pedig az Élet,
A küzdelmes hosszú Végítélet . . .
Lám az Álarcos, hogy mosolyog,
Hogy én sírok . . .

DR. SINGER LEÓ: ASMÓDÁJ. (DRÁMA HÁROM FELVONÁSBAN.)
SZEMELVÉNYEK A HARMADIK FELVONÁSBÓL.

Asmodáj zsarnoksága türhetlenné teszi a helyzetet, eddig a tanácsosok nyomták el a lázadás tüzet, most már ők maguk állnak a lázadás élére. Asmodáj tud az összeesküvésről, sétája közben a bohócot az összejövetel titkos helyére vezeti.

Asmodáj: Hallottam jól a helyet és időt,
Itt jönnek össze most a lázadók.
Szeretném őket szemmel tartani,
De én közéjük nem vegyülhetek,
Te hívem vagy, szállj síkra ellenük.

Bohóc: Védő beszéd a tűzre voln' olaj.

Asmodáj: Akkor bolond az ember, hogyha vig,
Bohóc, ne vágj olyan komor pofát.

Bohóc: Jobban féltém náladnál a hazát,
A testvérháborút.

Asmodáj: Csitt, csendesen!
(A távolba néz) ott jönnek már az össze-
esküvők,
Eredjeléjük, míg odébb megyek (bohócel)
Csak mondj ellen nekik, szítsd a tüzet.

Míg az összeesküvők közelednek, a sánc mögé húzódik és onnan figyelí a következő eseményeket. A park tisztására érve, a tanácsosok egy magaslatra állanak.

Achisar: Helyben vagyunk. A kert ez elhagyott
Helyén bátran, bizton beszélhetünk.

Zabud: Izrael népe összehivatalak,
Tanácskoznunk kell most jövönk felöl.

Cadok főpap: Én Istenem, mért hagytál minket el,
Mivé tevéd ígért áldásodat?

Bohóc: Bűnhödnünk kell, mert vétkezünk sokat.

Adoniram: A nép ártatlan szenved büntetést.

Bohóc: Te mondod ezt robot-felügyelő?

Zabud: Bolond beszédre nem felelhetünk,
Jakobnak mondta Lábán egykoron,
Midön utána ment és üldözé:

„A lányok az én leányaim, fiad
Az én fiam, kincsed mind az enyém.“

És azt felelte rá az üldözött
Ki ösünk volt a szenvedésben is:

„Nézd végig mindenem, mi a tied,
Nehéz munkám keserves bére mind,
Éjjel nappal dolgoztam én neked,
Akár fagyott, akár perzselt a nap,
E kéz, ez elme érted fáradott,
Lábam nyomában áldásod fakadt.
Mondd, mit tettem? Mért üldözöl? miért
Kell szöknöm tőled, vérem vagy hiszen,
Vigyázz, él még apáim istene.

A népből: Segíts apáink ösi istene.

Bohóc: Az Ézsau hangja ez, nem Jakobé.

A népből: Hadd el bolond, hisz oly szépen beszél.

Zabud: Hallottátok öseinknek jajsavát?
Szabad nép vagytok, gondolkozzatok!
Szabad bitang jóság-e Juda itt,
Hol minden talpalatnyi kis helyet
Nagy öseink szent vére áztatott?

A népből: Nem nyujt a föld már nekünk itt kalászt.

Zabud: Hogy az, kiért annyit dolgoztatok,
Akár hó égetett, akár fagyott,
Barbár zsarnok módjára üldöz el,
Lányod, ha szép, ő is mind elveszi.

Több a népből: Szegény leányomat! Enyémet is...

Adoniram: Fiad ha hős, halomra öldösi.

Több a népből: Megölte a fiam... Enyémet is...

Adoniram: Kincsed, ha van, galádul megrabol.

A népből: Már koldusok vagyunk.

Bohóc: De van hitünk!

Benaja: Belöletek nem tör ki mégse jaj?

Bohóc: A büszke öntudat már rég kihalt!

Benaja: Csak a bolondban nincsen öntudat.

A völgy jaját már hallottátok-e?

Panaszra ment bíró elé, szegény:

Bíró uram, monda, nem türhetem tovább

A dölyfös gúnyt, a gúnyos hengegést,

Mellyel lenéz reám a büszke bérc,

Miért is hordja fennen a fejét?

Kopár szíklája nem nyujt sem kalászt,

Sem illatos virágot, sem babért,

Míg én mindent adok, belölem él,

Egész világ bennem gyönyörködik.

Való amit beszélsz, szolt a bíró,

Mégis méltán lakolsz, mert gyáva vagy,

Mert gúnyszavát mind némán türöd el,

Kiálts az ő hangján felé s meglásd

A bérc is a te hangoddal felel!

Izrael népe, hallasd hát szavad,

A bottal üss, ne vándorolj vele!

Mind: Pusztuljon a gonosz, halál reá!

Benaja: Meghatva halljuk az ítéletet
S helyébe kit választanánk?

Adoniram: **Fiát!**

A nép: Éljen Rechabeam, az új király!

Benaja: Im itt a zászló, Juda zászlaja,

Megtépve bár, mégis dicsön lobog,

Dicsön ragyog rajt' Isten szent neve!

Bohóc: Testvéreim, kérlek, ne menjetek,

Testvéreink vannak vele!

Benaja: **Menjünk?!**

Zászlónk alá, kiben van öntudat!

A nép: Mindnyájan ott leszünk (Abiság sétájában

arra jó). *Egy hölgy!* Ki az? Mily árulás?

Benaja: **Abiság az, hívünk!**

Abiság (közeledve): Csendes magányomat mily

zaj veri

Fel? Mennyi nép! Kitért talán a harc,

A zsarnok ellen már a lázadás?

Tanácsosok, ti itt a lázadók

Között, söt élükön?

Asmodáj éber figyelemmel kíséri Abiságnak minden mozdulatát és szavát.

Benaja: Népünk között
Söt élükön.

Abiság: Nincs hát egy híve sem,
Nincs egy barátja sem, ki pártjára kel.

Adoniram: Volt egy barátja, lásd az is bolond.

Abiság: Bolond szerintetek, ki hű marad,
Zsidók, hová lett szent hűségetek?

A népből: Lökjétek már odébb, menjünk tovább!

Benaja: Ne bántsátok, megszenvedett szegény,
A hűség sokszor dőre bár, de szent!

Abiság: Ne hirdessétek ezt a háborút,
Ne is vigyétek ezt a hirt tovább!
Szomszéd hegyekről vérre szomjasan
Leselg az ellen minden ördöge,
Hogy egymást vérünk mint gyilkolja le!

I. A népből: Igaz, ránk támad minden ellenünk!

Benaja: A nép kimondta már ítéletét!

II. A népből: Pusztuljon a gonosz, halál reá!

Abiság: Halált mondott reá a nép? És ti?
Papokhoz illő a pártoskodás?
Hősökre vall, egy ellen ezreket
Fegyverre, harcra fellázítani?
Vagy oly nagy-e ez egy, hogy ellene
Ily nagy tömegnek árulása kell?
Van-e csak egy is köztünk, akinek
Ne volna szennyes, véres a keze?

A népből: De mind között legvéresebb az övé!

Abiság: Tanácsosok!

Benaja: A nép vezérei!

Abiság: Nem érez már a bűnös lelketek?

A népből: Mert tudják mit tett a gonosz velünk!

Abiság: Mindent a zsarnok, ők nem vétkesek?

Zabud: Hallod leány, most már elég legyen!

Abiság: A pap s a hős, az ördög rabja mind!

Aronnak éke hit-jelképe volt,
Nem ékszer volt. Ajkán nem hitszegés,
Nem fütykös volt, nem ontott véle vért!

Benaja: Hallgass, különben téged is talál!

Abiság: Nem hallgatok! Mert meg kell men-
tenem!

Mit tettetek! hadd hallja mind a nép!

Adoniram: Beszédéből az indulat kirí.

Bohóc: Ktartó hűségnek beszéde ez.

A népből: Tömjük be a száját és menjünk odébb!

Abiság: Eredj odébb! A rút bálványokat (Zabudra
mutat)

Nem a király, e tisztaszájú pap
Vivé az Úrnak hajlékába be.

Ez itt vérig zsarolt (a kincstárnokra
mutat)

Zabud és a kincstárnok (hozzárohannak):

Hallgatsz leány!

Abiság: Nem félek tőletek! Ez itt... (Benajára
mutat.)

Benaja (ellöki a többi) No mondd,

Megölte ugye jó Adoniját?

Kezem megölte, a gyilkos te vagy!

Abiság (kétségbeesve): Hogy én gyilkos vagyok?
Hazugság! Nem!

Tán látjátok, hogy véres a kezem?

Gyilkos vagyok, magam beismerem!

Engem büntessetek, ne a királyt!

Benaja: Örült szegény, hagyjuk beszélni őt?

Abiság: Józan vagyok, ne higgyetek neki!

Gyilkos vagyok! Halljátok? Öljetek!

Benaja: Halálod néped meg nem váltaná.

A népből: Éljen Rechabeam az új király!

Abiság: Rechabeam? Dicső dolog, fiát

Az apja ellen fellázítani!

Ha ő ostorral kergetett, fia

Majd skorpiókkal ver szét köztetek!

Benaja: Ne késsünk itt tovább, zászlónk alá!

A nép (tanácsosokkal együtt sorakozik és indu-
lóját dalolja):

Szellő suhan át a völgyön, a bércezen,

S felrázza a tétlen vesztegelőt,

Leszáll a fuvalma, a lelke a mélybe,

Lelkébe úgy önt most újra erőt!

Abiság: Lelkemben úgy ölt gyászt a szerelem!

A nép (folytatja az éneket): Lehullnak a sirba
a vas kötelékek

Bilincs a rabot nem terheli már!

Fel, rajta tehát, testvéreim, alvók!

Pusztuljon a zsarnok! Éljen a hon!

Abiság (elégük borul): Ne menjetek! Király,
mi lesz veled?

Jó emberek, zsidók, ne menjetek!

Benaja: Eredj odébb!

A népből: Még árulónk lehet!

Benaja: Fogjátok le!

Asmodáj (a sánc mögül jő): Ne bántsá senki se!

Mind: Király!... Király, te itt?... Itt a király!

Asmodáj (Benajához): Eredj odébb, te hűtlen párt-
ütő,

E leány enyém, előtted szent legyen!

(Abiságot karolja, de ez kiszakítja magát karjaiból.)

Abiság: Én nem vagyok a tiéd, Benaja, jer,

Döfjél le engem is!

Asmodáj (Benajához): Eredj odébb!

Benaja: Törödj magaddal, hagyd el a leányt!

Megúnta néped is már az igát,

Kimondta rád halálítéletét!

Asmodáj: Az életemet kívánja hát a nép,

Talán a halhatatlan szellemet

Akarja a testembe fojtani,

A Sors, az Úr útjába állani,

Kit rab módjára tisztel és imád,

Nem tartja bűnnek a tömeg? Legyen!

Magam vagyok! Nem mozdulsz gyáva
nép? (Zúgás.)

Bohóc: Nem gyáva nép, mely téged megcsodál.

Zabud: Hallottátok, még gyávának kiált!

Cadok: Maradjatok, tán meghódotl maga!

Asmodáj: Nem hódol a király, uralkodik,

A véredeknek is parancsot ad.

Abiság: Király, te hős, ne légy ily vakmerő!

Asmodáj: Ily gyávák közt nem vakmerő e szó.

A népből: Mígyavák nem vagyunk, add meg magad.

Asmodáj: Ki volt e bátor, vakmerő legény?

A népből (kilép): A hősokeket megejtí szellemed
Reám parasztra nem hat ily erény,
Add meg magad! (Kardot emel.)

Abiság (odarohan): Királyom menj!

Asmodáj (a kilépőhöz, lefogván a kardját):
Derék fickó vagy! Ilyen hős legény
Kitüntetést kap és nem büntetést!
Hogy munkáskéz, a legfőbb érdeme.

(Csodálkozás moraja a népből. Asmodáj úgy szorítja a legény kezét, hogy a vér kicsordul rajta.)

No mit sziszegsz? ... Véres lett a kezem
(otthagyj.)

Véreskezű otromba gyilkosok (zúgás),
Csak zúgolódjatok, morogjatok!
Végiggázol, száguld ti rajtatok
Egy intésemre Asmodáj hada.

Abiság: Király ne örvöngj, elveszted magad!

Asmodáj: Most menjetek, csak szítsatok tüzet,
Fürödjetek meg egymás vérében!

A népből: Le a zsarnokkal!

Asmodáj: Szellemek hada!
Tisztítsatok meg gyorsan a teret.

(Nagy zúgás, morajlás, a lázadók nagy zavarban egymást verve üzik el, Asmodáj Abiságot kivonja a küzdők közül, a küzdelemben megsebesül, de észre sem veszi.)

Asmodáj: Szeretsz leány, enyém vagy, légy enyém!

Abiság (megdöbbenve): Én nem vagyok tiéd,
nem is leszek!

Asmodáj: Hallottalak, már nem tagadhatod,
Enyém ez ajak, e száj, e szív! No, no!

Abiság: Eressz, király! Benaja. lázadók!

Asmodáj: A lázadókat hívod ellenem?

Hallod, már jönnek vissza emberid,
Zajonganak lázongó szellemeid! (Magához vonja.)

Abiság: Király eressz, szökjél az Istenért!

Asmodáj: Szüntesd varázsodat és elmegyek.

Abiság: Hát tépd ki örült, kínos vágyadat,
Szökjél, vagy engedj szökní engemet!

Asmodáj: Csak háborogj szívem, lázadj te is
Fel ellenem, miként a többiek.

Ha már mindenki hűtlen elhagyott,
Anyám, fiam, népem, barátaim ...

Abiság: Magad hoztad fejedre e csapást,
Az Úrnak sujtó, büntető kezét.

Asmodáj: Asszony, ember, te éretted tevém,
Elűztelek, de nem feledtelek.
Kegyetlen düht, embertelen szigort
Mutattam mindig, hogy utálj, kerülj
S ne lássam mindig angyalarcodat,
Tépem lelke, hogy majd belészakad.
Képed belőle nem törölhetem!

Légy az enyém, adj csókot, megtudod,
Hogy lelke érez, forró és meleg!

Abiság: A vadnál is vadabb kegyetlenebb!

Engedj megszöknöm már a vér elől!

Asmodáj: Lányom ne menj, maradj tovább velem,

Abiság: Mi az, király, te vérezel? Mutasd!

Gondosan leemelí Asmodáj karjáról a köpenyt,
Asmodáj megdöbben a vér láttára, kiragadja karját Abiság kezéből.

Ne bánts sebed, ne igazsd fel magad!
Jer, ülj le, hadd kössem be a sebet!

Leszakítja fátyolát és azzal köti be Asmodáj karját. Asmodáj rajta felejtí szemét és minél tovább bajlódik vele a leány, annál inkább megenyhül.

Asmodáj: Vérem folyik te érted jó leány,
Kötözd be jól, töröld le véretem
Leányom ne menj, maradj tovább velem.

Abiság (megfeledkezve, szeretettel szorgoskodik):
Veled leszek, nyugodj meg jó uram!

Asmodáj: Kötözd leány, oly jól esik, ha lágy
S forró kezéd tartod sebem felett,
Szeretlek szívből, tiszta szép leány!

Abiság: Ó bár megenyhült volna a szived!

Asmodáj: Beszélj, lányom, mi kell, hogy elhihesd?

Abiság: Pihenj le most, ne légy olyan komor,
Király, ne vedd szivedre oly nagyon.
Hígyj és remélj s boldog leszel megint.

Asmodáj: Remélhetek? Boldog leszek megint?

Abiság: Boldog lehetsz te is, hidd el, a mult
Üdvéből él azóta is szívem.

Szegény királyom gyújts erőt te is
A multnak édes romjain!

Asmodáj: Hogyan?

Abiság: Ejts bűnbánó könyűt a mult felett,
Tedd jóvá még amit s amíg lehet,
S a rom felépül — boldogok leszünk!

Asmodáj: Téged szeretlek, mondd meg mit tegyek!
Nincs áldozat, melyet nem érdemelsz.

Abiság: Ne értem tedd, a jóert tedd a jót.
Bölcs, nagy valál, imádott mind a nép,
Szeretted — és melletted volt anyád,
Hittél hiven — s boldoggá tett az Úr!

Asmodáj (eszmélve): Hiv a földön vér, erőszak is,
Népem lázong, anyám pedig fogoly.

Ha itt is állsz, mégis mily messze vagy,
Érted, nem bánom, hozd ki Batsebát!

(Átadja pecsétes gyűrűjét, Abiság sietve megy.)

Abiság: Megyek király, hozom a jó anyát!

Asmodáj (magára maradva folytatja merengését):
Vér folyt karodból, ember vagy tehát,
Nem is különb, olyan mint más ember.

A por magához vonz, nem enged el.
Ó kígyó átok! Most már érzem

Poros fulánkodat! Mindig csak por
Jó szánkba, boldog égi üdv helyett ...

Tolongo emberárban járhatok,
En mind megértem, engem egy sem ért.

Tekintetemre várt ezer leány
A tisztaság, a nő, nem volt enyém ...

Boldog halandók, gyarló emberek,
Ha kint éreznek, együtt érezik

És édes csókban fullad el jajuk ...
Csak én lesem hiába, hasztalan,

Hogy csók legyen, mit női ajkuk ad,
Oly édes, forró, hogy lehűtheti
Vadul zúgó, háborgó lelkemet.
Ezer csók közt egyet sem érezek,
Csak szájjal adják, szívből nem kapom,
Olcso a csók, ha bármily árt kíván,
Ha ingyen kaptam, akkor drága csak...
Meghódolt mind, a lelkük mind enyém,
Egy asszony az, ki ellentáll nekem,
Egy gyenge nő, ki csak szeretni tud
Szeretni a tiszta s hívó királyt...

Abiság jó Batsébával, Asmodáj felállés elébe megy.

Asmodáj: Anyám, bocsáss meg, szólni nem tudok!

Abiság: E némaság beszél világosan.

Batseba megbocsát fiának, már a börtön falai között is csak a király javáért fájt szive, hisz az anyai szív megérzi gyermekének harcoss életét.

Anyád halála az első keserv,

Mit nélkülem szenvedsz el gyermekem.

Asmodáj: Feledd a multat és eredj pihenj.

Abiság jer, feledtesd velem is.

Batseba: Vidítsd fel őt, oszlasd el bánatát (el).

Asmodáj: Amit kívántál, látod, megnyeréd.

Abiság: Mélységes hálám érte, jó uram.

Asmodáj: Most engem illet a kérés joga!

Abiság: Kérésed nekem már parancs, de lásd,

Mig itt beszélgetünk, künn lángban

Egész világ, a mélység árja zúg és

Halálnak szánt a lázongó tömeg.

Asmodáj: Mit bánom én, mit tesznek ők velem,

Te légy enyém, csókod leheld belém,

Hogy emberré legyek, minő te vagy!

Abiság: Uram, király, kérlek ne így beszélj,

Ha lelked fáj, legjobban érzem én!

A szerelmében ellágyuló Asmodáj veszélyt Lilit is megsejti és szépségének pompájában jó Asmodáj elé.

Fáraó leánya: Király, kereslek mindenütt, siess,
Erős karodra most nagy munka vár.

Asmodáj: Már megzavarta boldogságomat.

Lilit: A lázadás kitért, Jerobeam

Dühös sereggel kelt föl ellened,

Turbékolásra mostan nincs idő!

Abiság: Hagyd vágyadat és mindent megnyersz,

Csak egy jó szót szólj és a nép tied

Vedd róla az igát s igádba dől,

Lilit: Mit építettél, minden romba dől,

A balga sok turbékolás miatt.

Abiság: Avasd fel újra Isten templomát,

S tiéd az ég, a föld s a nép szíve.

En kérlek rá, hallgass rám jó uram.

Asmodáj: Kebledben még a tisztaság ragyog

Lelkedben még az égi láng lobog,

A szíved még a népedért dobog,

Szeress és véled minden az enyém!

Abiság: O boldogság, ha őszintén beszélsz.

Lilit: Rám nézz uram, az én tüzem lobog,

Az ajkam ég, hogy megcsókoljalak,

Karom feszül, hogy átkaroljalak,

A vérem forr, hogy felhevítselek,
Szeresd a vágyat, hogy szeresselek,
Engem szeress, mert én megmentelek!

Asmodáj: Szerettelek, amíg lelkemben élt
A kéjes vágyért ittas szenvedély.
De már elült a mámor és vihar.

Abiság: Szeress király, beszélj!

Lilit: Egy koldus jár künn, még nyakadra hág.

Legendákat zeng róla már a nép,

Ha elbukol, rabja lész megint.

Abiság: Te győzni fogsz, az Isten megsegít!

Lilit: Hallgasd csak énekét s aztán beszélj.

(Künn dalol a nép.)

Volt egyszer egy király.

Hatalmas volt nagyon,

De mert magasba szállt

S egekbe tört,

— Örvénybe dőlt.

A koldus ő, bölcs Salamon!

Az éneket némán hallgatják, de azután

Asmodáj (kitér): Kí énekel ily balga éneket?

Lilit: Ott jár a koldus, mind azt mondja már,

Hasonlít hozzád, hogy ő király.

Asmodáj: Hasonlít hozzám, hogy ő király!?

Abiság (megijedve): Király mi bánt? Uram nem értelek!

Asmodáj (megfogja): Neked szeretni kell nem érteni.

Az ember egymáshoz mind annyira

Hasonlatos, hogy nincs ember, kinek

A balgasága meg nem sértene.

Abiság: Nincs ember más, hozzád hasonlatos.

Cselt vetnek tán a lázadóknak.

Lilit: Uram, siess már, erre tart a nép,

Itt hagyjak én is, hogyha elbukol.

Asmodáj (Abisághoz): Velem maradsz, történiék bármí is.

Lilit te menj, a várban várjatok.

Lilit: Végezz velök, hívd talpra seregedet!

Asmodáj: A gyűrű nálam, nincs mit félnetek.

Lilit el. Asmodáj és Abiság egy ideig némán

hallgatják a távoli zsvajt és éneket, Abiság látja

Asmodáj izgatottságát, el akarja üzni bánatát.

Abiság: Ne hallgasd őket, jer király velem.

Hozom gitárodát, daloljuk el

A régi szép magasztos éneket.

Asmodáj: Csak énekeld, gitárom elveszett,

Azóta rég.

Abiság: Szegény gitárod elveszett

Asmodáj: Ne félj leányom, megszerzem megint.

Igen, jer innen és dalolj nekem.

Abiság dalol, Asmodáj hozzásimul. Künn azonban kísérik az éneket:

Megtört a jég, már tűz a nap,

A rózsafán virág fakad,

A zöld mező nem néma már,

Az erdő mélyén a madár,

Vígan dalol.

A napsugár csókot lehel,

Forró tüzétől a kebel,
Erőre kap s úgy zeng feléd
Hívó ajkunk, kegyelmes Ég
Neked dalol.

Asmodáj hallja a kíséző éneket, elhagyja Abiságot,
akí a messzeségbe néz.

Asmodáj: Isten kísért leány, ajkam ég.

Abiság: Ki az, ki ott kíséri éneke?
Lelkemben oly csodás érzés fakad.

Asmodáj: Én keltem újra a lelked álmaid

Abiság: Ki az, ki rajtad kívül ismeri,
S gitárjával oly szívvel énekel?
Egy nagy csoport közelg, zajong a nép.

Asmodáj: Melletted én vagyok, velem jövel.

Abiság: Felhők közül most tör ki a sugár.

Asmodáj: Ne álmodj balgaságokat!

Abiság: Most már.

Ébren vagyok, lelkembe tört utat
A fény sugar, óh érzem, király, tekints
oda!

Az Isten megsegít. (Asmodáj megragadja.)

Asmodáj: Enyém vagy édesem, ne is törődj
Azzal, hogy mit fecseg ott künn a nép!

Abiság: Jer hozzájuk, beszélj velük te is,
Hívó lélekkel mind megnyerheted.

Asmodáj: Ne ellenkezzél még tovább velem!

Abiság: Ne ily sóvárgó vággyal jöjj felém,

Asmodáj (ugyanarra néz): Hová bámulsz, mit bánt
a csöcselék?

Már majd azt hittem, hogy megnyertelek.

Abiság: Mi az, mi bánt, mi izgat oly nagyon?

Asmodáj: Hálódba csaltál, átkos tisztaság,
Az Úr nevében hát (rádobja Salamon
gyűrűjét)

Hódolj nekem!

Hisz ördögöknél ördögebb a nő.

Abiság (megrettenve dől le):

Mi az, e gyűrűt dobtad el? Hogyan ragyog.

Asmodáj: Nincs hát hatalma ennek sem? beszélj!

Abiság (a távolba nézve): De van hatalma, halld.
(Kivülről dörgő eljenzés) Halld király!

Abiság a gyűrűt szemléli, Asmodáj a közelgők
felé tekint, akiknek élén Salamon jó, teljes pom-
pájával. Minél jobban látható alakja, Asmodáj annál
inkább megtörik.

Abiság: A gyűrűn Isten szent neve. Eljent

Kiált a nép, ki az, ki jó, hol vagy, király?

Salamon: Népemnek élén itt vagyok!

Asmodáj (mihelyst Salamon a trónra lép, eltűnik,
csak az uralkodói köntös marad a földön, Abiság
előtt): A szellem sorsa a földön bukás.

Abiság: Így már szeretlek, szívem a tied!

(Meghódol előtte.) Vedd gyűrűdet.

Salamon: Kelj föl leány, győzött a tiszta hit.

Abiság: S e köntös itt?

Salamon: Az ördögöt takarta be.

(VÉGE)

FORBÁT HENRIK: HALÁL NÓTÁJA.

Éjjel, sötét éjjel
A Halál jár hozzám
A hegedűjével.

Éjjel, csendes éjjel
A Halál mögém ül
S fülembé hegedül.

Üveghangon, halkán,
Lassan, egész lassan
Zenéli szüntelen:
„Jer velem; jer velem!”

Jer velem, óh, jer, jer! Mít néked az élet?
Te szomorú ember! A keserű élet?
Te bánatos ember! A fekete élet?

Végét vetem egy nap.
Jó lett volna tegnap.
Jobb máma, mint holnap.

Jer velem hát, jer, jer!
Te szomorú ember!
Te elhagyott ember!
Te — poétaember!...

KRAUSZ JAKAB: ZSIDÓ NÉPDAL.

Élénk. Sir hámáross...

Sir ha mi a toa b'ava a do naj az si van rijon ha ji vukh

chól mim. Or jom me le si chók pi nu ul se né nu

re no Or jom nu vag gi jom hagdél a

do naj lán sora em el le. Higdél a do naj lán sora

ho - ji nu si me - chomú lu ve a do naj az si van

há a fi kím bá ne gav. Há xörim b'et me l'

rin no jik - co - ru. Ho lich je lech u ve ché

no - xei me sech háze ru. Ho - ji va b' sinno

nó xei a lum - mó x'or.

BÁRÓ DIRSZTAY BÉLA AJÁNDÉKAI A MAGYAR ZSIDÓ-MÚZEUMNAK.

A magyar zsidó régiségekről szólván, első sorban kell megemlékeznünk a Magyar Zsidó-Múzeum kincseiről, amelyek ma már nemcsak magukba véve, hanem múzeális szempontból is számottevők. Ami jó sokáig csak jámbor óhajtás volt, a vezetőség agilitása folytán ma már valóság. A Magyar Zsidó-Múzeum megvan teremtve, legfőlőbb csak kiegészítésre szorul még. Zsidó vonatkozású kódexek, okmányok, kéziratok, ritka nyomtatványok, arany, ezüst és réztárgyak, festmények, karcok, metszetek, himzések, szakértelemmel és körültekintéssel elrendezve, töltik meg a három termet, amelyben a Magyar Zsidó-Múzeum ideiglenesen elhelyezkedett.

A Mult és Jövő „Magyar zsidó régiségek“ ro-

vatában ismertetni fogjuk zsidó múzeumunk tárgyait, még pedig a nagyobb csoportokat: az ajándékozók szerint, a kisebbeket: összefoglalva. A Magyar Zsidó-Múzeumnak már eddig is számos mecenása van, akiknek a gyűjtemény jelentékeny gazdagodását köszönheti. Ezekről illik külön megemlékezni, amint hogy lélekemelő volna, ha akadna olyan bőkezű mecenás, aki után egy egész termet kellene a múzeumnak elneveznie.

Igen értékes az a csoport, amelyet báró Dirsztay Béla ajándékozott a múzeumnak, közte a „középkori magyar zsidó gróf“ híres okmánya, amelyről a napilapok is ismételten megemlékeztek. Az okmány szerint, amint eleinte magyarázták, már 1280-ban élt volna egy magyar zsidó gróf, akinek szerződése a következőképen szól:

A magyar zsidó gróf okmánya (1280). Báró Dirsztay Béla ajándéka a Magyar Zsidó Múzeumnak.

Lukács mester előjáró és az esztergomi Székes-egyház káptalanja, Krisztus minden hívének jelen okmány olvasóinak üdvöt mindnyájuk megváltójában. A jelenlevőknek akaratából köz-tudomásra hozzuk, hogy Fredman zsidó, aki magát a mi urunknak Lászlónak, Magyarország nagynevű királya kamaragrófjaul vallja — egy-résről és a Ludán nemzetségbeli Miklós fia, Fulcus másrésről, előttünk személyesen meg-jelenvén: nevezett Fredman comes előadta, hogy ő fent megnevezett király Urunknak 300 ezüst márka kölcsönt nyújtott és adott, ugyancsak nevezett Király Úr az említett pénzüsszeg vissza-szolgáltatása és kárpótlása fejében neki és örö-köseinek örökösen 2 falut, azaz Göcze és Zsigárd nevűeket minden haszonvételeikkel egyetemben adományozott és adott, úgy hogy ő ezen falukat és földeket birja szabad hatalommal, a birtok-lásnak, eladásnak, zálogbavetésnek és minden egyéb cselekvésnek vagy rendelkezésnek jogával és ezek elmondása után Fredman comes a két falunak egyikét, Zsigárdot, amely birtok minden oldalról a fent említett Fulcus birtokai közé esik légyen — földjével és minden más jogaival, haszonvételeivel és tartozékaival eladta előttünk nevezett Fulcusnak és örököseinek, háromszáz ezüst márkánál eggyel kevesebbet, hogy azt örökösen birtokolja és ezen háromszáz márká-nál eggyel kevesebbet finom ezüst értékben és teljes összegben, hogy ezen nevezett Fulcustól megkapta, azt elősmeri és kötelezte magát előttünk nevezett Fredman, hogyha valaki a többször említett Fulcustól, vagy örökösétől valami okból nevezett falut, vagy földjét Zsigárt-nak követelnék: ő maga és örökösei tartoznak saját fáradsággal és költséggel erről tenni. Mely dolognak emlékeztetére és tanulságára a felek kérésére jelen bizonyáglevelünket kiadtuk és azt a mi nagy pecsétünkkel megerősítettük.

Kelt Sixtus mesternek, az esztergomi olvasó kanonoknak keze által, az Úr-nak 1280-adik esztendejében, feb-ruár hó hetedikén.

A tudósok kisütötték, hogy a „comes camarae“ szó abban az idő-ben nem kamarai gróft jelentett, hanem csak kamarai tisztviselőt. Mindegy. Így is nagyon értékes ez az okmány, amely ma, amikor a zsidó fiuknak egy miniszteri fogal-mazói állásért ki kell keresztelked-niök, élő bizonyágot tesz arról, hogy már 1280-ban voltak kama-rai tisztviselők és mindenesetre ma-gas közhivatalnokok, akik nagy birtokokat adtak, vettek.

Dirsztay Béla többi ajándéka négy ezüst tárgy, amelyek között a legérdekesebb talán az az emblé-

Ezüst tioradisz. (Báró Dirsztay ajándéka a Magyar Zsidó Múzeumnak.)

mákból összekombinált ezüst tioradisz, teljesen ba-rokk stílusban, a XVIII. századból. Mindenféle zsidó szimbolikus jelvény található a tömör darabon. A menóra, a kötáblák, a kánaáni szőlőfürt, a tóra koronája, (templomi függőlámpa, kandeláber, ser-leg a másik oldalon) és mind a két oldalon az Isten név és a cartouche, a pajzscimer.

A XVIII. század végéről való a kapuszerű egyszerűbb kis tioradisz, amelyre primitív betűkkel

Hosszúnapi ezüst övcsa'it. (Báró Dirsztay ajándéka a Magyar Zsidó Múzeumnak.)

van reávésva a kohániták áldása. Későbből származik (XIX. század eleje), de sokkal érdekesebb az az empire utáni biedermeier-stílusú hosszúnapi övcsatt, melynek oroszlanoktól tartott pajzscímere a Kol-Nidre-estének bibliai citátuma van reávésva: „Mert ezen a napon kiengesztelődik értetek, hogy megtisztítson benneteket minden vétkeitekől, tiszták lesztek Isten előtt“.

A későbbi biedermeier-korból való a szarvasfejekkel díszített nyolcágú kis péntekesti gyertyatartó, amely szintén érdekes dokumentuma annak,

hogy a zsidók nemcsak a zsinagógában, hanem otthonukban is igyekeztek a vallási szertartás tárgyait a kornak megfelelően művészi formába önteni.

Amint láttuk, a báró Dirsztay ajándékozta ezüst tárgyak mindegyike más-más kornak érdekes dokumentuma. De mindenestre legértékesebb a báró Dirsztay ajándékai közül az, amely nemcsak átvitt értelemben, hanem valóságban is dokumentum, okmány, amely a magyar zsidóság és a magyar föld sok évszázados viszonyáról tesz tanúságot.

DR. KOHLBACH BERTALAN: II. JÓZSEF-KORABELI MENÓRA.

í, a XX. század zsidói, számos mel-lőzés és sértés mellett sem tudjuk teljesen átérteni ama rendkívül nagy hatást, amelyet a Makkabeusok győzelmének szimbóluma, a libegőlobogó mécses nagyatyáinkra és apáinkra, a *gálúth* (hontalanság) fiaira gyakorolt volt.

Mi a kísérő imából azt tudjuk, hogy „e mécsesek szentek“, hogy hozzájuk az igazi altruizmus legfinomabb hajtása, a jó elismerése, a hála fűződik; de a hálánk Istent illeti, nem a hős családot, amely szir zsarnokától megszabadította volt a meggyőzésében, hitében megtámadt zsidót.

Azt hinné az ember, hogy a hála kifejezésének is van határa a művészetellenes, mert monotheista zsidóságban; hogy szóban, szimbolumban kimerül ez érzet, hogy különösen a szertartásban plasztikus

kifejezést nem nyer, — és ime! nemrég Pap Béla dr. birtokába jutott egy menóra (mécses), amely oly megnyilatkozása a hálaérzetnek, amilyent nem vártam, tudva és tapasztalva azt, hogy a zsidó, a Tizige második tilalma értelmében, még az öntöttvaskályha embert ábrázoló díszítményét is ráspollyal megcsonkította „*misum maróth ajin*“, hátha esetleg imájában e domborúmu felé fordul arccal.

A zsidóságban a hálaérzet mindig erősebb volt magánál a törvénynél, kezdve a számkivetés prófé-tájától, aki szívünkre kötötte volt: „Imádkozzatok ama helység üdvéért, ahová számkivetettek ben-neteket és fohászkojátok érette Istenhez, mert az ő üdvében rejlik a ti boldogságtok is“, macedóniai Nagy Sándor nevének a ritusban való befoga-dásáig, egészen ama művészietlen kivételű Zola-csoportképekig, amik a forgalomtól legfélreesőbb szegény zsidók szobadiszei.

II. József nevét, mint annak idején „Alexandros“-t föl nem vehették, mert hiszen régi bibliai név. Ausztria-Magyarországnak a XVIII. században legmű-veltebb, a korabeli felvilágosodás tudományától át-hatott cseh zsidósága másképen mutatta ki háláját e nagy emberbarát iránt, aki a sötétséget eloszlatni, fényt és világosságot terjeszteni akart.

A mécsesek ünnepén, amidőn nemzeti hősei-nek, a Makkabeusoknak emlékét megülte, a menórán ott díszlett a bálványt-döntő, a türelmetlenség sárkányát letipró hősnek, II. Józsefnek domború-műü mellképe.

S azt is tudták a hálás zsidók, hogy az ő Sal-vatoruk mennyit szenved türelmi pátense miatt.

Régi ékítmény ugyan Júda törzsének címer-ál-latja, az oroszlán, de ezen menórán nem a zsidó oroszlán, hanem a cseh kétfarkú oroszlán négy példánya őrzi a császárt; a medaillon felé fordul az oroszlánok mellső lába, de az arc élesen kémleli az ellent; oldalt tekint.

A sárgaréz menóra maga a XVIII. század nyolc-vanas éveiben készült. Hossza 27 cm, magassága 14 cm. Alakja támlás pad; a támla öntött szőlő-venyige és kacs. Közepén van II. Józsefnek öntött, szegeccsel megerősített mellképe; az uralkodó mel-lét a Szent István-rendjel díszíti. Kétoldalt van egy-egy ágaskodó oroszlán; a jobb- és balsarok felé egy-

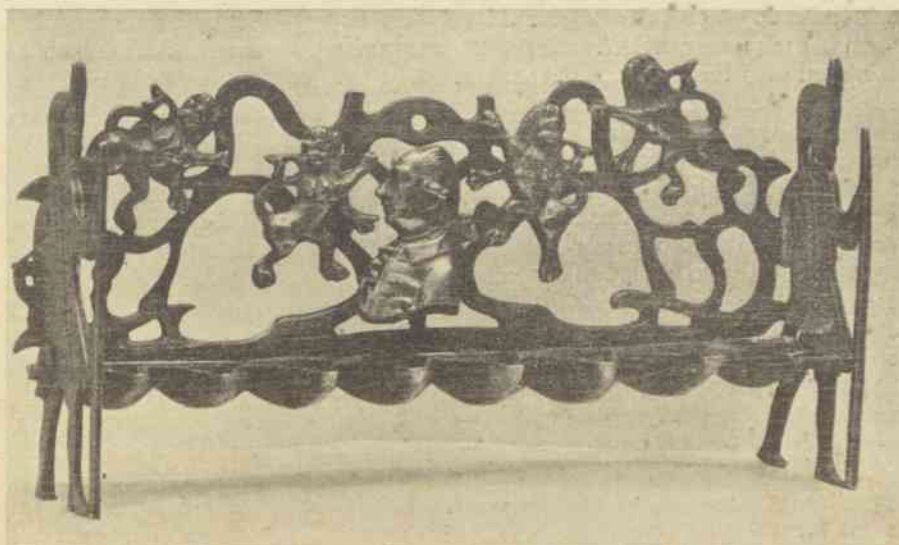
Ezüst tóradisz. (Báró Dirsztay ajándéka a Magyar Zsidó Múzeumnak.)

egy ugrásra kész oroszán,
amiket szintén szegecs fűz
a venyige szárához.

A pad maga nyolc
sajka az olaj és a kanóc
befogadására.

Az oldaltámlák palcás
udvarmesterek. A ruházat
nem egészen korhű, a-
mennyiben az alakok fej-
jét sisak borítja.

Mégis csak nagy lelki-
örömmel nézhette a házi-
gazda a mécsesek fényéi
ben tündöklő Josephus II.
— neki Salvator — ké-
pét, amikor vidám gyer-
mekek ajkairól körülötte
felhangzott a máoz cūr
jesuáthi. . .

II. József korabeli chanukamécs. (Dr. Pap Béla gyűjteményéből.)

DR. BERNSTEIN BÉLA: ESZME ÉS FORMA. (DR. FRISCH CIKKÉHEZ.)

omoly tárgyról, ahhoz méltón irt
dr. Frisch Armin „Kultusz vagy
szellem“ című cikkében. Különösen
helyén van ez e lapok hasábjain,
amely célul tűzte ki magának, hogy
a kultúra gyönyörű és gyönyör-
ködtető eszközeivel férközzék közel
az intelligens magyar zsidóság szívéhez és szelle-
méhez, hogy megmutassa neki, ime, a zsidó kul-
túra olyan hatalmas, olyan dicső, hogy nem kell
mehátrálnia egy más kultúra előtt sem.

Valóban, aki nemcsak sopánkodni akar a modern
magyar zsidóság hanyatlásán, a zsidóság kultúrá-
jától való eltávolodásán, hanem segíteni is sze-
retne a bajon, annak komolyan kell gondolkodni
az eszközök felett, melyek a kívánt célhoz el-
vezetnének.

A „Kultusz vagy szellem“ cikke is ezt teszi és
ama nézetének ad kifejezést, hogy a szellem mun-
kája, a zsidóság eszméi tartalmának megismerte-
tése állítandó előtérbe és ez fogja a modern zsi-
dóságot a zsidósághoz való ragaszkodásra nevelni,
azután talán eljut a kultuszhoz, mely a cikkiró
szerint is a zsidóság elsőrangú teendői közé tar-
tozik és egyedül teremthet hosszú és beláthatatlan
időkre való hatást.

Sajnálatomra, nem érthetek egyet a cikk alap-
gondolatával. Már a cím tételét sem fogadhatom
el: Kultusz vagy szellem, hanem feltétlenül így
tartom felállítandónak: Kultusz és szellem; a ket-
tőnek együtt kell járni, csakis egymást kiegészítve
érhetnek el maradandó eredményt, különben nem.

Meggyőződésem, melyet a zsidó történetből
merítettem és melyet két évtizedes papi működé-
sem modern zsidó hitközségeiben csak megerősí-

tett, az, hogy a zsidóság iránt való szeretet, a
zsidó történet és irodalom iránt való érdeklődés
egyenes arányban áll a zsidó vallás szerint folytatott
életmóddal.

Ahol a családnak és ennek folytán az egyénnek
élete a zsidó vallás kultuszának határaiban mozog,
ott van lelkesedés, hűség és odaadás a zsidóság
iránt, ahol azonban a zsidó vallás szerint való
életmód ismeretlen fogalom, vagy csak pusztá
emlékké homályosult már, ott nem tud a zsidó-
ság szelleme sem otthonra találni, ott nem él a
zsidóság eszméi iránt való fogékonyság, ott a zsi-
dóság ügye teljesen quantité négligeabbe. És ez
csak természetes folyamat. Hisz senki sem születik
érett embernek, senki sem válik egyszerre tudóssá,
hanem csak a nevelés és tanulás hosszú munkája
által. Már pedig a nevelés csak a kultusszal kez-
dődhetik és nem az eszmék előtérbe állításával;
csak ha a kultusz által beleoltottuk jó korán a
zsidó lélekbe a zsidóság eszméit, akkor lehet azok
kifejtéséhez, tudatossá tételéhez a szellem munká-
jával hozzáfogni.

És tagadom azt is, hogy bármelyik intelligens
zsidó nélkülözhetné állandóan vagy akár huza-
mosabb ideig a zsidó kultuszt, anélkül, hogy kárát
ne látná az ő érdeklődése, odaadása a zsidóság
eszméi iránt. Mert bizony úgy áll a dolog, hogy
teória absque praxi est rota absque axi, az elmé-
let gyakorlat nélkül csak kerék tengely nélkül;
ha ideig-óráig, egy kis úton el is szalad egyedül,
de csakhamar felborul, utazásra nem való az
sehogyse. A zsidó vallás kultusza, szertartásai és
szertartásos intézményeinek ápolása pedig nem
más, mint eszméinek, magasztos erkölcsi törvé-
nyeinek a gyakorlatba való átvitele. Az intelligens

zsidónak épp azt kell megérteni és tudni, hogy a forma, melyben a zsidó vallási élete megnyilatkozik, nem üres formalizmus, hanem nélkülözhetetlen és megbecsülhetetlen burkolata a zsidóság eszméinek.

Am mily alapon is akarja az a modern, úgynevezett intelligens zsidóság a formák gyakorlatát a zsidó életből kiküszöbölni, azt hajtogatva, hogy neki elég az eszme, annak fenséges hatalma? Hisz ez a legtisztább hipokrizis!

Hát tényleg kiküszöbölik a modern emberek a formákat mindennapi életükből és megelégednek a forma nélkül érvényesülő eszmével? Ellenkezőleg, azt látjuk, hogy minél modernebb, mondhatjuk intelligensebb az ember, annál több a forma az ő élete tevékenységének megnyilatkozásában és jaj annak, aki azokat a formákat, melyeket idő, alkalom és társadalmi szokás előír és törvényesít, figyelmen kívül hagyja. Miért? Hát vajjon a mi társaságunk nem az egyén belső értékétől függ, hanem a külső formától, melyeket megőriz? És mégis féltékenyen örködünk úgy családunkban, mint a társadalomban az előírt úgynevezett jobb körök formaságain és követeljük, hogy azt mindenki, aki velünk közlekedni akar, betartsa!

Avagy a szabadkőművesek nem hatalmas, gyönyörű eszméknek harcosai? Nem-e az képezi erősségüket, hogy az általános emberszeretet nagy gondolata fogja őket össze? És mégis mennyi formasághoz kötik az ő egyesületi működésüket! A tag felvétele, előrehaladása, tanácskozáások lefolyása és irányítása annyi formalitással, annyi jelképes cselekedettel jár, hogy a rajtuk kívül álló hajlandó volna azt a szabadkőműves kultuszt hókusz-pókusznak mondani. És miért nem veti el a szabadkőművesség mindama külső formákat, melyek nem jelentik az ő szövetségük eszméit? Vagy talán nem így van, hanem szükségük van azokra a formákra, azokra a jelképekre épp azért, hogy eszméiket minél hitebben, tökéletesebben szolgálják!

En elfogadom ezt, igazuk van. De hát akkor miért kell épp a vallás terén a formák ellen küzdeni, miért felesleges, a mi kérdésünket tekintve — a zsidóság eszméinek megvalósításánál, azok lelkiismeretes szolgálatában: a vallási kultusz?!

Hisz ki merné azt állítani, hogy a zsidóságnak nem az a magasztos erkölcsi töke, azok a fenséges eszmék tömege képezi a lényegét, amely által és amelyért évezredek harcok mellett is fennmaradt; és ki merné azt hirdetni, hogy nem kell azt minden zsidónak ismerni, ha különben igazán a zsidósághoz számítja magát! Hát talán az a gettó-zsidó, aki heti vagy akár napi fáradalmi után csekély szabad idejét, sőt éjjeli nyugalma arra fordította, hogy elment a bét-hamidrásba, hogy ott talmudot tanuljon, agadikus előadást vagy esetleg vallásbölcészeti olvasmányt hallgasson, az nem a zsidóság eszmei tartalmát ismerte meg, nem volt-e igazán idealista, aki nemcsak a formák rabja volt, amelyeket pontosan betartott, hanem igenis hódolt a vallás eszméinek?

És viszont azok a nagylelkű modern zsidóink, kik életük későbbi korszakában, ha nem is egészen, de jórészt elhagyták a zsidó vallás kultuszát, nem-e azért tudtak mégis lelkes, áldozatkész munkásai lenni a zsidóság eszményi céljainak, mert gyermek- és ifjúkorukban teleszitták magukat a zsidóság kultuszával és az akkor szerzett alaptőke megmaradt egész életükre! (Hogy csak néhányat említsünk az elhunytak közül: Wahrman Sándor, Vechselmann lovag, báró Kornfeld Zsigmond, dr. Neumann Ármin stb.) De várjuk csak meg a második, harmadik nemzedéket, mely már az elméleti zsidóság ölen nőtt fel, akármily szép és fenséges előadásokat fog hallani a zsidóság eszméiről, fogja-e azokat oly odaadással szolgálni, mint a még élő, de az úgynevezett régi kor neveltjei? Lehet-e egyáltalán a pusztá eszmét forma nélkül érvényre juttatni, tovább adni, nemzetek során átszarmaztatni? Nem! A pusztá eszme forma nélkül olyan, mint a drágakő foglalat híján, nem érvényesül igazán, nem felelhet meg rendeltetésének és ki van téve lépten-nyomon az elveszésnek.

Vegyük például a mi szabadságünnepeinket a peszachot. Talán elég volna, ha annak eszméjét népnépével, ékes szónoklatokkal, bankettekkel ülnénk meg? Mivé lettek és lesznek az ilyen szabadságünnepek! Nézzük csak a mi március 15-ikünket, mely a szabadság, egyenlőség és testvériség ünnepe. Unottá, kopottá vált rövid fél-század után és a legtöbb helyen, ha megtartják, úgy kell a közönséget számára verbuválni, ami nem is mindig sikerül. Mi másként örizte meg évezredek után a mi széderesténk, a mi peszachünnepeink szigorú kultusza a szabadság eszméinek szentségét!

Avagy talán a Makkabeusok világraszóló győzelmeinek eszméjét, az Egy-Istenhit erkölcsének diadalát a pogány világ felett, át lehetett volna adni az évezredek jövő nemzedékeinek pusztá elméleti előadással? Mennyivel biztosabban vitte el a kis olajmécses világa azt a világ minden tájára elszórt zsidóság családjaiba.

És abban sem oszthatom „A kultusz vagy szellem“ érdemes írójának felfogását, hogy a spanyol és portugál marranosok azért maradtak hívek a zsidósághoz, mert annak tiszta eszméi éltek bennük, ha a vallás kultuszát, azoknak az eszméknek burkolatát el is hagyták. Bizony, azok a marranosok áttérésük után talán még jobban ragaszkodtak a zsidóság vallási kultuszához, mint azelőtt és életük kockáztatásával is megőrizték, gyakorolták azokat titkos összejöveteleiken, vagy legalább családjaik jól elzárt szentélyeiben és adták át megható hűséggel utódaiknak. Azért menekültek azután, amint csak tehették, gyakran vagyonuk, előkelő állásaik hátrahagyásával, szabadabb országokba, hogy nyíltan is az ő zsidóságuk formái szerint élhessenek és nem elégedtek meg annak eszmei tartalmának ismeretével. Nem áll tehát az, hogy világszemlé-

letük, filozófiai tudásuk és elmélkedő gondolkodásuk egyedül tette volna rájuk nézve lehetetlenné a vallásuktól való elszakadást. Hísz azok, kik mégis ott maradtak Spanyolországban és Portugáliában és kénytelen-kelletlen lassanként teljesen elszoktak a zsidóság kultuszától, azok tényleg be is olvadtak a katolicizmusba olyannyira, hogy maguk is elfeledték zsidó származásukat és megbarátkoztak a kereszténység ideológiájával. Viszont azok, akik Hollandiában, Törökországban telepedtek le és ott a zsidóságnak megbízható, mai napig is fontos tartalékforrásává lettek, azok nem szüntek meg igazán az ő zsidóságukban élni sohasem. Bebizonnyították, amint azt dr. Frisch oly helyesen fejezi ki, hogy oly kornak voltak gyermekei, „melyben a zsidó ember vallási eszméiben, ismeretében egy oly nélkülözhetetlen kellékét látta a maga zsidó voltának, mint a szertartási élethez való ragaszkodásában“. És valóban, csakis ezen az alapon lehet olyan intelligens zsidóságot teremteni, mely mindenkor számára jöhet a zsidóság jövőjénél, mert nemcsak intelligens, de zsidó is!

Íme a német „szabadelvű zsidóság“ (liberales Judentum), mely általános programját tizenhárom pontba összefoglalva a múlt hetekben tette közzé, az a „szabadelvű zsidóság“, mely meg akar alkudni mindennel, ami jót, rosszat a modern kor reánk hozott és alkalmazkodva a megváltozott viszonyokhoz, úgyszólván reformált zsidóságot kíván megalkotni, VIII. pontjában szintén azt vallja elvéül, hogy tekintve a formáknak a vallásos élet és a zsidó vallás fenntartására való nagy fontosságát, a multtal való kegyeletes összefüggésben megörzendők mindama berendezések és szokások, sőt új életre keltendők, amelyek ma is élő viszonyba hozzák az egyént Istennel, őt újra, meg újra erkölcsi életfeladatára emlékeztetik és mindennapi életébe a nyugalom és magára-eszmélés pillanatait varázsolják; melyek a családi életet megszentelik, a zsidó háznak sajátos szentségét adják meg, és az élőkkel, meg halottakkal szemben a kegyeletnek adnak kifejezést; melyek a vallásközösség kötelekét megerősítik, a hithűséget megszilárdítják és nemes zsidó önértetet hoznak létre.“

Igy beszél az ú. n. „szabadelvű zsidóság“ is, mely bizony sokat hajlandó engedni a régi vallásosságból, így nyilatkozik a zsidó vallás formáiról, mint azon eszközökről, melyek által kifejtett céljait elérni tudja.

Nem-e azt bizonyítja ez a tény is, melyet pedig német filozófus, gondolkodó elméknél látunk, hogy hiába minden mesterkedés, az eszméknek előtérbe való állítása, az csak szürke elmélet marad, mely nem tud a zsidóságnak híveket nevelni, nem képes zsidó életet létrehozni és fenntartani.

Valóban, mi nem találunk más módot a modern magyar zsidóság részére sem, mely azt a zsidóság eszméivel, gondolatvilágával szorosán összefűzné, mint azt, hogy vissza kell térnie a zsidóság vallási kultuszához; össze kell egyeztetnie a modern élet

formáit, amint azt lehet is, a zsidó vallás ősi formáival és e kipróbált, nélkülözhetetlen formák által kell érvényre juttatni és életben tartani a zsidóság eszméit!

A Mult és Jövő programjához híven, készséggel adtunk alkalmat a fontos kérdésben a konzervatív álláspont kifejtésére is; annál is inkább, minthogy azt az álláspontot olyan férfiú képviseli, akinél az őszinte konzervativizmus mély tudással és széles látókörrrel egyesül. De alkalmat kellett adnunk az első cikk (Kultusz vagy szellem?) írójának is, hogy a reávonatkozó kritikai fejtegetésekre reflektálhasson és az esetleges félreértéseket megvilágíthassa.

DR. FRISCH Á. MEGJEGYZÉSEI.

Dr. Bernstein a konzervatív gondolkodásmód mellett tör lándzsát. Nekem, természetesen, fel-fogása ellen semmi ellenvetésem nincsen. Így fel-állítva a kérdést, szükségesek-e vallásos szokásaink és szertartásaink, más feleletet mint igenlőt nem is lehet adni. De a „Mult és Jövő“-ben megjelent cikkem azt emelte ki, hogy most, amidőn a szertartások iránti érdeklődés gyöngül, arra van *első sorban* szükség, hogy a zsidóságot annak a szellemnek felelevenítésével kedveltessük meg, amely szellem ezeket a szertartásokat és intézményeket is megteremtette. Az „*első sorban*“ kifejezésen van a hangsúly. Arról van szó, hogy azzal, aki a szertartásokat kevésre értékeli, úgy kell megértetni a zsidóságot, hogy eszméit visszük elébe. Azt mondtuk, hogy a Mendelsohn utáni korban még a modern zsidóság sem látta másban a modernséget, mint abban, hogy a kultuszt esztétizálta, ahelyett, hogy megmutatta volna tanításaink és világszemléletünk örök és változatlan becsét. Ebben volt a főhiba és ez volt az oka, hogy művelteink vagy elfordultak tőlünk, vagy hivatásukat meg nem értették. Itt nem konzervativizmus és liberalizmus az ütközőpont, hanem az, hogy vajjon a nem vallásos ideológiában élőket nem hozhatnánk-e közelebbre magunkhoz, ha ott fognánk meg őket, ahol szívesen állnak szoba velünk. A zsidóság vallási eszméi nem állanak semmi ellentmondásban a tudományos megállapodásokkal, nem gátolnak senkit az ő tudományos világnézetében. Ezt kell megértetnünk és ha ezt a munkát elvégeztük, már könnyű az útunk ahhoz, hogy a szertartásainkhoz vezessük őket. Akkor szívesen keresik fel templomainkat és szívesen adnak vallási nevelést gyermekeiknek. Megértik, mért kívánjuk tőlük a zsidó életmódot. De ha egész időnket a kultusz begyakorlására és ismertetésére fordítjuk, akkor ennek szükségét nem vagyunk képesek velük megértetni. Szertartásokkal nem lehet valamit megkedveltetni, de eszmék és igazságok megértetése útján szimpátiát keltünk fel az olyan kör iránt, mely ezeknek az eszméknek alapján áll és az így bevontak örömmel válnak szervévé minden olyan gondolatnak, melyet ott alapgondolatnak tekintenek. Ismétlem,

nekünk most az az első teendők, hogy intelligenciánkkal a zsidóság igazságait megértessük és azt: hogy a zsidóság munkájában résztvenni, azonos azzal, hogy a haladó gondolkodást szolgáljuk életmódunkkal és elveinkkel.

A szabadkőművesekről felhozott példa is inkább ezt a felfogást igazolja. Ott a szabadkőművesség eszméi iránt fogékonyakat vesznek föl a szövetségbe és ha a felvett tagok intelligenciája már megérett a szövetség világfelfogásában, könnyen belátja, hogy ezekre a külsőségekre mért van szükség. Szabad-

kőművessé még senki sem vált azáltal, hogy az ottani formások vonzották volna.

Még egyszer tehát, mi csak azt írjuk, hogy előbb kell a zsidósággal a zsidóságot megértetni. Majd azután vitatkozhatunk afelett, hogy miképpen illesszük be a modern korba kultuszunkat. Azt hisszük, igazán mélyen gondolkodó emberek formák változtatásával nem törődnek. Amíg valaki a maga érzését valamelyik szertartásban kifejezve találja, addig ennek a formának változnia nem kell.

Dr. Frisch Armin.

SZABÓ I.: VÁROSRÓL-VÁROSRA. APRÓ KÖZLÉSEK EGY NYUGATI ÚTRÓL.

MAJNAI FRANKFURT.

ultja és jelene egyaránt arra való, hogy az utazó tartós és értékes benyomásokat vigyen haza belőle. Mégis, ha visszagondolok a gazdag és előkelő Frankfurtra, egy szélescsontú szőke villamoskalauz szelid, biztos tekintetét látom. Ezekben a szemekben láttam meg Frankfurt lelkét.

Offenbachból jöttem villamoson a szállásom felé. A kalauznak, minthogy ez volt a legapróbb pénzem, egy húszmárkás aranyat adok: vonja le belőle a jegy árát. Az emberemnek nem volt elegendő aprópénze, az utasok közül sem válthatott senki; a következő megállónál le akartam szállni.

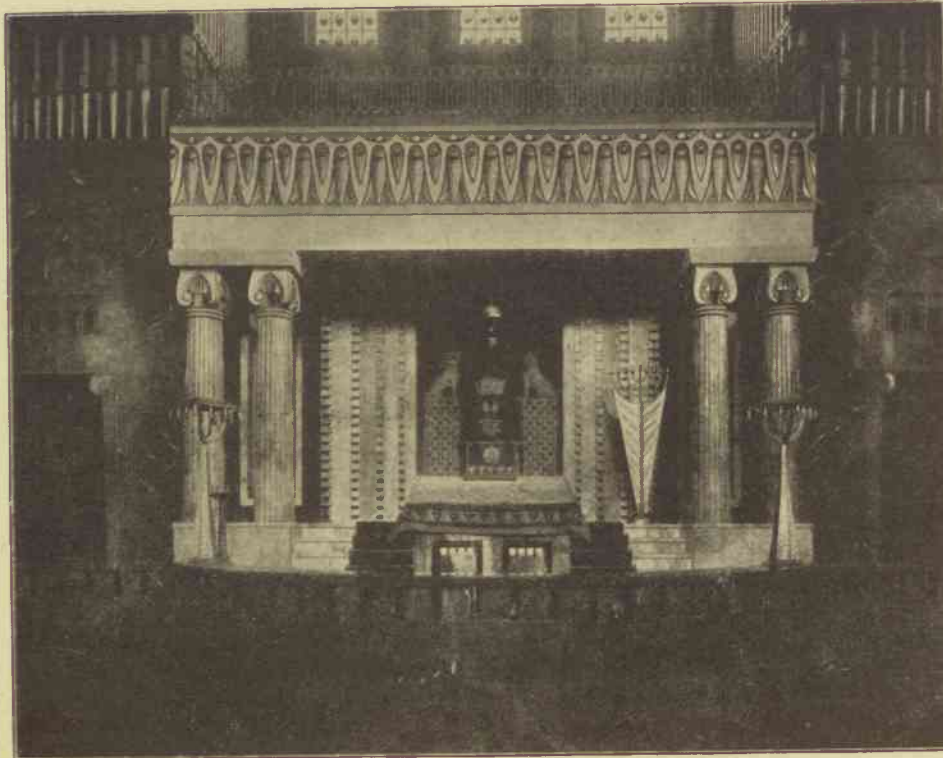
A kalauz tartóztatott. Blokjáról letépte a jegyet és a kezembe nyomta. Kérdőn néztem rá; ő egy biztató mosollyal felelt. Megállóról megállóra gördül a kocsí, már kinzott a bizonytalanság, hogy mi történik velem és az útiköltségemmel, amikor a cél előtt elkéri tőlem a jegyet és ráírja a nevét: *Johann Seunert, Linie No. 30.*

„Ezzel a jeggyel adja át bármelyik kocsin a kalauznak a húsz pfenninget, uram“ — mondja és lesegít a kocsiról.

„A dupláját adom majd, — mondom meghiátottan, figyelmeztesse rá a kollégáját.“

„Erre nem lesz szükség — válaszolja — denn *wir sind Frankfurter.*“

Nyugodt büszkeséggel mondta a négy szót, de úgy tetszett, mintha belém harsogott volna egy himnuszt a német becsületességéről.

Részlet az új frankfurti zsidó templomból.

Persze, az ilyen városban a legteljesebb lelkiismereti szabadság virulhat. Goethe és Börne és Schopenhauer ellenére, az antiliberalis elemek számára is szabad a pálya itt. És versenyeznek is, habár a verseny biztos tudatában.

A német zsidóság vallási centruma ez a pompás majnaparti város, ahol a legszélsőbb reformirányzatnak épp úgy van papi képvisellete, mint a konzervatív híveknek. Sőt a legjelentékenyebb ortodox hitközség egész Németországban éppen a frankfurti, amelynek szellemi vezetője már közel harminc év óta egy

magyar származású pap, Breuer doktor. Az a majna-frankfurti zsidó család, amely hódol az ősi hagyománynak, exkluzívabb vallási életet él a mi ortodoxainknál. De tisztára vallásiakban. A szociális érintkezésben egyetlen *kézmozdulattal* nem árulják el, hogy a választott nép külön választott gyermekei. Ami természetes is, amikor a hitközség alapítói között *Rothschild* Vilmos báró volt az első helyen és amikor az első papjuk olyan kiváló német stílusza volt, mint *Hirsch* Rafael.

Néhány é vel azelőtt a gettó és a Römerplatz adták Frankfurt középkori jellegét, ma a frankfurti zsidó városnegyed a prágai gettó sorsára jut. Keskeny, magas házait az utóbbi években kikezdte a csákány; a Börne-Strasseban most már nemcsak a „Tóra szent világossága“ terpeszkedik, hanem szélesen, derűsen ömlik el rajta az igazi fény, az Isten jóságos melege. Az Einhornplatz beszögelt, fakó házaival és a Fahrgasse valamelyest még emlékeztetnek a „rég jó időkre“, amikor Frankfurt város potentátjai megengedni kegyeskedtek, hogy nehéz megváltási árak ellenében a zsidócskák is élhessenek.

A Fahrgasseban még most is áll a Rothschild-dinasztia alapítójának, *Mayer Amschelnek* a háza. Itt rakosgatta egymásra az öreg bankár az aranyakat, amelyek ma már milliárdokra szaporodtak. Akkor egy család anyagi megszilárdítását célozták a sárga fémdarabok, ma nemzetek sorsát irányítja a Rothschild-vagyon. A házban ma a Rothschild-alapítványok kezelősége van elhelyezve; a frankfurti Rothschild-cég tudvalevőleg megszűnt. Csak Vilmos báró özvegye lakik még Frankfurt mellett. Nyáron a taunusbeli Königsteinban, télen Schloss Grüneburgban. Mondják, aranyos szívű, jó matróna, aki a jótékonyágnak él.

A Rothschildok közül legélénkebben Anselm Mayer, az alapítónak fia él a köztudatban; leginkább szerelme kapcsán. Huszonnégy esztendő volt, amikor egy jobbmódú pehelykereskedő leánya iránt gyöngéd érzelmeket kezdett táplálni. Az öreg meglátta rajta a változást, amit a szerelem idézett elő és egy szombati na-

Dr. Breuer frankfurti rabbi.

pon, amikor nem létezett üzlet számára, maga elé idézte a fiát. Keményen a szeme közé nézett és azt mondta:

„Anselm, mi kereskedők vagyunk és minden-

Részlet az új frankfurti zsidó templomból.

ből, ami törvénybe és erkölcsbe nem ütközik, üzletet csinálunk. Nem ismerünk romantikát. Megértted? Te nem lehetsz szerelmes. Az költőknek és művészeknek való, mert a mesterségüknél szükségük van rá. Neked csak pénzre van szükséged. Pénzzel élheted a világot és megveheted a túlvilági üdvöt is, ha jótékony vagy. Ugye magad is nevetnél, ha egy küzdelmes életpálya után nem hoznál a nagy Bíró elé egy bizonyítványt, amely a túlvilági üdvökre jogosít.”

Anselm hebegett valamit arról, hogy a szeretet isteni dolog és megkönnyíti a küzdelmeket, de az öreg egy energikus kézmozdulattal letorkolta elszontyolodott fiát. Persze Anselm báró egy gazdag nőt vett feleségül, elég sívár házassága volt és minden bűját-baját belétemette az üzletbe és gyarapította a rengeteg tőkét az unokaöccse Mayer Károly számára, aki elegánsan élt, nagy mecénás volt és hét leányát elég jól szituált hitsorsosokhoz, nagyrészt családbeliekhez adta férjül Londonba, Párisba, Bécsbe, Berlinbe.

Frankfurtban a német birodalom egyik legnagyobb építőművészevel, *Rieckle* Ferencsel ismerkedtem meg. Azután, hogy megnéztem a frankfurti új Westend-templomot, amíhez művészi tökéletesség dolgában hasonlót nemcsak templomban, de más épületben sem láttam még. Külséjére

nézve egyszerű és mentes mindattól a különlegességet tettető parvenúségtól, amely az újabban épített zsinagógák legtöbbször a jóízű ember előtt ellenszenvenssé teszi. De belül a sárga és kék színek csodás harmóniája, az oldalhajókat elválasztó egyiptomi oszlopok finom kecsessége, a kupola hatalmas ívezete, a luszter grandiozitása, inkább ébresztik a hívőben a mű megcsodálását, semmint az áhítatot.

A tervezőt fölkerestem a lakásán. Fiatal ember, 30 éves, de ugyanannyi pályadíjat nyert már. Még nem végezte el a stuttgarti műegyetemet, amikor a bajor állam már megbízta egy leégett falu — *Ilsefeld* — fölépítésével. Most is a német birodalom megbízásából ő tervezi a *genti* világkiállítás számára a német csoportot. Keresztény léte legbüszkébb a *Königsteiner-strassei* zsinagógára.

„A zsidóság lelkét szerettem volna megszólaltatni valahogyan ebben a munkámban — mondta. A zsidó a történeti idők kezdetén harcias fajta volt, majd földműves, azután kereskedő nép, míg végre az új korban asszimilálódhatott. Ez egy külső fejlődés. A zsidóság belső kultúrája azonban nem változott. A zsidó mint jótékony támogató, mint szerető családtag és mint barát a bajban ma is az, ami volt a bibliai időkben. Erre a konzerváló erőre csak egy színekkel telített lelkű, erős, életképes nemzet tehet szert. Azért a tér és színek hatásával akartam a szabadság, a lelki nagyság és szépség gondolatát kifejezni.”

Az új frankfurti zsidó templom.

PHILOSZEMITA ANTISZEMITÁK. Ez az új kaszt teljesen hazai specialitás és csak a mi különleges viszonyainkból sarjadhatott ki. Nálunk vannak negyvennyolcas hatvanhetesek és hatvanhetes negyvennyolcasok, liberális reakciónáriusok és reakciós liberálisok, demokrata arisztokraták és arisztokrata demokraták, — hát mért hiányoznának éppen a filozszemita antiszemiták? És ez igen érdekes látványt nyújt az elfogulatlan szemlélőnek és mindenkinek, akinek némi érzéke van a dolgok humora iránt. Míg a liberális sajtó nem talál a magyar zsidóság ügyeiben semmi kivetni valót, legalább olyant nem, amire reá mutatni kötelessége volna, — addig a reakciós liberális sajtó, amely a zsidókról mint idegenekről szokott diskurálni és a zsidógyűlöletre nyíltan izgató sajtó a zsidóságot mindig — féltik valamitől. Tegnap a zsidó irodalomtól, ma a zsidó egyesületektől, holnap a cionizmustól, holnapután az itoizmustól stb. stb. És mindig csak a zsidóság érdekében beszélnek. És hasábokon keresztül pertraktálják a nagy veszedelmeket, természetesen úgy kiszínezve, hogy ne a zsidók értsenek belőle, hanem a nem-zsidók. De ők ezt csak a féltett zsidóság érdekében írják meg, mert ők a zsidóságot szívből szeretik. Ime a filozszemita antiszemiták.

MŰVÉSZET ÉS GETTÓ. Lilien-kiállítás rendez a „Múlt és Jövő“ és az érdeklődés hullámai már is áttörték a felekezeti gátakat, ami legszebb és legvilágosabb bizonyítéka annak, hogy a művészet, ha igazán művészet, meríthet zsidó motívumokból és fakadhat zsidó lélekből, mégis általános értékű marad. Másutt tulajdonképpen alig is kell ezt a tételt bizonyítani. Aki a milói Vénusztól elfordulna, mert az istennőt ábrázol, ergo felekezeti dolog, aki Raffael madonnáit, Murillo szentképeit mint felekezeti kerülné, épp olyan műveletlen barbár volna, mint az, aki az irodalomtörténetből ki akarná radirozni „modernségből“ akár a buddhista, akár a keresztény vallási himnuszokat. Nem is gondol erre senki. Csak némely zsidók látnak mindenütt gettót, ahol a saját értékeiket tolják a szemeik elé. Lilien is több megbízást kap a német kormánytól, mint a németországi izraelitáktól, akik félnék a „gettó“-tól. És sajátságos, hogy a gettó rémlátói nem veszik észre, hogy amikor gettót kiabálnak, tulajdonképpen ők görnyednek a lelki gettó sötétségében, ahonnan félnen néznek azokra a felszabadultakra, akik már világosságban járva tisztán látják, hogy a művészetben csakugyan nem lehet felekezeti különbségeket tenni, tehát nem lehet valamely művészetet az általános kultúrából kiküszöbölni csupán csak azért, mert zsidó.

MINDEN BAJ OKA — fejtette ki *Bettelheim* Sámuel, az „Ungarländische Jüdische Zeitung“ szerkesztője —, hogy hiányzik minálunk az a bizonyos valami, amit a német *Gesinnung*nak nevez s amire igazi magyar szó nincsen. A németországi orthodox viseli az ő orthodoxizmusának minden konzekvenciáját, a neológ pedig nem riad vissza a haladás végső következményeinek levonásától. Nálunk, ahol a politikai előszobák fogasai is tele vannak úgynevezett szögre akasztott elvekkel, a zsidóság is ehhez a gyakorlathoz asszimilálódott: az orthodoxok nem orthodoxok, a neológok pedig — a Sulchan Aruch alapján állanak.

VÁLASZTÁS ÉS KIVÁLASZTÁS. Hogy Izrael kiválasztott nép, azt mindenki tudja. De csak kevesen ismerik ennek a választásnak a kulisszatitkait, amelyeket egy Midras kíméletlenül leleplez. Az Úr körüljárta a Tórával a világ összes népeit és miután egyikük sem akarta a Tóra terhét magára vállalni, végső döntésében Izraelhez fordult és ezt is csak úgy bírhatta reá a Tóra elfogadására, hogy fenyegetően feje fölé tartotta a tövéből kiszakított Szinai-hegyet. Így foszt meg bennünket a midras sok szép illúzióntól és így foszt meg bennünket az élet sok választási illúziótól. A választás legelső kritériuma a jelöltek versengése volna, programok, választási harcok és legalább nagy ígéretek a jövőre, amelyekből aztán diádalmasan emelkedik ki a boldog kiválasztott. De ha már a választási illúziók ma irgalmatlanul szétfoszlanak, maradjon meg legalább a remény, hogy aki a Tóra terhét magára vállalja, nemcsak választott, hanem valóban kiválasztott is lesz.

A HORVÁT ZSIDÓK elhatározták, hogy nem adakoznak a megsebesült balkáni harcosok javára, mert az akciót rendező bizottságba egyetlen zsidó sem választottak be. Szegény horvát zsidók! Ezt a sérelmet még valahogy elviselhetnék, de itt a sokkal súlyosabb probléma, helyesebben dilemma, sőt trilemma. Ha a magyarságért exponálják magukat, árulóknak bélyegzik meg őket a szláv inspirációkat tápláló horvátok, ha a horvátokkal éreznek, kisütik róluk, hogy rossz hazafiak, ha a trializmusért lelkesednek, magukra haragítják a magyart, az osztrákot és a horvátot egyaránt, ha humanizmusból a török sebesültek javára adakoznak, provokálják a balkániakkal szimpatizáló horvátokat, ha a balkáni harcosokat támogatják, neheztelhet rájuk a monarchia, amelynek érdeke a balkáni statusquo fenntartása. Szegény horvát zsidók mit tehetnek egyebet? Elhatározzák, hogy senki javára sem adakoznak. És nem adni különben is mindig olyan jól esik. *Secundus.*

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

AZ OMIKE ÚJ PÁRTFOGÓ TAGJAI. Mint előző számunkban jeleztük, az OMIKE újabb elnökségi határozata értelmében a pártfogó tagok, akik évi 20 korona tagsági díjjal lépnek be az egyesületbe, megkapják a *Múlt és Jövön* kívül a *dr. Hevesi Simon* szerkesztésében megjelent gazdag tartalmú *Kultúr-Almanachot* is, mint tagilletményt díjtalanul. Akik 30 korona tagsági díjjal lépnek be az egyesületbe, megkapják a díszkötésű *Kultúr-Almanachon* kívül a *Múlt és Jövöt* díszkiadásban. Ezt a kedvezményt az OMIKE nemcsak az újonnan belépő pártfogó tagoknak, hanem a régieknek is nyújtja, amennyiben a portóra szükséges 30 fillért szerkesztőségünkhez előzetesen beküldik. Utolsó számunk megjelenése óta régi tagjaink túlnyomó része már kérte a *Kultúr-Almanachot*, mint második tagilletményt. Az OMIKE kiadványai iránt országszerte mutatkozó érdeklődés csak fokozhatja azt a kitartó kultúrmunkát, amelyet a Közművelődési Egyesület és a *Múlt és Jövő* a magyar zsidóság szellemi nivelésének emelése érdekében kifejt.

Az utóbbi napokban a következő új pártfogó tagok jelentették be szerkesztőségünknel az OMIKE-be való belépésüket:

30 korona tagsági díjjal. Dárdai Ede a Friedrich Wilhelm Biztosító R.-T. igazgatója Budapest, Székely Ferenc hivatalnok Budapest, Kepes Sándor bórkereskedő Budapest, Löwenfeld Joáchim bérlő Nagykanizsa, Kriszthaber Leó, Ungár Lipót keresk. Budapest, Szóts Simon gyáros, Jünker Henrik keresk., Elsner Oszkár kereskedő Budapest, Kohn testvérek Budapest, Hazai Automobil R.-T. Budapest, Weisz Jakab és fia Budapest, Elkán Gyula Budapest, Braun Sándor keresk. Budapest, Ehrlich kályhagyáros R.-T. Budapest, Grünbaum A. Adolf keresk. Budapest, Takács Oszkár Budapest, Magyar Élelmiszerszállító R.-T. Budapest, Kőbányai polgári Serfőződe R.-T. Budapest, Magyar Országos Központi Takarékpénztár Budapest, Izr. hitközség Zsarnóca.

20 korona tagsági díjjal. Dr. Weinberger Adolf Léva, Reitmann Ignác kereskedő Léva, Kürti Ignác földbirtokos Kisecsed, dr. Krämer Béla orvos Garamszentbenedek, Perlaki Ignác bérlő Garamszentbenedek, Fodor Armin tisztviselő Budapest, Friedmann Róza kereskedő Budapest, Holländer Dávid kereskedő Budapest, Rózsa Rezső főtisztviselő Budapest, Izr. hitközség Újbánya, dr. Sós Sándor Újbánya, Faludi Gábor a Vigszínház igazgatója Budapest, Gergely Adolf Budapest, Nemes és Stein fém- és vasnagykereskedők Budapest, Frisch Zsigmond és dr. Doktor Guidó gyárosok Budapest, Kesztenbaum Ede hivatalnok Budapest, Gattein Edéné Budapest, Weisner Adolf Buda-

pest, Wachsmann Lajosné Budapest, Kohn Lipót és fiai kereskedők Budapest, Grün Lipót kereskedő Budapest, Neumann Károly miniszteri tanácsos Budapest, Rainer Miksa titkár Budapest, Vértes Elemér Budapest, Quartín Szavél főkantór Budapest, Löffler Sándor és Béla műépítész Budapest, Sinnreich Zsigmond könyvkereskedő Budapest, Fellner Henrik Budapest, Menczer Jakab tanító Kiskőrös, Globus Hírlapiroda Fiume, Landesrabbiner dr. Fuchs Luxemburg, dr. Kácser Nándor ügyvéd Puchó, László Ignác Szombathely, Reinitz Elemér lisztnagykereskedő Sátoraljaújhely, dr. Vértes Andor Békéscsaba, Herczeg Oszkár hivatalnok Újpest, Gellén Arthur állatorvos Melence, Grün Jenő Nagybecskerek, Weisz Illés Melence, Katz Lajosné Nagyvárad, Kohn Lipót Kisbér, Róna Manó Kisbér, Tiferesz Bachurim-Egylet Bonyhád, Láng Gyula tanító Vésztő, Weber Lipót földbirtokos Dávod, Fleischer G. Pápa, dr. Weltner S. Pápa, Breuer Lázár Pápa, Lloyd Társulat Pápa, Postelberg Viktor hivatalnok Újpest, Fleischmann Mór dohánynagyárús Győr, dr. Mayer Adolf Győr, dr. Erdély Jenő Győr, dr. Benedek Vilmos Győr, özv. Laufer Jakabné Kassa, Grünwald Ferenc Kaszinó-kávéház tulajdonosa Déva, Aschner Dávid igazgató Újpest, Dávid J. gyáros Dunaszerdahely, ifj. Weisz Hermann Dunaszerdahely, Gerő Ödön gyógyszerész Dunaszerdahely, Spitzer József Dunaszerdahely, Moravetz Testvérek Temesvár, Grünwald Szerén k. a. Máramarossziget, Helfgott Armin vegyész mérnök Újpest, Bauer Roland Újpest, Epstein Simon Újpest, Adler Berthold Újpest, Friedmann Gusztáv Újpest, Steinherz Adolf Gyulafehérvár, Himler Mór Budapest, Kohn Adolf Budapest, Frimmer Jakab kereskedő Budapest, Schrank Béla gyáros Esztergom, Porgesz Béla Koronakávéház tulajdonosa Esztergom, dr. Schranck Mór ügyvéd Párkány, dr. Mauthner Gyula ügyvéd Párkány, dr. Ungár J. hitközségi elnök Selmecebánya, Wiener Lipót Selmecebánya, Erős és Gerő Selmecebánya, Schlesinger Fülöp kántor Mezőberény, Éles Sámuel máv. állomásfőnök Királyháza, Izr. hitközség Újbánya, dr. Sós Sándor Újbánya.

Ezúttal is külön kell megemlékeznünk azokról, akik nemes buzgóságunkban a taggyűjtés körül is fáradoztak. Ezek a következők: *Rainer Miksa* az Egyesült izzólámpa és villamossági r.-t. titkára Újpest, *Fábián és Kálmán* vasárúgyárosok Budapest, *Weisner Adolf* főkönyvelő Budapest, *Gellén Arthur* m. kir. állatorvos Melencze, *Friedmann Henrik* hírlapíró Budapest, *Gross Kálmán* tanár Nagybecskerek, *Káldor Lipót* máv. mérnök Temesvár, *Schönfeld József* bortermelő Tolcsva.

A NÖEGYLETEK SZÖVETSÉGE ügyében a napokban értekezletet tartott az előkészítő bizottság dr. Neumann Arminné udv. tanácsosné lakásán, ahol ez alkalomra felekezeti életünk számos kiválósága gyült egybe. Dr. Patai József, folyóiratunk szerkesztője ismertette az eredményeket, amelyeket a szövetség eszméje a „Mult és Jövő“ propagandája folytán eddig elért. Majd előterjesztette alapszabálytervezetét, amelyet az értekezlet pontról pontra beható tárgyalás alá vett. Az előkészítőbizottság elhatározta, hogy az alapszabályokat kinyomatja és már a legközelebbi napokban megküldi az összes nőegyletek vezetőinek, hogy ahhoz két héten belül megjegyzéseiket írásban beküldhessék. Ez az anyag fog a decemberben összehívandó országos konferencia tárgyalásainak alapjául szolgálni.

A MENZARÓL. Utolsóelőtti számunknak több cikke foglalkozott a menzával; többek között dr. Neumann Arminné udv. tanácsosné és báró Dirsztay Béla ismertették az OMIKE-nek eme gyönyörű intézményét, amelyet a magyar zsidóság rövid idő alatt szívvel-lélekkel felkarolt. E közleményeket egészítik ki azok a nyilatkozatok, amelyek, mint-hogy megkésve érkeztek hozzánk, kimaradtak abból a számunkból, amelyben a menza propagandájának nagyobb teret szenteltünk:

Testvéreim! Ragyogó tollal megírt sorokat olvastok e lapban. Lelkes férfiak szeretettel ismeretik a zsidó menzát. Való igazat mondanak e szavak. És én csak arra kérlek benneteket Atyámfiái, jertek, óh jertek és nézzétek meg a zsidó menzát. Száz meg száz meglegedett ifjú boldogsága tanulságosabb, mint a leghivebb ismertetés. Szébb, mint a legszebb költemény. Híszem, hogy ahány látogatója, annyi támogatója lesz a zsidó menzának. Dr. Grauer Vilmos, hitk. előljáró.

Diákokthoz menzával kapcsolatban, mily ideális és felséges intézmény. Tiszta szívből kívánom, hogy az eddig is intenzív és észszerű vezetést mellett tovább fejlődjön. Még csak fegyelmezni kell ifjúságunkat és akkor e nemes intézmény útján nagy szolgálatot tettünk a hazának és a zsidóságnak. Lovag Schweitzer Ede, altábornagy.

A zsidóság évezredekén keresztül megmutatta, hogy kell a tudásért és a műveltségért harcolni. Dolgozott és nem esett kétségbe. Elnyomva sem volt szolga és mindig voltak hősei. Ami ártott neki, azt ellökte magától, gyermekeit képességei és hajlandóságai szerint nevelte. Ma már a világ színe előtt megmutathatja énjét teljes nagyságában, félelem nélküli cselekedetekkel, férfiasan élve, nem úgy mint azelőtt a világtörténelemnek a zsidóságra nézve szerencsétlen időszakában. Tanítson a Menza! Tagjai érezzék a léleknek azt a szépséges érzetét, hogy mi az ember, ha elkészülve az élet harcaira erőben és tudásban tökéletes.

Lajta Béla, műépítész.

A Diákkollégiumot az intézmények intézményének tartom, mely hivatásának csak akkor felel meg, ha ott az egyetemi hallgatók kizárólag testi és szellemi gyarapodásnak szentelik idejüket. Dr. Kármán Mór, egyetemi tanár.

A mi felekezetünk nagyszámú és dicsőséges intézményei közt nincs egy sem, amely oly közel állana szívemhez, mint a zsidó menza. Szentül meg vagyok győződve a többinek nagy társadalmi és gazdasági hivatásáról is. Ezt érzem, le, a szívem mélyéig. És erről nem tudok sem okoskodni, sem fejtegetést írni. Csak fölsóhajtani: Mily nagyot haladtak az idők azóta, hogy mi az Egyetem kapuján beléptünk. És mennyi minden történt volna másképp, egészen másképp, ha fölöttünk is örül áll azok gondviselése, akik a Menzát megalkották és fenntartják.

Dr. Sebestyén Károly, színiakadémiai tanár.

Akik csak az év egy napján böjtölnek, gondoljanak azokra is, akik egész évben szűkölködnek, akik otthon a fényesen terített asztal örömeit élvezik, gondoskodjanak terített asztalról a magyar-zsidó egyetemi ifjak számára, hogy a jövő nemzedék intelligenciája a megélhetés gondjaitól felszabadulva indulhasson céljai és hivatása betöltésére.

Dr. Baumgarten Nándor, egyetemi m. tanár.

DR. SINGER LEÓ. Az Asmodájjal, amelynek főbb szemelvényeiben olvasóink gyönyörködhetnek, új név vonult be a magyar irodalomba. Dr. Singer Leó írói fejlődését nem kísérhettük figyelemmel. Mint kész, kiforrott egyéniség lép elénk, ki a legsúlyosabb műfajon is diadalmaskodik. Költői szépségekben gazdag, jól felépített drámája, amint arról olvasóink is meggyőződhetnek, valódi nyereséget jelent a magyar drámai irodalomnak. Bennünket kétszeresen érdekel, mert csak olyan ember írhatta meg, aki jól ismeri a bibliát, a midrást és a talmudot, ainek nyelvbe önkénytelenül és keresetlenül fonódnak belé a szent könyvek örökké szép fordulatai. Az Asmodáj teljesen egy talmudi legenda alapján épült, de emellett a legmodernebb gondolatot és felfogást juttatja kifejezésre. Minthogy a talmud korában már nem tudtak megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy a bölcs Salamon — amint az a bibliában meg van írva — a bűn útjára tért, az a legenda keletkezett, hogy Asmodáj, a démonok királya, akit Salamon az Isten neves gyűrűjével (a hit szimbóluma) igájába hajtott, hatalmába kerítte ezt a gyűrűt (megingattja Salamon hitét) és a királyt száműzve, egy időre elfoglalja a trónját. A bűnöket tehát Asmodáj követte el, akit Salamon azután visszanyert hitével újra legyűr. Asmodáj tehát az emberben lakozó gonosz indulatnak a szimbóluma. És a róla szóló legenda azt a nagy küzdelmet szimbolizálja, mely az emberi lélekben a jó és rossz között öröktől fogva vívódik. Ennek a finom lelki motívumokkal teli témá-

nak drámai feldolgozása igaz drámai tehetséget követel és aki ezt oly sikeresen oldotta meg mint Singer Leó, attól méltán sokat várhat még az irodalom. Az Asmodaj iránt különben, mint értesülünk, a Nemzeti Színházban is érdeklődnek.

WINTERBERG GYULA AZ ITOIZMUS ÉS CIONIZMUSRÓL. Annak az áldatlan harcnak, amely nálunk az itoizmus és cionizmus között folyik, talán véget fog vetni az a nyilatkozat, amelyet Winterberg Gyula udvari tanácsos, a pesti Chevra Kadisa érdemdús elnöke a minap a Makkabea küldöttsége előtt tett. Winterberg tudvalevőleg a ITO. nemzetközi tanácsának magyarországi tagja és az ITO. céljaira befolyó pénzeket is ő kezeli. A Makkabea meghívta őt dr. Mezei Ferencsel együtt arra a vitaestélyre, amelyet „Itoizmus és cionizmus“ címen a régi képviselőházban rendeztek. Simon Lajos a Makkabea elnöke megírja a Zsidó Szemlében a meghívás történetét:

Winterberg és dr. Mezei, írja egyebek közt a Zsidó Szemle, együtt fogadtak minket a Chevra Kadisa ügyészi helyiségében. Néhány rövid, udvarias szóval meghívtuk az urakat vitaestélyünkre. Winterberg udvari tanácsos úr egy pillantást vetett az asztalon heverő meghívóra és így szólt:

„Inkább kibékülni kellene, mint vitázni. Nem értem, mire való ez a sok veszekedés. A zsidóságot csak kedvezőtlen színben tünteti fel az a körülmény, ha mindig veszekedni látják. A cionistáknak semmi okuk sincs, hogy az ITO. ellen küzdjenek, mert a két mozgalom megállhat egymás mellett. Én kijelenthetem, hogy nekem a cionizmus sokkal értéke- sebb, mint az itoizmus. Sokkal inkább is a szívemen fekszik, mint az itoizmus. A végcél a cionizmus. Az ITO. mozgalom csak pillanatnyi segély azok szá- mára, akik oly nyomorúságban vannak, hogy nem várhatnak, amíg a cionizmus megvalósul, amíg Palesztina oly helyzetbe kerül, hogy képes legyen a zsidók millióinak otthont biztosítani. Különben a zsidóság óriási tömegének helyzete oly nyomasztó és annyian vannak a nyomorgó s szenvedő zsidók, hogy jut elég Palesztina és az ITO. territoriuma számára is. Én most is kijelenthetem, amit akkor, amikor a kommerszükön megjelentem és mondot- tam, hogy én éppen olyan cionista vagyok, mint Önök és megismételhetem azt is, amit akkor mon- dottam, hogy a cionisták képezik a zsidóság elit- gárdáját. Az antagonizmus, a cionizmus és itoizmus között tehát teljesen felesleges, mert ok és alapnél- küli és csak a közös célnak árt.“

A GALGÓCI FŐRABBI, Rosenfeld József, az „Ateret Czewi“ és a „Chavot Jair“ című héber munkák tudós szerzője, a napokban töltötte be 70. életévét, mely alkalommal hivei és tisztelői felekezeti különbség nélkül meleg bensőséges ünnep- lésben részesítették. A templomban dr. Liebermann Jakab, az ünnepelt veje, lévai főrabbi, tartott magasan szárnyaló beszédet; de a tulajdonképeni ünnep- lés a főrabbi lakásán volt, hová a szombati Istentisztelet

után a község apraja-nagyja átvonult, hogy részese legyen az atyáilag szeretett főrabbi üdvözlésének. Fuchs Jakab hitk. elnök, Rosenfeld Simon, Eisler M. Lipót, Hirschfeld Adolf, dr. Szilárd Simon, dr. Handler Jakabné, Schwarcz Márkné, és Kriener M. a hitközség és a külön- böző felekezeti egyletek és testületek nevében üd- vözték az ünnepeltet, vé- gül Vajda Miksa igazgató- tanító feltűnést keltő ékes héber szónoklattal méltat- ta a jubilánst, mint kiváló tanítómestert, akít az egész környéken mint szent éle- tű papot és a vallási tü- relmesség mintaképét tisz- telnek. Rosenfeld József főrabbi érdeme az is, hogy a szétszakadt galgóci hit- községet egyesítette.

AZ OMIKE MAGYAR NYELVI TAN- FOLYAMAI. Az Orsz. magy. ízr. közművelő- dési egyesület a tél folyamán ismét két magyar nyelvi tanfolyamot nyit meg ingyenesen oly idegenajkú férfiak és nők részére, kik még ma- gyarul írni, olvasni és beszélni nem tudnak. Az eddigi tanfolyamok már az elmúlt években Kondor Ignác igazgató vezetése mellett meglepő ered- ményeket értek el és nagy kultúrmissziót telje- sítettek. Az előadások november 15-én a Gyors- írástudományi társulat helyiségeiben (Dob-u. 66) kezdődnek. Beiratkozni december 1-ig estéenként 8-9 óra között ugyanott lehet. Beiratási díj és tandíj nincs. A tanfolyamok működése iránt minden körben igen nagy az érdeklődés és Budapest székesfőváros tanácsa is állandó támo- gatásban részesíti.

AZ OMIKE DIÁKÉTKEZŐJE. Az orsz. magy. ízr. közművelődési egyesület elnöksége elhatározta, hogy diákétkezőjében a létszámot ötvennel fel- emeli. Így tehát még 50 egyetemi hallgató fog a menzában négyféle ételből álló jó és ízletes ebédet kapni. A menza helyiségei mellett az egyesület nagyszabású könyvtára és olvasó- terme is az ifjúság rendelkezésére áll. A menza ügyében felvilágosítással szolgál dr. Weiller Ernő fő- titkár (József-körut 28) és az egyesület központi irodája (VII., Síp-utca 12). Az egyesület köz- ponti irodája az egyet. ifjúság részére leckeórak közvetítésével is foglalkozik és ezúton kéri az érdeklődőket, hogy e tárgyban mindenkor a közp. irodához (Síp-utca 12) forduljanak.

TÍZ ÉV. Tíz esztendő letelte még nem jelent, magától érthetően, jubileumot és ha valakit tisztelői és hivei mégis már e legelső jubileumi alkalomból ünnepelni akarnak, akkor ezt a szeretet olyan megnyilatkozásának kell tekintenünk, amelyet az

ünnepeelt is csak igazi szeretettel vivhatott ki magának. „En győzelmet nem arattam, mert ellenséget nem láttam senkiben,“ — mondotta *dr. Singer Bernát* szabadkai főrabbi jubileumi beszédében. És ez jellemzi legjobban az ő harmónikus egyéniségét,

amely akkor sem lát ellenséget, ha harcra indul. *Dr. Singer Bernát* egyik fővezére annak a harcnak, amelyet *dr. Klein Adolf* szabadkai hitközségi elnök a magyar zsidóság egységesítése és a jövő béke érdekében megindított. És a sors különös kedvezésének kell mondanunk, hogy egy községben ilyen egymást kiegészítő két vezető egyéniség találkozott össze, mint *dr. Singer* főrabbi és *dr. Klein* hitközségi elnök. Ez a harmónia hozta létre azt az intenzív zsidó szellemet, amely a szabadkai hitközségben uralkodik. És mi ezt tartjuk *dr. Singer* főérdemének. És helyesen emelte ki ezt *dr. Klein* is az ő üdvözlő beszédében „Ezen tíz év alatt sok évtized mulasztását pótolta. Legyünk büszkéek arra, hogy a legjobb rabbi a mienk, mert nincs az országban senkisé, aki előle elvihetné a pálmát.“ Akiről így beszélnek hitközségében, az, ha nem is látott ellenséget senkiben, mégis nagy győzelmet aratott.

A NEWYORKI MAGYAR ZSIDÓK. Lapzártá előtt levelet kaptunk Newyorkból, melyben arról értesítenek bennünket, hogy a Newyorkban nagyszámban élő magyar zsidók között mozgalom indult meg egy külön magyar zsidó hitközség alakítására, amely egyszersmind majd kapcsolatot fog teremteni a magyarországi zsidóság és idegenbe szakadt testvérei között. A levél írói arra kéri szerkesztőségünket, hogy szenteljen helyet a szép eszme propagálásának és minthogy a „Múlt és Jövő“ az amerikai magyarok közt is el van terjedve, remélik, hogy folyóiratunk nagy szolgálatot tehet az ügynek. Természetesen a legnagyobb készséggel foglalkozunk az életrevaló eszmével, amelyre legközelebb visszatérünk.

A KOLOZSVÁRI „EZRA“ ifjúsági egyesület f. hó 2-án nagyszabású estélyt rendezett, melyen *Káhán Niszon dr.* ismertette a cionizmust és céljait nagy hatással.

A CIONISTÁK ORSZÁGOS ÉRTEKEZLETE. A cionisták országos szervezete m. hó 27-én vasárnapon tartotta meg Budapesten szokásos évi országos értekezletét, amelyre az ország minden részéről nagy számban jelentek meg a cionista egyesületek kiküldöttei. *Beregí Armin, Dömény*

Lajos dr., Schönfeld József dr. és Bettelheim Sámuel beszámoltak az elmúlt év működéséről jelentették, hogy a cionizmus a nehézségek ellenére is mindinkább tért hódít és a cionisták tagjainak száma az elmúlt évben is nagy mértékben szaporodott. Az országos értekezleten jelen volt a központi cionista szervezet vezérnöki bizottságának egy rendkívül tehetséges tagja, *Schemarja Lewin dr.* volt dumaképviselő, a haiffai zsidó polytechnikum igazgatója, aki az országos értekezlet nyilvános ülésén a régi képviselőház üléstermében, óriási hallgatóság előtt, mondotta el nagyhatású és rendkívül tanulságos beszédét a palesztinai gyarmatosítás címén, de beszédében kiterjeszkedett a múlt század második felében a zsidóság kebelében támadt mozgalmakra is. Előadása során logikai alapon bizonyította a héber nyelv és a zsidó önérték fejlesztésének szükségességét és ebben látja a zsidóság fennmaradását. A cionizmus ezen a téren is már lényeges eredményt ért el. Az előadás magával ragadta a hallgatóságot. Az előadás után a Makkabea comeren a demokrata körben lelkesen ünnepezték *Schemarja Lewin dr.-t*, valamint a magyarországi cionista mozgalom vezetőit, köztük *Klein Vilmos* szatmári bankigazgatót, aki nagy áldozatkészséggel támogatja a cionizmust és a Palesztina-munkát.

Meg kell még emlékeznünk arról az ünnepélyes deklarációról, amelyet a magyar cionisták az országos értekezleten tettek, amelyben energikusan tiltakoznak a hazafiatlanság vádjá ellen is kijelentik, hogy a cionizmus az ő magyar hazafias érzésüket nem érinti.

AZ OMIKE GYORS- ÉS GÉPÍRÁSI TANFOLYAMAI. Az Orsz. magyar izr. közművelődési egyesület már a múlt év folyamán két gyors- és gépírási tanfolyamot szervezett özvegy nők és árva gyermekek részére, hogy a gyors- vagy gépírás elsajátítása által önálló keresethez juttathassa őket. A tanfolyamok 4 és 6 havú időtartamúak és díjmentesek. A növendékek meglepő eredményeket mutattak fel és az egyesület a lehetőség szerint elhelyezésükről is gondoskodik. Ezen tanfolyamok most ismét megkezdődnek. Jelentkezéseket minden nap *dr. Weiller Ernő* főtitkárnál (VIII., József-körút 28. sz.) és a tanfolyam helyiségeiben: Gyorsírástudományi társulat (Dob-u. 66) fogadtatnak el.

INTÉZET ZSIDÓ FELTALÁLÓK TÁMOGATÁSÁRA. Newyorki jelentések szerint seregszámra ostromolják tervekkel azt a bizottságot, mely a Titanic katasztrófájánál elpusztult kiváló zsidó emberbarátoknak, néhai *Strausz Izidor* és *Ida* emlékének örök időkre való megörökítését szolgáló intézmény létesítésén fáradozik. A sok közül különös figyelmet érdemel az egyik, mely szerint nagy pénzalap volna összegyűjtendő, melyből vagyontalan zsidó feltalálókat támogatásban lehetne részesíteni, hogy találmányaikkal kísérletezhessenek és azokat értékesíthessék. A terv szerint a támogatás köl-

csönnek volna tekintendő, melyet később a feltalálóknek kamatostul vissza kellene szolgáltatniok. Az alapítványból továbbá műszaki intézet volna létesítendő, melyben tehetséges zsidó ifjak alapos műszaki oktatásban részesülhetnének. Végül a terv szerint állandó kiállítást kellene nyitni, melyen zsidó feltalálók bemutathatnák találmányaikat. Amerikai lapok szerint ez a terv olyan számba veendő, hogy még az esetben is meg kellene valósítani, ha a Strausz-alapítvány anyagiak hiányában nem vállalkozhatna ilyen nagyszabású tervek kivételére, vagy ha a bizottság bármilyen más okból vetné is azt el.

ÖTVEN ÉV. A zsidó művészetnek krónikájában kell megemlékezni azokról, akik a zsidó egyházi zene szárnyain emelik a lelkeket az áhitat régióiba. *Goldmann Samu*, a nagykanizsai izr. hitközség kántora ötven év óta áll az Úr oltára előtt ugyanabban a templomban, melybe először

zsongó melódiákkal telített ifjú szívvel lépett. *Goldmann Sulzer*, *Neumann* és *Salzernak* volt a tanítványa és mint ilyen került a nagykanizsai hitközség kántori állásába 1862-ben. A vallási funkciók és reábizott irodai teendők mellett a szegényügy és a jótékony-sági intézmények körül, továbbá a *Chebra Kadisa* ügyeinek intézésével hervadhatatlan érdemeket szerzett. Ötvenéves jubileuma alkalmából, a mint a helyi lapokban olvassuk, hívei és tisztelői nagy szeretettel és meleg elismeréssel ünnepelték *Goldmann*, a nagykanizsai hitközség utolsó felszázadának valóságos élő lexikona, aki sok érdekeset tudna megörökíteni e modern zsidó község rohamos fejlődéséről.

ZSIDÓ NŐ A LEGELSŐ NŐI BIRÓ AUSZTRÁLIÁBAN. *Isaacs Nancy* kisaszonyt a *Melbournei* felebbviteli bíróság bírájává nevezték ki. A kinevezés feltűnést keltett Ausztráliában, már csak azért is, mert első ízben nevezték ki nőt bírói állásra. *Isaacs* kisaszony apja is bíró, még pedig az ausztráliai legfelsőbb törvényszék bírája és nagy szerepet játszik a közéletben és a zsidó életben. Egyideig igazságügyi miniszter is volt, a nagyobb zsidó intézmények vezetőségében pedig már évek óta vezető szerepe van.

MAROKKÓI ZSIDÓK ÁLLAMPOLGÁRSÁGA. A francia kormányhoz a legutóbbi napokban hosszabb emlékiratot nyújtottak be, melyet Franciaország és a francia gyarmatok összes rabbi-jai, úgyszintén a franciaországi zsidók közül igen

sokan írtak alá. Az emlékiratban arra kéri a francia kormányt, hogy a marokkói zsidóknak adja meg a francia állampolgárság jogát.

EGY ZSIDÓ KÖNYVKIADÓ HALÁLA. *Jakob B. Brandeis*, az ismert nevű prágai könyvkereskedő szeptember 20-án 78 éves korában elhunyt. Főképp zsidó tárgyú könyvek kiadásával foglalkozott. Kiadványai közül általános elterjedtségnek örvendenek a *Reclam*-féle *Universal-Bibliothek* mintájára kiadott *Jüdische Universal-Bibliothek* füzetei és naptárai.

GOLDZIHHER IGNÁC: AZ ISZLÁM ÚJABB ALAKULÁSAI. MOLNÁR ERNŐ FORDÍTÁSA. MODERN KÖNYVTÁR 151. A vallási érzés nem egy önmagában létező valami. Az érzés maga lehet metafizikai; a megnyilvánulás során azonban a lélek egyéb érzései épp úgy befolyásolják, amint tőlük önmagára is hatást elfogad. — Ilyen lelki forrongásnak nyomai tapasztalhatók voltak mindenkor és mindenütt, — manapság pedig legérdekesebb az iszlám államokban mutatkoznak. A megváltozott világfelfogás — politikai és tudományos téren — magvában robbantotta fel a vallási érzést és a szétpattant részek ismét tömörülnek ugyan, de az eredetitől elütő külső alakot vesznek fel.

Hogy minő az új burok az iszlám testén, és hogy hányféleképp állanak össze a modernség szelétől széthordott részek, — azt mondja el nekünk e 60-oldalas tanulmányban, vonzóan és érdekesen, *Goldziher Ignác*. Szigorú tudományos felszerelésben, de majdnem egy elmés causeur könnyedségével.

A fordítás munkatársunknak, *Molnár Ernő*nek gondos és értelmes munkája. *Goldziher-életrajzában* nagy vonásokkal ecseteli a nagy tudós külső és belső fejlődését, — az előszóban pedig könnyen perdülő mondatokban fejtegeti a gondolatot, mely a tanulmányon végighúzódik: hogy az iszlám a modernségtől sosem idegenkedett. — A jelentős essay a *Modern Könyvtár* füzetek között jelent meg.

György Miklós.

ÜGYVÉDI IRODANYITÁS. *Dr. Schönfeld József*, lapunk munkatársa, a „Zsidó Szemle“ kitűnő tollú szerkesztője, megnyitotta ügyvédi irodáját Budapesten, Király-u. 36. sz. alatt.

VISSZAVÁSÁROLJUK KÉTSZERES ÁRBAN

a MULT ÉS JÖVŐ első (1912 január) számát.

Teljesen kifogástalan példányért az
eredeti ár **háromszorosát** adjuk.

A MULT ÉS JÖVŐ kiadóhivatala
Budapest, VI., Podmaniczky-u.6

SZILÁGYI GÉZA: VERSEK. (Modern könyvtár 175—177. szám.) Szilágyi Géza két évtizedet élt már a magyar irodalomban, költészetének állandó heves igénye és tagadása közt. Most, hogy anthológiába gyűjtötte eddigi háromkötetnyi versmémé legjavát (Tristia, Holt vizeken, Neked irtam, a legszebbek az utolsóban), egész új literatúránk ünnepli benne az első magyar dekadent, az első magyar erotikus poétát. Egy kiváló költőnk és kritikusunk a paradoxon éles megvilágításában ezekkel a szép és találó sorokkal jellemzi: „Forradalmár, költő és konzervatív művész, a sápadtság, a ziláltság és a láz nyugodtkezű, biztos poétája“ (Kosztolányi: Új Revü 1. szám). Bennünket azonban Szilágyi költészetében különösen azok a sajátosságok érdekelnek, amelyeket a „Mult és Jövő“ nemrég „Szilágyi és a biblia“ című tanulmányában behatóan méltatott.

Mert talán még nem volt magyar írástudó, akinek minden betűjén jobban megtetszenék, hogy aki vetette, Keletről jött, Izraelből. A zsidóságát nem egyes bibliai vonatkozásokban találjuk, amelyek esetlegesen, hanem a temperamentumában, tulajdonságokban, amelyek állandók és lényegbe vágók. Idézett mondata tanuskodik róla, hogy Kosztolányi is észrevette azokat; csak hogy ő nem vette észre, hogy az a forróvérű, buja erotikum, amely a Szilágyi Géza verseit fűti, az a mi keleti fajunké, az fakasztotta a világ első ismert szerelmi költeményét, minden idők szerelmi lírájának örök mintáját, az Énekek énekét; ő nem vette észre, hogy a Szilágyi verseinek tisztalátású, rendező intelligenciája az is Izraelé és az ő siralmas, keserű pesszimizmusát is megörökítette valaki, aki schopenhauerista volt 2000 évvel Schopenhauer előtt: bölcs Salamon. Vasból való a Szilágyi lírája, forró szenvedélyeket kalapál, mint a kovácsalággyá izzott vasat, szilárd, kemény mesterművekké.

Hogy lehetne legfrappánsabbul kifejezni a legzsidóbb magyar poéta zsidóságát és kettős egyéniségét? Két arca van, mint Janusnak; az egyik egy keserű bölcs sötét arca, aki fanyar és kiábrándító igéket hangoztat életről és halálról, kincsek-ről és szerelemről, de vanitatum vanitate; a másik egy kigyúlt, buja zsidó leányzóé, akinek ereiben sűrű piros vér forr és a szerelem mámorai után epekedik. Rájok ismernek ugye? Az egyik Salamon, a másik Szulamith. *Komlós Aladár.*

A LOVASBERÉNYI ZSIDÓ HIKÖZSÉG TÖRTÉNETE. (Írta Neumann Sándor.) Kultúrtörténeti szempontból igen érdekes község történetét dolgozta fel Neumann Sándor e kitűnő monografiájában. A lovasberényi hitközség, mely az 1700-as években történt keletkezésétől fogva mindvégig a művelt zsidó vallásosságnak volt híve, mindig nagyfokú érdeklődést s számbeli erején túl-

menő áldozatkésztséget tanusított a zsidóság ügyei iránt. Erről tesz tanuságot Neumann értékes könyvének számos adata. És hogy ez a tradíció ma is él még a lovasberényi hitközségben, mutatja az, hogy a mult iránti kegyeletből maga a hitközség adta ki a művet, amely különösen Vértés Károly hitközségi elnök kulturális érzékének köszönheti megjelenését. A lovasberényi község különben a sajátosság viszonyoknál fogva nem fejlődhetett előre. Az 1830-as években mintegy 1300 tagot számlált, míg azóta maig körülbelül 50-re apadt le. De ennek nem a hitközség dekadenciája az oka, hanem az a hirtelen átmenet, amely a zsidóságot a falvakból szinte tömegesen a számára felszabadult nagyobb városokba sodorta. A lovasberényi hitközség gazdag és változatos multjára különben még visszatérünk és Neumann Sándor, a hitközség történetírója, ismertetni fogja a „Mult és Jövő“-ben a lovasberényi zsidó régiségeket és szokásokat, amelyek igen sok érdekeséget nyújtanak.

WINTERBERG GYULA CSALÁDFÁJA. Szép és érdemes munkát végzett dr. Weisz Mór, amidőn fáradságos kutatás alapján összeállította Winterberg Gyula udvari tanácsosnak, a pesti Chevra Kadisa elnökének családfáját, amelyet egészen a XV. század második feléig sikerült visszavezetnie. Weisz dr. kimutatja, hogy Winterberg Gyula, a jeles emberbarát, a zsidó intézmények lelkes és bőkezű pártfogója, a magasztos hivatását oly példásan teljesítő pesti Chevra Kadisanak érdemdús elnöke a történész és csillagász Gans Dávidnak (szül. 1541., megh. 1613.) a leszármazottja. Winterberg Gyula ősei közt találjuk még a hírneves „hoher Rabbi Löw“ prágai főrabbit (1520—1609), R. Perls Meirt (megh. 1729.), a „Megillath Jochszim“ szerzőjét, R. Flekeles Eleázárt, a prágai rabbiság elnökét, akivel fiziognómiai hasonlatosságok is kimutathatók Winterbergnél, Hartmann Móric a kiváló író és költő (1821—1872), továbbá R. Lencsyc Efraim Salamont, prágai főrabbit, az „Oleloth-Efraim“ szerzőjét (megh. 1619), Winterberg Józsefet a jungbunzlai Chevra Kadisa elnökét és a hitközség primatorát (megh. 1868) stb. stb. Valóban, Winterberg Gyula udvari tanácsos filantrop munkodésán, előkelő gondolkodásmódján és egész harmónikus egyéniségén meglátszik, hogy igazi „ben gedolim“, amint azt Weisz dr. oly alaposan kimutatja. Weisz dr. művének második része Winterberg első ismert nagy ősevel, Ganz Dávid történetirő és csillagással, a „Cemach Dávid“ című híres történeti munka szerzőjével foglalkozik, részletesen tárgyalja életét és műveit, valamint azoknak forrásait. Dr. Weisz művének mindkét része értékes adalékkal gazdagította a magyar zsidó monografia-irodalmat.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

TÖBBÉKNEK. A *Lilien-kiállításra* minden előfizetőnk, illetve az OMIKE minden pártfogó tagja, amennyiben a tisztelet jegyet időközben postán meg nem kapta, átveheti a szerkesztőségünkben bármely délután 3-tól 5-ig. Az eredeti Lilienrajzok és karcok, amennyiben nem magántulajdonos állította ki, túlnyomó részben eladók. Az árak különbözők. Vannak képek ezer koronáért, de vannak 40 koronáért is és az utóbbiak is díszei lehetnek bármely szalonnak.

ÚJVIDÉK. A „Múlt és Jövő“ csak a második félféltől kezdve kapható, az első félfélt összes számai teljesen elfogytak és mi is 2-3 szoros ár honorálásával igyekszünk most ezeket a példányokat visszaszerezni.

T. M. MISKOLC. Színhedrin traktátusának 91. b. lapján fordul elő és tartalma a következő: Szólt Antoninus Rabbához: „Hogyan büntetheti az Úr a túlvilágon az

embert? Hiszen a test azt mondhatja, hogy a lélek vétkezett, mert hiszen mióta a lélek kiszállt belőle, mozdulatlanul fekszik, mint a kő; a lélek pedig azt mondhatja, hogy a test vétkezett, mert hiszen mióta ő elhagyta a testet, repül a végtelenbe, mint a madár“. Amire Rabbí példával felelt: Egy királynak volt egy szép fügefakertje, amelyet két emberrel őriztetett, egy vakkal és egy sántával. Egyszer így szólt a sánta a vakhoz: gyönyörű fügeket látok a kertben, jer, majd a hátadra ülök és letépek. Úgy is történt. Mikor a király megérkezett és észrevette a hiányt, a vak így vélekedett: „Hiszen én nem is látok“. A sánta pedig így szólt: „Hiszen én nem is tudok járni!“ Mit tett erre a király? Ráültette a sántát a vak vállaira és együtt ítélte el őket. Az Úr is így cselekszik, fejezte be Rabbí, veszi a lelket és visszahelyezi a testbe és együtt ítél felettük.

ALAPÍTÁSI ÉV

1862

· ХРОНОГРАФ ·
· РЕПЕТИЦИОН И ·
· ЗСЕБЭБРЕСЗТОК ·

CUENDET CONSTANZ

Svájc, Francia-, Angol- és Németország zseb-, inga- és órszórógyárainak lerakata.
BUDAPEST, IV., KIGYÓ-TÉR 5

KARCSATÓRÁK, GYÜRÜ-
ÓRÁK JAVÍTÁSOK

INGA-ÉS ÁLLÓÓRÁK RAK-
TÁRON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

ELSŐRANGÚ CIPŐK

EPSTEIN, Budapest, VI., Andrassy-út 40.
Telefon. Kobrak cipők dús választékban.

ERDÉLY ÉS SZABÓ

Laboratoriumi felszerelések és tanszerek gyára
BUDAPEST, VIII., BAROSS-U. 21

Dr. MISZNÉ

fűzőterme

Budapest, IV., Váci-
utca 7. sz. I. emelet

Telefon 142 - 45. szám

Ajánlja kizárólag mérték
után készülő szabadalma-
zott halcsont nélküli fűzőit.

Ismertető árjegyzék
!! díjtalanul. !!

DIAMANTJ.

ÚJPEST, KEMÉNY-
GÜSZTÁV-UTCA 1.
Kóser szalámi- és füstölthúsgyár. Árusítás
nagyban és kicsinyben. — — Telefon 75—07.

FOGAK

Szájpadlás nélkül, aranyhidak és koroná-
kat a legjobb amerikai módszer szerint.

Grossmann Simon

szerb kir. udv. fogász, a párisi fogorvosi aka-
démia kiállításán arany érdemkeresztel ki-
tüntetve. — Fogad egész napon át.

Rendelő szakorvos Dr. Káli H. P
Speciális arany- és porcellántömések,
foghúzás érzéstelenítve.

Budapest, VI., Erzsébet-körút 50., I.

Mérsékelt árak. Telefon 86-50 Részletfizesésre is.
Figyelem az arcképre, nevre és az 50. házszámra.

Figyelem! Erős új éttermei

Pilseni és Münchener Sörarnoka, elegánsan, fényesen berendezve,
VI., Nagymező-utca 9. sz. alatt az Európa Nagyszálló épületé-
ben (Szerecsen-utca sarkán, az Andrassy-út közvetlen közelében).
Estélyek, eljegyzések, lakodalmak részére a t. megbízóknak pompás
nagy fényes priváttermek állanak rendelkezésre.

Kitűnő ízletes ételek. Polgári árak. Előzékeny kiszolgálás.

Elkán Gyula szücs Károly köpüt 19

HIRDETMÉNY

Ezennel közhirrre tételik, hogy miután a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium ellenőrző közegei a Magy. Kir. Szab. Osztály-sorsjáték (XXXI. sorsjáték) I. osztályára szóló sorsjegyeket felülvizsgálták, azok a fő-árúsítóknak árusítás végett kiadattak. — A Magyar Kir. Pénzügyminisztérium által jóvá-hagyott sorsolási terv itt következik:

Az I. osztály húzása 1912 november hó 21. és 23-án tartatik meg. A húzások a Magyar királyi állami ellenőrző hatóság, és királyi közjegyző jelenlétében, nyilvánosan történnek, a húzási teremben. Sorsjegyek a Magy. Kir. Szab. Osztály-sorsjáték valamennyi árusítóinál kaphatók.

Budapest, 1912. évi október hó 27-én.

MAGY. KIR. SZAB. OSZTÁLYSORSJÁTÉK
IGAZGATÓSÁGA

Tolnay

Hazay

1878—1912

1878—1912

Keleti J.

BUDAPEST, IV., Koronaherceg-u. 17.

Orvos-sebészeti műszerek és kötszerek gyára ezidén üli meg fennállásának 34. évfordulóját. A cég ez alkalommal egy a maga nemében páratlan, dús ábrás

JUBILEUMI ÁRJEGYZÉKET

bocsájt ki, amely ezen szakmában minden tudni-való, legmodernebb újdonságot tartalmaz, szaksze-rűen rendezve és megmagyarázva és mely bárkinek kívánatra ingyen és bérmentve megküldetik.

A cég főcikkei és specialitásai:

Hygiéniai gummiárúk. Cs. és kir. szab. sérvkötők. Testgyenesítő gépek. Műkezek és műlábak. Műfűzők, haskötők, mellfűzők, melltartók, hátegyenesítők. Gummigörcsérharisnyák. Gyógyvillanykészülék. Beteg-toló-kocsik és szobaürszékek. Betégápolási és a beteg kényelméhez szükségeslendő, kozmetikai-, utazási-, massage- és manikure mindenféle cikkek.

MULT ÉS JÖVŐ 473

XIX. évfolyam

Telefon 63-45

Beiratások egész éven
át naponta 9-6-ig * *

SOMOGYI MÓR

tanár, zongoraművész, államilag képezett okl.
zenetanár igazgatósága alatt álló

zene-konzervatóriumába
Budapest, VII., Erzsébet-körút 44

ZONGORA, ÉNEK, HEGEDŰ és az összes tanszakok
oktatása * * * Államilag diplomált tanárok

Báziasszonynak

leginkább szükséges „TITANIA“ mosógép,
mángorló, mosogató-szekrény vagy jégsek-
rény. * * * * Háztartási árjegyzéket kérjen

Takács Oszkártól

Budapest, VI., Nagymező-utca 49

Szőnyegjavítást elfogadjunk!

PERZSA SZŐNYEGET

legelőszörin szerezhet be
MAROKKAI-UTCA 4. (VÁCI-KÖRÚT SAROK).
Pontos cím! Pontos cím!

Perzsa szőnyeget
rendkívül jutányosan vásárolhat
Összekötöt 26-35 45, 50 K-tól feljebb. Átvetőt
125-150 180 K-tól feljebb. Szalon- és ebédlő-
szőnyegek különféle nagyságban és árban. ☐☐
(Tessék a pontos címre ügyelni.)

PFEIFER LIPÓT ÉS FIA
MAROKKAI-UTCA 4. VÁCI-KÖRÚT MELLETT

Művészies szőnyegjavítás!

PERL MIKSA

DIVATNAGYÁRUHÁZA
Budapest, VII., Thököly-út 9

Telefon 86-32 ♦ Alapított 1885

DÜS VÁLASZTÉK

a legújabb angol, francia úri, női divat,
fehérnemű és kézimunka-különlegességekben.
KITÜNTETVE MŰVÉSZIES KIVITELŰ
KÉZIMUNKÁÉRT ÉS FEHÉRNEMŰÉRT

Schlesinger Jos.

Budapest, VII., Király-utca 1.

Mindennemű templomi aranyhímzések készítése,
parochesz. Tóra-ruha, Almemor-takaró, Chuppa
stb. Izléses, művészies kiállítás. Jutányos árak.
Rajzok, minták s részletes ajánlatok ingyen és
bérmentve.
Nagy raktár az összes zsidó rituális tárgyakból,
templomi és házi használatra. Szefer tóra, kék-
késes, tóradszek, kina- és valódi ezüstből. Selyem
talisz, imakönyvek stb.
Az összes zsidó irodalmi művek nagy raktára.
A Magyar Zsidó Könyvtár (szerkeszti: dr. Patai
József) kiadóhivatala. Zsidó ifjúsági és kultúr-
egyesületi könyvtárak berendezése.

474 MULT ÉS JÖVŐ

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

REMÉNY

A „MULT ÉS JÖVŐ“
IFJÚSÁGI MELLÉKLETE

SZEBENYEI JÓZSEF: MISS LEFÈVRE GENERALIS.

Abban az iskolában, ahol én a gyerekéveimet eltöltöttem, a Grammer School No. 79-ben, a new-yorki Second Avenue és a First Street sarkán, a tanárnők és a tanárok sohasem említették az Isten nevét.

Sohse mondták nekünk, hogy járjunk a vasárnapi iskolába, azt mondták, hogy ne járjunk. Ott tanították ugyanis a vallást, mert az amerikai törvények az állami iskolákból kitiltották a hittant és külön iskolába, a vasárnapiba, az ünnepibe utasították. A vallás kérdése ott a szülők kérdése, a nevelés kérdése, az államnak semmi köze hozzá. Így esett aztán, hogy se Miss Steffens, se Miss Kielley, se Mr. Biggs se a többiek, soha nem beszéltek se az Istenről, se a Megváltóról, csak az algebráról, a földrajzról, a nyelvtanról. Az Istenről soha, soha. És míg az angol gyerekek, az anglikánok és az unitáriusok a szüleik vallásosságából merítették a hitet és el-elvezették őket a vasárnapi iskolákba, addig mi — voltunk néhányan — szomorú zsidófiúk, azalatt a nyolc év alatt csak messziről láttuk a templomot és a héber betűkkel is csak a gettóban talákoztunk az üzletek címtábláin. És a más országokban apró körünkben belénk nevelt zsidóságunkat a nyolc év alatt itt elveszítettük, hogy soha vissza ne szerezhessük többé.

Úgy éltünk ott a nagy munkaforgatagban, mint valami idegenbe plántált elvadult állatkák, csak azt éreztük, hogy valami rémes bünt követte el velünk szemben, mikor kigyomlázták belőlünk a hitet, a vallást, anélkül, hogy akarták volna. Mert az bizonyos, hogy nem akarták. Ők maguk konzervatív és vallásos emberek voltak — befelé, a külsőségekben hidegek és merevek a vallás iránt,

a templomba csak az ének és az orgona vitte őket. Én is eljutottam egyszer az 58-ik utcai zsinagógába, mert kíváncsi voltam, milyen az, ahol levett kalappal imádkoznak a zsidók — angolul.

Ezek az elangolosodott amerikai zsidók, bankárok, milliomosok, nagykereskedők és sportsmanok csupa angol és amerikai típus, a külsejükben semmi zsidó jelleg, ijesztő paródiáját adták annak a zsinagógái hangulatnak, amit apró gyerekkoromban láttam. Angol szöveggel héber dallamokra énekelt a kántor és a színházak kardalosaí kísérték a kórusgallérián. Ezek egytől-egyig keresztények voltak. A zsidó kórusba álltak mellékjövédelmet keresni, mert ott legbusásabb a mellékjövédlem. És a tömeg állt ott, szertartásosan, mereven és némán. Csak a kántor imádkozott, a többiek hallgattak és csend volt, néma, áhitatos csend, mint a római székesegyház templomában. Paródia volt, szimpla paródia és én nem tudtam felemelkedni sem a hangulatukhoz, sem a protzsághoz, ami kikiabált ebből az áhitatból.

Lenn, az alsó városban, az East side-i gettóban pedig nem érezheti jól magát a civilizált magyar zsidó. Az apám szerette a zsidóságot, még se vitt oda; két végzet közé kerültünk és nem tudtunk egyikkel sem összebarátkozni.

Így amikor a felserdültünk és nyitott szemmel néztük a világot, angol ortografiával írták le nekünk a Yisgadal, vyiskadást, hogy el is tudjuk olvasni a nagy szomorúságok első óráiban.

A Miss Lefèvre regimentjében voltunk vagy tizen ilyen elveszett legények, akik zsidók voltunk és mégsem voltunk zsidók, akik kevesebben voltunk mint a többiek, akár keresztények, akár len-

Szombat délután. (Az 1859-iki zsidó évkönyvből.)

gyel-orosz zsidók voltak is. A sehova se tartozandóság nagyon szomorú érzés. Kóbor kutyák jutnak az ember eszébe. És bár a Miss Lefèvre regimentje nem volt egy vallásra alapított intézmény, mégis megszegyenülten álltunk ott egyszer mi tizen, szegények, künnrekedtek.

Ma már ezeket a regimenteket Boy Scoutoknak hívják. Az ősapjuk volt a Miss Lefèvre regimentje. A vén kisasszony apja, vagy öreg apja generális volt valamelyik háborúban. Öreg lány volt, sok milliója volt és egy kicsit — bolond volt. Az volt a mániája, hogy szervez magának egy kis regimentet, ötszáz ügyes, kedves, gonosz kis fiút, olyan 16—17 éves kamaszokat, akik azután csodákat műveljenek. Kicsit bolond volt és nem tudta mit csináljon a pénzével. Összeszedett ötszáz gyereket, kiöltöztette őket katonáknak, világoskék nadrág, sötétkék blúz, katonasapka és egy puska, amit alig bírtunk emelni. Ez volt a Miss Lefèvre regimentje. Hogy ha majd kell, legyen aki megvédje Amerikát az ellenség ellen. Minden vasárnap délután felöltöztünk katonának és mentünk gyakorlatozni. Nyáron, szünet időben, reggeltől estig gyakorlatoztunk a szabadban, szélben, viharban, nyugalmazott katonatisztek voltak a parancsnokaink és Miss Lefèvre, a kincstár, mint generális, a nemzetiszínű szalaggal a derekán. Szigorú volt mint egy igazi hadvezér és mosolygós, ha jól execiroztunk, mint egy kávénéni. Télen, mikor hideg volt, a Lexington Hell óriási termében folyt a kiképzés, kaptunk meleg teát, sandvichet, tejet, kiki amennyit akart. A generális asszony pedig meleg szívvel nézte, hogy falatozik a sok kis éhes katona. És számon tartott bennünket szigorúan, mint egy számvivő őrmester. Ha valamelyik hiányzott egy napon, másnap már ment a lakásra, megnézni mi történt az ő katonájával. Ahol aztán bajt talált, ott segített. Dr. Craig, az ezredorvos rögtön ott termett, orvosság volt ingyen, jó édes orvosság. A Miss Lefèvre keze mindenütt jót tett — a katonáival.

És volt neki még egy rigolyája. A Lafayette. General Lafayette halálának évfordulója ünnepe a Miss Lefèvre regimentjének. Ilyenkor díszbe öltöztünk, kirukkoltunk, zászlót vittünk, volt szavalás, volt imádkozás és volt a végén nagy oszonnázás, ajándékok osztogatása és emlékezés a hős Lafayette-re.

Egy ilyen ünnepi alkalomkor, vasárnap délelőtt valami újabb ötlete támadt Miss Lefèvre-nek. Ami még soha meg nem történt, vallások szerint külön-külön felállított bennünket: a katolikusokat, az anglikánusokat és külön bennünket tíz zsidó fiút. Aznap délelőtt elvitte a katolikusokat templomba, imádkozni Lafayette-ért. Délután elvitte az anglikánokat. A papokkal prédikáltatott, a kántorokkal énekeltetett a nagy hősről, imákat mondatott a lelkiüdvéért. A következő szombaton azután elvezette az ő kis zsidó katonáit a zsinagógába. Kissé zavartan álltunk a tömegben. Az emberek

figyelmét persze magára vonta a kis csapatunk, mi meg feszengettünk a szokatlan környezetben. Kettes sorban álltunk, Miss Lefèvre a jobb szárnyon, figyelt, nézett és parancsolgatott:

— Egyenesen állni! Húzd ki magad! Feljebb a sapkát! Vigyázz!

És mi álltunk egyenesen, kidüllesztett mellel és bámultunk majdnem értelmetlenül, bambán. Mikor a gyülekezet „Áment“ zúgott az előimádkozó után, mi csukott ajakkal, némán és idegenül, mintha dísztestőrségnek állítottak volna oda bennünket. Mikor a prédikációra került a sor és a rabbi Lafayette-ről beszélt, Miss Lefèvre szeméi csillogtak, mi meg csak néztük a papot, aki németül beszélt, zsargonnal keverte és amiből mi nem értettünk egy szót se, aminthogy a Miss Lefèvre sem értett. Az egész szertartás inkább kínos volt és idegenszerű. Untuk is a dolgot és a merev állás kimerített bennünket. Szinte boldogok voltunk, mikor az istentisztelet véget ért.

Hideg őszi nap volt, mikor megérkezett a Brittanía. Liverpoolból hozta azokat a zsidókat, akik Oroszországból elmenekültek a progromok elől. Az amerikai liberálisokat és a zsidókat végtelenül felháborították ezek a gyilkolások. A new-yorki zsidóság — százezer vagy még több ember — nagy tüntetéssel fogadta a Britanniát. Kivonultak a hajó elé tízezernyi tömegekben. Minden nemzetbeli zsidók, egyesületek, zászlókkal, elől a papok mintegy dokumentálására a faji összetartozandóságnak Igen felemelő dolog volt és a fél város izgatottan leste a különös felvonulást.

Aznap délután mi a Harlemben gyakorlatoztunk. Miss Lefèvre végig ment a sorok előtt és mikor engem meglátott, kereste a többi zsidó fiút.

— Ti nem mentetek a Brittanía elé?

— Nem.

— Ti nem vagytok zsidók?

— De igen, zsidók vagyunk.

— Hát az hogy lehet?

Nem tudta megérteni, hogy zsidók vagyunk és nem mentünk a Brittanía elé.

— A zsidó katonáknak ott kellene lenni, mondta szemrehányó hangon. Come on boys! Beleültetett bennünket az automobiljába és az nyilsebesen vitt a kikötő felé.

Szánalmas külsejű, kaftános öreg emberek, robusztus fiatalok, korán elhervadt nők és rengeteg poronty... inkább visszataszító volt, mint felemelő a bevonulásuk. Legfeljebb szánalmat keltettek és mi sehogy sem éreztük az összetartozandóság érzését. Olyan távol estünk ezektől a kulturálatlan látványemberektől, olyan borzasztóan idegenek voltak a szívünkhöz, hogy nem értettük meg az egész parádé jelentőségét.

— Szegény emberek, mondta Beer, jobb lesz nekik itt, mint Oroszországban. Örülni kellene nekik és nem vonakodni.

! Mikor visszaértünk az ezredhez, Miss Lefèvre kíváncsian kérdezősködött. Mi érzéketlenül beszélünk a bevonulásról.

— Toprongyos népség. Van az East side-on belőlük egy millió.

— Nem sirtatok? kérdezte.

Elneveltük magunkat. Miért sirtunk volna? Mi közünk nekünk amerikai fiúknak az orosz zsidókhoz?

Miss Lefèvre megdöbbenetette e cinizmus.

— Ti nem vagytok zsidók, ti nem vagytok egész emberek! Ti bennetek nincs érzés, nincs vallás. Láttam a templomban is. Ti talán még imádkozni sem tudtok.

En egy kissé szégyeltem magamat, a többiek is elnéztek a New Jersey hegyek felé, ott a Hudson tulsó partján, csak Beer, aki nagyon szép fiú volt és fehér volt az arca, mint egy leányé és aki Amerikában született, kapta fel a fejét és yankee módon vágta oda:

— No busines of yours (semmi köze hozzá).

Miss Lefèvre hirtelen észhez kaphatott, mert ahelyett, hogy visszautasította volna a hangot, halkán mondta:

— Igazad van, semmi közöm hozzá. Bocsássatok meg, ha illetlenséget követtem el.

NAGY LÁSZLÓ: AZ Ó ZSINAGÓGA.

Nádfődeles, ó ház, sárgára pingálva,
A vályog bús foltja kiüt alóla,
Régi, korhadt ajtó a kapufélfára:
Ez a kis falusi, csöndes zsinagóga.

Benn a templomba' meg rozoga kis padok,
Melyek nyugalmasan a hírokre várnak.
Aztán homályos, porlepett ablakok,
Amiken befutnak csodálatos árnyak...

A vén mennyezetről egy otffeledt lámpa
Tekint le ványadtan a templom földére,
De ócska kanóca sose' borul lángba
S nem küld sose' fényt a méla szürkéségbé.

Csak az örök mécses kinnal égő bele
Libeg pislákolva a kicsi templomba',
Ez is olyan furcsa, alázattal tele,
Mínthogyha ő is a hívőkkel hajlongna.

JÁVOR BELLA: DOMINÓ NÉNI. (ELBESZÉLÉS.)

(VÉGE.)

isztára sepert udvar és sok apró kavics csillog a napon. És milyen nagy a csöndesség! Istenem, be gyönyörű volna, ha mindég aludnának az emberek, ha mindég így volna, ahogy most van. Ilyen nagyszerű csöndesség és ilyen fényes, meleg nyári délután. És mindég szombat. És tudnék vigyázni a ruhámra úgy, hogyha egy hónapig is mindég szombat lenne, én

— Én is bocsánatot kérek, mondta Beer. Nem akartam önt megsérteni, Miss Lefèvre.

— Gyertek csak, fiúk!

Mig a többiek ott gyakorlatoztak, mi tizen zsidó fiúk elvonultunk egy nagy fa alá. Leültünk, Miss Lefèvre köré, lovagló ruhában volt és a kezében a pálca, amivel néha-néha a szívét paskolta.

— Mert úgy áll a dolog, hogy az ember az apját meg az anyját a hiten, a valláson át szereti és aki a fajtájához nem ragaszkodik, az az anyjától is el fog idegenedni és én nem hiszem, hogy bennetek erősebb volna a közöny, mint a szeretet érzése. Ezt ne felejtsetek el soha. Én rám pedig ne haragudjatok, mert hiszen a javatokat akarom.

Ettől a naptól kezdve Miss Lefèvre, valahányszor alkalom adódott, félrevonult velünk és beszélt, beszélt felemelő, nagy szépségekről, zsidók szenvedéseiről, csodás nagy dolgokról, üldöztetésről, ezeréves fájdmakról, hősookról, martírokról, annyi rajongással, annyi szeretettel, hogy lassan-lassan visszavezetett bennünket oda, ahonnan kirekedtünk, ahonnan lázas élet nagy forgatagában gyerekefjével ártatlanul kibuktunk. Az egyszerű lelkek nemes indulatával visszavezetett bennünket a zsidóságunkhoz.

Különben mindenütt riasztó csönd lebeg.
Csak reggel, este jut más világ el ide,
Mert jönnek, jönnek a szakállas emberek
S a csöndes templomot halk moraj tölti be.

Fölhangzanak hosszan szaggatott sírámok,
Elcsukló, fölsíró, bús melódiák,
Elsíratott vágyak, szertefoszlott álmok
Kesergő, szomorú, könnyörgő, bús imák!

A templomot aztán mindenki elhagyja,
De végső akkordul még lassan ott rezeg
Egy fájó imának elenyésző hangja,
Melyet elsírtak a szomorú emberek...

És amikor végre elhalnak a hangok,
Míntha megaggott, öreg ember vóna,
Akit már mindenki egymagára hagyott,
Úgy áll ott roskatag az ó zsinagóga.

akkor is mindég olyan fehér és tiszta ruhában járnék, mint mikor hetenként egyszer van szombat... De igazán, ehhez a gyönyörű, fénylő napvilághoz nem is illik lárma; ehhez a ragyogó, tiszta kék égboltozathoz csakis csöndesség illik. Legföljebb egy kisgyerek bűgő, panaszos sírása, de az is csak alig hallhatón!

Erre gondoltam és megfordultam, hogy remegő kezemet az ajtó kilincsére tegyem... És ezzel a

mozdulatommal bevertem a színes, drága ablaküveget... Én nem tudom, egy picikét, egy egész picit csúszott félre a kezem a kilíncsról az üvegre. Bámulva álltam előtte. Háromszor akkora, mint én; erős, pompás és milyen szép és én, én, egy gyerek, egy győnge kisleány, ilyen bábnak való kiskezekkel, én eltörhettem egy ilyen üveget. Mi lesz most?!

A sok tört üvegszilánk színesen csillogott a napon... Milyen szép. Édes Istenkém, ha legalább egy évig minden nap így játszana a napon, így eltörve, így, ilyen szemkápráztatón szikrázva, égve... ha, igen, ha itt állhatnék előtte és nézhetném vagy egy évig legalább... Megsimogattam a különböző alakú üvegdarabokat; egyik olyan, mint egy kis cica, még füle is van és farka is... Egyik olyan, mint egy kis olló, mint egy kis kés... És az ami az ajtóban maradt állva, az olyan érdekes, ezer szálla van, olyan, mint egy, mint egy...

... a Dominó néni feje látszott az üvegen keresztül, rettenetesen megnagyobbodva és eltorzulva. Borzalmat kiáltottam. Végem. Lehúnytam a szememet. Még mindég láttam a napon szikrázó drágaságokat... Istenem, amíg élek mindég fogom látni. Mi az, hogy lehúnyom a szememet? Az csak egy vékony kis bőr, azon át még lehet látni jól. Ha nyitott szemmel tíz méterre is ellátok, akkor, ha betakarom a szememet a szempillámmal egy lépésre még csak elláthatok!

Ereztem, hogy Dominó néni előttem áll és hogy mellén összefonta a karját, ami azt jelenti, hogy megtorlason törí a fejét... Igazán kíváncsivá tesz, vajjon mit tervez? Még megöl... Dominó néni kegyetlen, rossz asszony, fősvény is, az ő számitása szerint egy ilyen üveg száz forintot is megér és bizony az én számitásom szerint én nem érek ennyit... Szemet szemért, az üvegért bizony meg kell halnom! Bár még ezzel se lesz megfizetve. Szegény anyus. Esetleg önéki is rá kell pótolni a jobb kezét, de egy ujját biztosan! Pedig ő nem oka semminek. És a drága kezére szüksége van, mert dolgozni muszáj. Istenem, Istenem.

Dominó néni csak állt mozdulatlanul és nézte, hogy én lehúnyt szemmel állok, pedig alszom biztosan. Szerette volna megkérdezni, hogy mit keresek én az ő ajtója előtt, de nem akart fölbreszteni... Egy kis szárnyaszegett, hazátlan beteg verébnék nézett és nem volt szíve hozzá, hogy lecsapjon az öklével a remegő kis jószágra... Csak állt és nézett nesz nélkül. Találgatta: vajjon szívet keres ez a gyermek nálam? Vajjon jó gyermek e? Miért jött volna ide?

Rengeteg idő telt el így. Aztán nem bírta tovább a hallgatást Dominó néni. Mintha magának beszélne, alig hallhatón súgta:

— Szegény gyermek, milyen szép...

Ó, a jó Istenke leküldte a legjobb angyalát! Segítségemre jött, megvéd, nem engedi, hogy meghaljak. Most már fölnyithatom a szememet, nem vagyok egyedül! Szinte muzsikál a hangja az Istenke angyalának! Ó, ezzel a hanggal könyörög

majd a kegyetlen Dominó néninél, hogy ne bántson engem.

— Dominó néni... — mondtam csalódottan. Senki más nem volt a közelünkben. Most már igazán végem. Megadással nyujtottam feléje a kezemet.

— Szegénykém. Elvágtd a kezedet, csupa vér! Hogy én elvágtam a kezemet! Az egész életem el van már vágva, nemcsak a kezem.

— És a kis ruhád is, minden csupa vér. Kikapsz anyuskádtól gyermekem!

— Most meghalok...

— Dehogy, dehogy, nem halsz meg kicsikém. Én bekötözöm a kezedet és meggyógyul.

— És az üveg? Az üveg Dominó néni drága... Ugyebár nem készakarva tetted gyermekem? Véletlenség volt az egész, ugye? Ilyen külsővel nem lehetsz te rossz, csintalan gyermek. Te ezt nem a bosszantásomra tetted, mint a többiek szokták. Ugye nem? Nos mondd, hogy véletlenség volt.

— Nem tudom...

— Nem tudod? — nevetett Dominó néni és bevezetett a szobába, ahol olyan gyönyörű volt minden. Minden mindegy, ha nekem megadatott, hogy ezt a sok szépet megláthassam, talán ezután annak kell következni, hogy meghaljak utána...

Dominó néni egy aranyos, fehér tálban megmosta a kezemet. A véres víz végigcsurgott fölfelé tartott karomon és lefolyt a szőnyegre... Mindég több és több. Dominó néni, mintha nem bánta volna, csak öntötte a hús, friss vizet tovább is vérző kezemre. Az arca aggodó volt és szeretetteljes. Bámulva néztem és nem értettem, mit akar velem. Egy puha, tiszta kendőbe óvatosan megtörölte a kezemet. Olyan kedves volt az arca e pillanatban, mint anyusnak szokott lenni, mikor elégedett és nem haragszik; szombati napokon... Talán azért ilyen kedves a Dominó néni arca is, mert ő is érzi a szombatot! Jaj, Istenem, ha elmúlik a szombat és újra jönnek a hétköznapok, akkor fizet majd Dominó néni az ablaküvegért! Azt mondják, vallásos asszony, szombaton pihen, szombaton se nem sir, se nem örül túlságosan, csak imádkozik... Majd holnap!

Dominó néni megcsókolta vérző kezemet és kiszaladt a szobából. Most, most! A gyanú visszatért: Dominó néni még ma fizet, most, mindjárt...

— Nem akarok itt maradni... Hazaakarok menni. Nem akarok meghalni, élni akarok... Drága jó Dominó néni tessék megbocsátani!

Dominó néni vattát hozott, meg egy nagy darab csokoládét. És míg kötözte kezemet, mosolyogva hallgatta, hogy mit beszélek.

— Ha nagy leszek és sok pénzem lesz, más üveget fogok venni. Még szebbet...

— Csítt, gyermekem! Szombaton nem szabad alkuról beszélni... És tervezgetni sem szabad, hogy így, meg úgy, ha nagy leszek! Ha a jó Isten megsegít, persze nagy leszel, de enélkül az Ő nevének említése nélkül nem szabad a jövőről beszélni! Mint szeretném, ha annyi haragot táp-

lálna szívében Istenünk ellenem, amennyit én ellened... Hát nem látod, hogy nem haragszom?

— Milyen jó Dominó néni. Mindég ilyen jó vagy csak szombaton... A gyerekek úgy félnek Dominó nénitől...

— Csak a rosszak félnek, azok, akik azt hiszik, hogy van okom a haragra, mert rászolgáltak. Pedig én nem bántok senkit és akad, aki jónak tart... Igaz többen hiszik, hogy nincs bennem könyörület és hogy egyedül engem illet meg minden földi jó... Mert ha valakin segíték titokban teszem, hogy ne tudja más. Kevesen szeretnek. Mindenki gyűlöl, mert kényelemben élek. Valaha még érteni fogod gyermekem, miért élek én így, mindenkitől elzárva és hogy miért nem szeretek én senkit a szegényeim kivül. A jók megérik, hogy hozzájuk jó vagyok, nem félnek tőlem. Ezért szeretlek téged is. Te bizalommal jöttél hozzám és szeretni akarsz. Te nem vagy bátor, se szemtelen, te csak jó vagy és a jót kerested bennem is. Megérted. Így is van. Most már nagyon fogjuk egymást szeretni.

Térdreestem a szőnyegen, Dominó néni lába előtt.

— Szeret Dominó néni? Nem kell meghalnom? És én is megláthatom a szegényeket...

— Kelj föl. Nem szabad térdepelni. Bűn ez is. Tudod ezt gyermekem? Hát ezután velem jössz a beteg emberekhez. Azok megnesemesítenek téged is, ha látod a szenvedésüket. Akarod?

Hogyne akartam volna. A világon nincs aranyosabb asszony ennél a ráncos arcú, haragos szemű,

mindenki által gyűlölt Dominó néninél. Ez egy szent, egy angyal. (Vajjon mit szólnak majd ahhoz, ha engem együtt látnak a gazdag, a félelmetes Dominó nénivel!) Ó, csak azután tudtam meg, hogy micsoda asszony Dominó néni! Hogy mije ő a jó embereknek! Mikor kézen fogva elvezetett a nyomor tanyákra, ahol beteg, nyomorult emberek éheztek, fáztak és jajgattak és kívánták a halált. Istenem, azt hittem akkor, millió ember élete függ a Dominó néni életétől. És én eddig nem tudtam, hogy szegényebb ember is van, mint anyus, meg én! Milyen jó és egész életemre áldásos, hogy megtanított erre az a szent asszony. Azok a rosszlevegőjű, dohos pincelakások! Az sok jajgató, nyomorult ember mosolyogni próbált, mikor beléptünk az ajtón... Ez a mosoly bearanyozta Dominó néni egész életét. Ezzel fizettek neki és ő meglegedett ezzel. Az egészséges, a gazdag, a szívtelen emberek becsüléséből nem kért. Mennyi könnyet törölt le a Dominó néni reszkető keze! Hogy megváltozott a Dominó néni szemkifejezése, milyen gyengéd és meleg lett egyszerre! Nem bírtam megérteni: beteg emberek halvány, erőtlen mosolygása, hogy kárpótolhatja Dominó nénit az élet ezer örömeért... És most? Most azt mondom: légy ezerszer áldott te szentséges öregasszony, éhezők titkos védangyala. Te tetted, hogy érezni, eszmélni, látni megtanultam. És most, mikor már senkim sincs, ami a szívemnek kedves volna, csak a te sírod egy ócska zsidó temetőben... most áldalak, most értelek...

Telefon: 25-02 és 66-97.

Telefon: 25-02 és 66-97.

Magyar Élelmiszer Szállító Részvénytársaság

Budapest, IX., Tóth Kálmán-u. 8—10. sz.
Fiókok: Wien, Berlin, Breslau és London.

A társaság működési köre:

1. **Hűtőház.** A modern technika eddig elért vívmányainak felhasználásával berendezett hűtőházban bárki tetszés szerinti időre mindenféle élelmicikket hosszabb ideig kifogástalan minőségben eltartthat, mérsékelt díjtelek mellett. A beraktározandó árúk kezelésére, illetőleg a beraktározás feltételeire részletes útmutatással készséggel szolgál a társaság igazgatósága.

2. **Jéggyár.** Napi 1000 métermázsza tartós kristályjegget termel.

3. **Kiviteli osztály.** Wien, Berlin, Breslau és Londonban saját alkalmazottainak vezetése alatt fenntartott fiókjai mérsékelt jutalék mellett mindenféle hazai élelmicik bizományi értékesítésével foglalkoznak.

4. **Szállítási osztály.** Fuvardíjkedvezményeket folyósít a nyugati vámkülföldre feladott élő és leölt baromfi, tojás, vad, vaj, friss főzelék, zöldség, friss gyümölcs, túró és mézkiüldemények feladási okmányai alapján.

5. **Gyűjtőforgalom.** Az élelmicikkek pontos és olcsóbb szállítása érdekében Budapest-nyugoti pályaudvar Budapest-Józsefváros, Wien-Stbhf és Berlin állomásokra élelmiszer-gyűjtőforgalmat tart fenn.

Eddig páratlanul álló

szerencse!

A világ legnagyobb osztálysorsjegy főnyereménye

A lefolyt VI. osztály főnyereménye

400,000 K

és a jutalom

600,000 K

összesen

1.000,000 K

egy millió korona

egy számra és pedig a **103881** számú sorsjegyre esett. Ezen összeget a

TÖRÖK A. É TÁRSA

bankház r.-t., Budapest, IV. ker., Szervita-tér 3/c

Magyarországon lakó négy vevője nyerte

REMYNY 61

JAKOBI G. LAJOS

ANGOL ÚRISZABÓ, BUDAPEST, PODMANICZKY-UTCA 11. :: TELEFON 153-94.

Ajánl elsőrendű kivitelben, kizárólag mérték után készülő, legújabb őszi és téli öltönyöket és double felöltőket jutányos árak mellett. Nagy választék a most érkezett legfinomabb angol és skót szövet-különlegességekből ::

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA
Budapest, VII. ker., Síp-u. 12.

Pályázati hirdetemény.

A pesti izr. hitközség előljárósága a kezelésében levő „Reich Armin és neje, Blau Fanny alapítvány” egy izraelita vallású szegénysorsú, hajadon menyasszonynak kiházasítási segélyül kiadandó 470 korona 25 fillér összegű kamataira pályázatot hirdet.

A pályázat eldöntésénél előnyben részesül az, aki az alapítók valamelyikének vérrokona, ami közhítelű okiratokkal igazolandó, rokonpályázó hiányában pedig az árva vagy félárva.

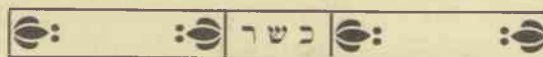
A születési-, szegénységi- (esetleg rokonsági vagy árvasági) bizonyítvánnyal, valamint az eljegyzés megtörténtét igazoló irattal kellően felszerelt pályázati kérvények folyó évi december hó 15-ik napjáig az alulírt előljárósághoz küldendők.

Pályázni kívánók figyelmeztetnek, hogy a kiházasítási segély elnyerőjének a zsinagógai időszámítás szerinti Sebat hó 18-án (1913. évi január hó 26-án) kell esküvőjét megtartania.

Budapest, 1912. évi október havában.

A PESTI IZR. HITK. ELŐLJÁRÓSÁGA

Baromfikereskedő

Ne essék kétségbe, ha vendéget kap, ha éhes, ha eljegyzést vagy lakodalmat tart, akkor telefonáljon 57-21, Stein Bernát 20 év óta fennálló, legjobb hírnévnek örvendő baromfi-kereskedőhöz, Budapest, IX., Ráday-utca 3., ott kaphat a nap bármely szakában idei libát nyersen vagy sültve, úgyszintén olvasztott libazsirt házhoz szállítva.

RÁCZ SÁNDOR FÖV. TANÁR fiúnevelő- és tanintézete

Budapest, V., Személynök-u. 7. sz., I. em. elemi, közép- és kereskedelmi iskolai tanulók számára. Német, francia, angol társalgás. Zene, torna, sport. Korrepetíció bejárók számára. Magántanulóknak rendszeres tanfolyamok. Elsőrendű fővárosi és állami közép- és kereskedelmi iskolai tanárok. — Akadémiai és egyetemi hallgatók számára külön penzió és jogi szeminárium. — Nyári szünidei telep: Párisban és Abbáziában. — Prospektus ingyen.

”MINIMAX”

az összes kultúrállamokban szabadalmazott és bevezetett kézi tűzoltókészülék, mely a veszély pillanatában kéznél áll és bármely laikus vagy gyermek által könnyen kezelhető. Eddig több mint 30,000 esetben kitűnő szolgálatot tett ☎ Telefon 37-31. ☎ Felvilágosítással szolgál a

Magyar Minimax Részvénytársaság Budapesten

Gyár és iroda: VI., Rózsa-utca 85. szám

SPITZ LAJOS

egyenruha- és polgári szabó
BUDAPEST, WESSELÉNYI-UTCA 1. (TEMPLOM-BAZÁR).

Angol lovaglő bricseszek bármely színben és minőségben, elegáns kivitelben darabonként 30 koronáért készíttetnek.

ELEGÁNS ANGOL FÉRFI ÖLTÖNYÖK 60 K.-TÓL. VIDÉKRE MIN-TÁKAT BÉRMENTVE KÜLDÖK.

Tokaji Bortermelő Társasága Rt. Tokaj

Elnök:
Windisch-Graetz Lajos herceg.
Gyógyasz, szamorodni és asztali boral felülmúlhatatlanok. • Kaphatók mindenütt. • Árjegyzéket kívánatra ingyen küld. • Központi iroda: Budapest, VI., Teréz-körút 25. sz.

MODERN
LEVEL-
PÁPIR-
UDONSÁ-
GOK.
PÁPIR-
ÁRUK

PAPER **M**OT
PÁPIRÁRUHÁZA

BUDAPEST
FOUZELETV.
VÁCI KÖRUTCA
TEL.: 47-57
FÜKÜZLET
VÁCI KÖRUTCA
TEL.: 86-75
M. K. M. STATÁRA
REG. PL. N. SZ. T. A. R.
SZ. A. L. A. 1962

HOLZER

CS. ÉS KIR. UDV. ÉS KAMARAI SZAL-
LÍTÓ DIVATHÁZA BUDAPEST, IV.,
KOSSUTH LAJOS-UTCA 9. SZÁM.

Toilettek, kosztümök, paletók,
blúzok, pongyolák, kesztyűk,
harisnyák, ernyők, reticülök,
női fehérneműek egyszerű és
elegáns kivitelben.

Hirdetéseket

felvesz a kiadóhivatal,
Budapest, VI., Podma-
niczky-utca 6. szám.
☛ Telefon 146-92 ☛

Elegáns vendéglő a nyáron át

területén.
Ujjonnan berendezve — Ízletes, jó ételek — Kifőző
italok — Lakodalmak és ünnepélyek alkalomával
különbejártatú díszes szalon.

NEIGER J. Budapest, VI., Teréz-körút 4.

Egyéves önkéntességre

jogosító vizsgára előkészít
legrövidebb idő alatt

Tandij csakis sikeres
vizsga esetén fizetendő.

HOROVITZ

Az intézet VII., Alácska-
utca 5, 1. em. alatt van.

Rácskapukat,
rácskerítéseket,
ajtókat,
vasablakokat
a legszebb ki-
vittelben szállít

ABELES EMIL

Budapest, V., Váci-út 14.,
a nyugati pályaudvarral szemben

NEUMAYER FÜLÖP

Bpest, V., Deák-Ferenc-tér 1, Erzsébet-tér sarok
Bútorszövedek, terítők, függönyök, szőnyegek gyári rak-
tára. Kivánatra mintát bérmentve küldök. Telef. 11-21.

EFCO

Porosz
kőszén-
tégla a

legjobb fűtőanyag

Pongrácz és
Pongrácz
VII., Erzsébet-
kört 50.

EFCO

Telefonszám
177-41
és 198-03.

BOROS ÉS KOHN

sírkőraktára, Budapest, VI., Váci-körút 7

Egyszerű és díszes kivitelű,
valamint nagyobb szabású
SIREMLEKEK nagy
választékban jutányos áron.

Vidéki megrendeléseket felelősséggel szállítunk

Legjobb, legtartósabb s így leggazdaságosabb a

Metzeler auto-pneu

METZELER & Co. R. T. MÜNCHEN

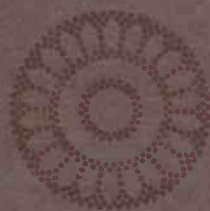
Magyarországi vezérkép-
viselet és állandó raktár

KÁLLAI GY. és TSA

cégnél, Budapest, VI. Ker., Mozsár-utca 12. sz.
— Ugyanott megrendelhető a legjobb auto-olaj —

KOLLARIT-BÖRLEMEZ

ruganyos, viharbiztos
és időálló szagtalan,
kaucsukkompozícióval
bevont fedéllemez

Gyártja:

KOLLÁR ÉS TÁRSA

Bpest. Központi iroda: Pozsonyi-út 2c. Törzsgyár:

KOHN és FRIED, ÚJPEST

ZUGKERHENDI
BUDAPEST, VI. kerület, u. 52. sz. 12. sz.

Állandó nagy raktár
finom kristályos
aszinifeszítetében.
Porcellán cseztö-
készlet, majolika
és chinézriszt dísz-
tárgyak, minden-
nemű háztartási és
világítási cikkben.